

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 164
OŽUJAK - TRAVANJ 2020.
ADAR / NISAN / IJAR 5780.

TEMA BROJA:
ŽIDOV I ODJEĆA

SADRŽAJ

4 UVODNIK	18 SRĐAN MATIĆ:
ŽIDOVSKJE TEME UVIJEK
SU MI U FOKUSU	40 GABY AGHION
— OD ALEKSANDRIJE DO VRHA
SVJETSKE MODNE SCENE
5 ZGRADA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB
OŠTEĆENA U POTRESU	21 ALENA MORNŠTAJNOVA: “HANA”
—DIRLJIVA I SNAŽNA PRIČA O
HOLOKAUSTU	42 NEOBIČNE TORBICE
JUDITH LEIBER
6 SOCIJALNA SLUŽBA ŽOZ-A AKTIVNO
POMOŽE SVOJIM KORISNICIMA	22 B-G KAO MODNI KREATOR	43 CALVIN KLEIN, KRALJ TRAPERICA,
DONJEG RUBLJA I PROVOKATIVNIH
MODNIH KAMPANJA
7 ŽIVOT U DOMU ZAKLADE
LAVOSLAVA SCHWARZA U DOBA
KORONE I POTRESA	30 OD ZLATNIH POJASA
DO JUDENHUTA	46 RALPH LAUREN, DIZAJNER
AMERIČKOG ‘CASUALA’ S DAŠKOM
ENGLESKE ELEGANCIJE
9 JASENOVAC:
PRVA ZAJEDNIČKA KOMEMORACIJA
NAKON ČETIRI GODINE	32 TEŠKO PODNOSITE VRUĆINU?
HASIDI NE...	48 DR. DRAGUTIN HERLINGER:
BURAN ŽIVOT OD SISAČKE
KIRURGIJE DO POGIBIJE
NA SUTJESCI
12 POSLJEDNJA STANICA: JASENOVAC	33 SUVREMENI IZRAELSKI MODNI
KREATORI, LJUBIMCI
BROJNIH ZVIJEZDA	52 GODINA OBLJETNICE ERICHA
FROMMA: (P)OSTATI I BITI ČOVJEK
15 VELEPOSŁANIK MOR: VAŽNOST
OČUVANJA SJEĆANJA I POŠTOVANJA
PREMA ŽRTVAMA JASENOVCA	35 SHENKAR
— IZRAELSKA ŠKOLA MODE MEĐU
NAJBOLJIMA NA SVIJETU	57 VRHOVNI SUD SLOVENIJE PONIŠTIO
PRESUDU LEONU RUPNIKU
15 TIHI I DOSTOJANSTVEN JOM HAŠOA	37 UTEMELJIO LEVI STRAUSS
1853. GODINE	58 KAKO SU ALŽIRSKI ŽIDOVİ
POMOGLI SAVEZNICIMA
16 MINUTA ŠUTNJE ZA ŽRTVE
HOLOKAUSTA U IZRAELU	39 DIANE VON FURSTENBERG:
KĆERKA ŽENE KOJA SA SMJEŠKOM
OTIŠLA U AUSCHWITZ	
16 VIRTUALNI MARŠ ŽIVIH U SJEĆANJE
NA ŽRTVE HOLOKAUSTA		
17 IZRAELCI U IZOLACIJI PROSLAVILI
DAN NEOVISNOSTI		

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

DR. OGNJEN KRAUS, DEAN FRIEDRICH, SAŠA CVJETKOVIĆ, ANA HERMANOVIĆ, SANJA MAJOR,
DIANA GAĆINA, DAMIR SENČAR, MILIVOJ DRETAR, MAŠA TAUŠAN, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ,
IVICA VUČAK, JAROSLAV PECNIK

TODA RABA!

UVODNIK

Poštovane čitateljice i čitatelji,

Židovska zajednica u Hrvatskoj još se jednom suočila s novim problemima a sve je započelo 25. veljače pojavom prvog slučaja korona virusa u Zagrebu, kada smo shvatili da je i naša sredina zahvaćena pandemijom koja će promijeniti naše živote. Prvo su to osjetili naši štićenici u Domu zaklade Lavoslava Schwarza, u kojem smo već drugi dan 26. Veljače zabranili posjete i započeli s izolacijom. Istoga dana ograničili smo ulaz u Židovsku općinu Zagreb, posebno turistima. Ubrzo smo shvatili što se događa i u ŽOZ-u 11. ožujka zabranili okupljanje u Klubu, ostale grupne aktivnosti (probe zbora Lira, gimnastiku, okupljanje umirovljenika liječnika, Nedjeljnu školu...). Naši članovi, posebno preživjeli Holokausta, generacija koja se sastaje ponedjeljkom, teško su to prihvaćali. Polako se približavao i dan kada smo zatvorili vrata Općinei ne samo za članove, vrtić je zatvoren 16. ožujka, tri dana kasnije donesena je odluka o karanteni i zatvoren je i ured ŽOZ-a.

Toga vikenda, točnije u nedjelju 22. ožujka, Zagreb je zadesio razorni potres. U takvim okolnostima, zbog prisilne izolacije te zbog posljedica potresa, ured i socijalna služba ŽOZ-a započeli su s radom od kuće. Prilike su zahtijevala posebnu skrb za našu generaciju preživjelih Holokausta i onih koji su vezani za kuće zbog problema s kretanjem i posljedicama potresa. U tom trenutku počele su posebne mjere skrbi na dva polja u DZLS i u Općini, s brigom o

našim u kući izoliranim članovima kao i o članovima Općine čiji su domovi stradali u potresu. U toj teškoj situaciji Ana Hermanović, voditeljica službe ŽOZ-a zajedno s socijalnom radnicom Natašom Medved i ravnateljica DZLS Sanja Major, sa svojim timom i Upravnim vijećem, pokazale su sve svoje organizacijske sposobnosti u radu kao i u koordiniranju u izvršenju potreba članova Općine što se posebno pokazalo kada se pokazala potreba smještaja u Dom nekolicine članova naše Općine koji su ostali bez mogućnosti boravka u svojim oštećenim stanovima.

Potres je teško oštetio zgradu ŽOZ-a, DZLS te nekadašnju zgradu nadrabinata u Amruševoj ulici. Posljedice potresa dovode u pitanje daljnji rad naših institucija u Općini kao i rad DZLS-a. Svjesni ozbiljnosti situacije, naš angažman istog trenutka postaje još aktivniji, te započinje timski rad ureda Općine, socijalne službe Općine, uprave DZLS-a s Upravnim vijećem i Izvršnim odborom ŽOZ-a te ostalim institucijama Općine. Na zgradi ŽOZ-a najveća šteta bila je uzrokovana rušenjem dimnjaka i teškim oštećenjem krova – uspjeli smo sanirati krov i sada radimo na daljnjoj analizi štete u Općini kako bi najbolji način do kraja sanirali naš drugi dom koji je zahvaljujući dobroj rekonstrukciji učinjenoj nakon eksplozije 1991. pretrpio strukturno minimalnu štetu na zgradi koja je otvorena 1898. godine.

Dom zaklade Lavoslava Schwarza uspio je izuzetnim zalaganjem ravnateljice i kompletnog kolektiva i svim teškoćama povezanom prometnom nepovezanošću, rizicima ulaza virusa i testiranjima, sačuvati svoje štićenike od pandemije u uvjetima prijetećeg urušavanja zgrade načete posljedicama potresa. Sada pred nama stoji zadatak sanacije zgrade i njezinog osposobljavanja i za rad u sigurnim uvjetima.

Krećemo u daljnji zajednički ispit. Otvorit ćemo dječji vrtić unatoč strogim uvjetima jer to od nas očekuju roditelji, osigurati normalan rad Općine u najskorije vrijeme i štićenicima Doma osigurati sigurnost boravka u DZLS. To su naše ambicije. to želimo učiniti za sve vas, nas, naše članove.

Usput bi spomenuo nitko od državnih institucija nije ni pitao u kakvom su stanju zgrade i institucije Židovske općine u Zagrebu pogođene potresom a kamo li ponudio pomoć, još smo jednom ostavljeni sami da se pobrinemo za sebe.

Želim zahvaliti čitavom timu ureda, socijalnoj službi ŽOZ-a, ravnateljici DZLS-a s kompletnim osobljem i Upravnim vijećem, te članovima Izvršnog odbora ŽOZ-a na vremenu i trudu koji su uložili za bolju budućnost naše zajednice i naših članova. Hvala vam svima od srca.

Ognjen Kraus,
predsjednik Židovske općine Zagreb

ZGRADA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB OŠTEĆENA U POTRESU

PIŠE: DEAN FRIEDRICH, GLAVNI TAJNIK ŽOZ-A
FOTOGRAFIJE: SAŠA CVETKOVIĆ

ZGRADA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB OŠTEĆENA U POTRESU

Kako su Ured Židovske općine Zagreb, Dječji vrtić Mirjam Weiller i zgrada u Palmotićevoj zatvoreni zbog pandemije još 16. ožujka 2020., nitko se nije zatekao u zgradi u vrijeme potresa koji je pogodio Zagreb 22. ožujka.

Potres je uzrokovao pad dimnjaka na ravni dio krovništa te je došlo do djelomičnog proboja krovne konstrukcije i pucanja kupolastog svjetlarnika. Pri tome je nešto građevinskog materijala palo u prostor Židovskog muzeja. Na sreću, niti jedan izložak nije oštećen, a nije došlo ni do većih oštećenja u samom prostoru muzeja. Neki od zidova u zgradi, posebice u prizemlju i prvom katu zadobili su više napuklina, a u prostoru knjižničnog depoa srušile su se police s nedavno inventariziranim knjižnim svescima.

Neposredno nakon potresa zgrada je pregledana, a već sljedećeg dana je ekipa statičara izvršila brzi pregled naloživši hitnu intervenciju vezano uz uklanjanje dimnjaka te popravak krova.

Ubrzo nakon toga, nakon svega nekoliko dana, uspjeli smo sanirati krov spojivši građevinske radnike i mehanizaciju tri različite tvrtke. Srušeni je dimnjak uklonjen, a nakon što su riješeni problemi s nabavkom materijala u cijelosti je, u narednih tjedan dana dio uništenog krovništa zamijenjen novim.

Detaljni statički pregled zgrade izvršila je ekipa u sastavu prof. dr. Dražen Juračić, prof. dr. Mladen Meštrović i mag. Luka Božić te 21. travnja izdala i odgovarajući pisani nalaz, zaključivši da nije ugrožen postojeći stupanj me-

haničke otpornosti i stabilnosti zgrade te da je zgrada podobna za korištenje uz mjere HT zaštite pri zahvatima lokalne sanacije. Ista je ekipa preporučila daljnji tijek sanacije.

Izvršni odbor ŽOZ-a, na sjednici održanoj 27. travnja 2020. zaključio je pripremiti natječaj i pozvati potencijalne ponuđače na izradu odgovarajuće dokumentacije za sanaciju oštećenja, što se primarno odnosi na sanaciju dimnjaka, projekt grijanja kojim bi se postojeći atmosferski bojleri zamijenili kondenzacijskim te sanaciju zidova i stropova gdje je to potrebno. Naknadno će se razmatrati mogućnost izrade projekta unaprijeđenja protupotresne otpornosti zgrade prema višim standardima.

Dosadašnjim pregledima nisu ustanovljena oštećenja pokretne imovine, a detaljni pregled izvršit će se po sanaciji oštećenja u zgradi te po donošenju odluke o ponovnom otvaranju zgrade. S tim u vezi upućeni su i odgovarajući izvještaji Hrvatskom državnom arhivu i Gradskom zavodu za zaštitu spomenika kulture i prirode.

Zgrada Općine temeljito je očišćena i mogla bi se koristiti, a odluku o otvaranju donijet će Izvršni odbor, ovisno o epidemiološkoj situaciji i dinamici sanacije. Ukupna šteta koju je prouzročio potres

nije mala, ali nije ni velika, posebice u poredbi sa štetom koja je nastala na susjednim zgradama. Konačni opseg šteta i financijske posljedice konstatirat ćemo po završetku sanacije.

U potresu nitko od članova Općine nije stradao, a veći broj članova, posebice onih iz centra grada, pretrpio je različit opseg štete na stanovima. Neki od njih morali

su privremeno iseliti. Do trenutka pisanja ovog teksta nemamo informacije da je bilo kome od članova potvrđen COVID 19.

Ured ŽOZ, u ovim okolnostima, kontinuirano i bez većih tehničkih teškoća radi u punom kapacitetu, obavlja sve redovite poslove iz privremenih "kućnih" ureda, te i nadalje stoji na raspolaganju članstvu.

ZGRADA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB OŠTEĆENA U POTRESU

SOCIJALNA SLUŽBA ŽOZ-A AKTIVNO POMAŽE SVOJIM KORISNICIMA

PIŠE: ANA HERMANOVIĆ,
SOCIJALNA SLUŽBA ŽOZ-A

Od početka pandemije COVID-19 i uvođenja mjera na razini cijele države, Socijalna služba Židovske općine Zagreb ostaje aktivna i dostupna našim članovima i korisnicima. Odmah po pokretanju mjera i zatvaranju naše Općine, cjelokupni posao organizirali smo od kuće. Budući da su naši korisnici posebno ugrožena skupina, kontaktirali smo ih kako bismo se upoznali s njihovim novonastalim potrebama i brigama. U vezi s tim, za neke korisnike dogovorene su usluge dostave obroka u kući, medicinska njega u kući preko privatnih ustanova; pomoć u kućanskim poslovima, osobe za nabavku namirnica te alarm narukvice u slučaju nezgode u kući. Prioritet nam je bio redovni kontakt s korisnicima kako bismo pravodobno mogli odgovoriti na

novonastale potrebe. Svakom korisniku nastojalo se pristupiti na individualni način, ispitivanjem što bi isključivo toj osobi bilo potrebno u novonastalim okolnostima kako bi se potrebno organiziralo na najadekvatniji način. Posebnu pažnju posvetili smo korisnicima za koji imaju manjak socijalnih kontakata — osobe bez obitelji ili čija obitelj živi u inozemstvu.

Nažalost, uslijed razornog potresa koji je zadesio Zagreb, mnogi naši članovi pretrpjeli su značajne štete na svojim stanovima i kućama, a nekoliko je članova ostalo bez sigurnog mjesta za stanovanje. Stoga su te osobe hitnim djelovanjem Socijalne službe ŽOZ-a privremeno smještene u Dom zaklade Lavoslava Schwarza. Upoznati smo sa štetama nastalima uslijed potresa i velikim troškovima koji će biti potrebni za sanaciju u pojedinim kućanstvima. Slijedom svih novonastalih problema i teškoća uslijed pandemije i potresa, odmah smo izvjestili organizaciju Claims Conference o stanju u našoj zajednici.

S predstavnicima Claims-a održavamo redovite online sastanke, šaljem izvještaje i analize te smo uspjeli izboriti da sredstva za pomoć u kući budu isplaćena ranije nego inače. Ubrzano smo radili na obradi svih troškova kako bi naši korisnici Fondova za žrtve Holokausta što prije dobili refundaciju za svoje troškove poput troškova prehrane, lijekova i pomoći u kući. Korisnike smo kontaktirali telefonom, putem SMS-a ili e-maila.

Ovim putem željeli bismo obavijestiti sve korisnike CEEF naknada (penzija) da će u svibnju Claims isplatiti dvije naknade odjednom, za drugi i treći kvartal 2020. godine.

Također, pozivamo Vas da nas u slučaju potrebe, slobodno kontaktirate na e-mail adresu: ahermanovic@gmail.com.

Socijalna služba ŽOZ-a zahvaljuje se Jakovu Čuljatu na volonterskom angažmanu.

NADAM SE DA SE USKORO SVI VIDIMO U NAŠOJ OPĆINI!

ŽIVOT U DOMU ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA U DOBA KORONE I POTRESA

PIŠU: SANJA MAJOR, RAVNATELJICA DZLS-AI
DIANA GAČINA, MAG. ACT.SOC.

Dva mjeseca u životu osobe starije životne dobi je nevjerojatno dug period. Pogotovo kada imate 90-ak godina, što je prosječna dob naših korisnika u Domu zaklade Lavoslava Schwarza.

Dva se mjeseca borimo protiv koronavirusa, dva se mjeseca borimo protiv samoće i straha hoćemo li ikada više vidjeti svoju obitelj ili ćemo umrijeti sami, bez da nas netko naš drži za ruku u posljednjim trenucima našega života.

Bolest i smrt su naša svakodnevnica u Domu i naučeni smo na to. Naučeni smo da stariji ljudi umiru i koliko god nam svima bilo teško, to je potpuno normalan i prirodan proces s kojim se znamo nositi. Bez obzira na to koliko se vežemo za pojedinu osobu, svjesni smo da je smrt sastavni dio života. No nismo naučeni na to da ljudi, koji zauvijek sklapaju oči, ne mogu osjetiti posljednji dodir svoje kćeri, sina, muža, žene. Nismo naučeni na to da više ne smijemo poslati komadić nedjeljnog kolača baki u dom, nismo naučeni na to da više ne smijemo poslati kremu za ruke mami, nismo naučeni na to da sjedimo u prostoriji za 70 ljudi, a unutra smije biti samo 20 osoba jer moramo biti toliko udaljeni jedni od drugih da se ni ne čujemo. To je ono što nas još uvijek uči COVID-19.

DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

U cijeloj borbi protiv koronavirusa i u nastojanju da zaštitimo najranjivije osobe u zajednici, da im produžimo život, ponekad se čini da se taj život sveo na puko preživljavanje. Jer, što je život ako ga ne možemo živjeti slobodno?

No ako je itko tome dorastao, onda je to židovska zajednica. I ta upornost nas sve inspirira koliko moramo biti odgovorni i ustrajni da preživimo sve ovo.

Koronavirus se ušuljao u Hrvatsku krajem veljače. U dogovoru s Upravnim vijećem DZLS-a, 26. veljače 2020. zabra-

nili smo posjete korisnicima. Očekivano, to je svima teško palo. U Domu svakodnevno pratimo upute HZJZ-a, Nacionalnog stožera i matičnog ministarstva te postupamo prema njima kako bismo zaštitili i korisnike i radnike. Svi zaposleni u DZLS-u daju nadljudske napore kako bismo korisnicima olakšali ovaj period bez obitelji. Naši korisnici imaju predivnu podršku svojih obitelji, neki su dolazili svaki dan s drugog kraja grada barem na 5 minuta samo da se zagre. Nakon proživljenog života, svakakvih nedaća,

ratova, bolesti i neimaštine, nitko nije mogao ni zamisliti da ćemo morati živjeti u uvjetima stroge izolacije. Nitko nije mogao ni zamisliti da neće moći otići kod svojih na ručak, da s obitelji neće moći prošetati po obližnjoj ulici ili našem parku kako su to inače činili.

U kratko vrijeme zadesile su nas dvije izrazito stresne situacije. Osim pandemije koronavirusa, Zagreb je nedavno pogodio i najjači potres u posljednjih 140 godina. Naš je Dom prilično oštećen te je isti dan došla na očevid i Civilna zaštita i označila nas žutom naljepnicom s naznakom hitne intervencije. Taj smo dan odradili kao po udžbeniku. Nekoliko je radnika došlo odmah to jutro, ostavili su svoje domove u prašini, priskočili u pomoć, brinuli se za korisnike, evakuirali ih, dijelili deke, hranu, vodu, čistili Dom od otpale žbuke. Bio je to dug dan za sve. Medicinske sestre i njegovateljice su se brinule za terapiju i negu korisnika, sobarice su čistile prostor cijeloga Doma, a naše su kuharice, unatoč potresu i teškim uvjetima bez plina i vode, uspjele pripremiti obroke za sve naše korisnike i korisnike vanjske prehrane. Navodno smo jedini Dom koji je tog dana organizirao prehranu za svoje vanjske korisnike.

A naši korisnici? E oni su posebna priča. Bili su jako hrabri i čak su hrabрили nas kojima je dužnost da se brinemo za njih. I u svemu tome, nismo zaboravili onu prvu nevolju s početka priče. I dalje smo se držali zaštitnih mjera i trudili se da ne uprskamo sve dobro što smo činili već mjesec dana.

I zato možemo s ponosom reći da do pisanja ovoga teksta u Domu zaklade Lavoslava Schwarza nema pojave koronavirusa. Još uvijek smo dobro i nadamo se da ćemo tako odraditi i onaj drugi val koji nam najavljuju najesen.

Unatoč svemu što smo napravili i kako odgovorno postupamo, neke se stvari, nažalost, ne mogu spriječiti, no i dalje

DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

ćemo se svi u Domu truditi da očuvamo naše korisnike — to nam nije samo posao, to je istinski poziv. I zato svim radnicima u Domu — **VELIKO HVALA!**

Svi naši radnici, portiri koji su uvijek tu za čakulu razgovora, sobarice koje svako jutro s osmijehom nose kavu korisnicima, kuharice koje znaju sve prehrambene navike naših korisnika — tko voli juhu na gušće, a tko na rjeđe, naše cure iz vešeraja koje se brinu da sve bude oprano, popeglano i mirisno, medicinske sestre i njegovateljice koje su na prvoj "fronti" i obavljaju lavovski posao, naši fizioterapeuti koji se brinu da korisnici i u ovim danima budu fit, domar Zdravko koji popravlja nepopravljivo, Jakov koji vozi, nabavlja, radi inventure pa opet vozi, cure iz računovodstva koje se brinu da sve posluje kako treba i imaju odgovore na sva moguća pitanja, naše socijalne radnice Diana i Branka koje su i dalje uz nas, jedna s čuvanja trudnoće, druga iz mirovine, telefoniraju i razgovaraju s korisnicima i/ili obiteljima.

Naši liječnici i svi vanjski suradnici, svi koji reagiraju odmah po pozivu i rješavaju svaki problem koji se pojavi. Svima **VELIKO HVALA!**

Svi oni stoje iza svojega rada i sada je pravo vrijeme da se čuje za sve njih jer

bez njih dom ne bi bio ono što jest. Dom u pravom smislu te riječi. Stup tradicije i kvalitetne usluge, podrška našim korisnicima i njihovim obiteljima.

Hvala i svima onima koji više nemaju nikoga u domu, a i dalje se interesiraju kako smo u ovim vremenima. I u najtežim vremenima tu smo za svoje korisnike, osmijehom se trudimo uljepšati im tmurne dane, prijekornim pogledom ih upozoravamo da opasnost i dalje nije prošla, običnim ili videopozivom obiteljima pokušavamo ublažiti posljedice ove usamljenosti.

Sve će ovo jednoga dana biti iza nas, no sada moramo dati sve od sebe da očuvamo zdravlje i živote naših korisnika koji su nam, skupa s njihovim obiteljima, dali puno povjerenje da provedu preostale dane života upravo u našem Domu.

I zato se nadamo da ćemo što prije izboriti pobjedu protiv svega što nas je snašlo, a potom se ponovno družiti uz rabina Prelevića i prof. Krausa, zajedno slaveći blagdane i pričati o teškim danima koje smo tako lako prošli.

U iščekivanju ljepših vremena, puno pozdrava iz Doma zaklade Lavoslava Schwarza...

JASENOVAC: PRVA ZAJEDNIČKA KOMEMORACIJA NAKON ČETIRI GODINE

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC
FOTOGRAFIJE: DAMIR SENČAR

Nakon četiri godine odvojenih komemoracija, na mjestu nekadašnjeg koncentracijskog logora Jasenovac ove se godine, uz potrebne mjere u skladu s epidemiološkim propisima, okupio državni vrh i predstavnici žrtva Jasenovca te su podno spomenika "Kameni cvijet" položili vijenac i cvijeće u spomen na žrtve ustaškoga logora Jasenovac, na 75. obljetnicu proboja posljednjih logoraša.

Predsjednik Republike Zoran Milanović, predsjednik Hrvatskoga sabora Gordan Jandroković te predsjednik Vlade Andrej Plenković položili su zajednički vijenac podno "Kamenog cvijeta", a po jedan su cvijet su položili predstavnici žrtava, predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije židovskih općina RH Ognjen Kraus, predsjednik Savjeta Srpskog narodnog vijeća Milorad Pupovac, saborski zastupnik romske nacionalne manjine Veljko Kajtazi te predsjednik Saveza antifašističkih boraca (SABA RH) Franjo Habulin.

Ognjen Kraus je tom prigodom kazao da je došao na komemoraciju pružiti ruku suradnje Vladi i vlastima kako bi riješili sve probleme i hipoteke koje sramote Hrvatsku u Europi i svijetu.

"Došao sam pružiti ruku i dobru volju, pokazati da sam spreman na ozbiljne

JASENOVAC PRVA ZAJEDNIČKA KOMEMORACIJA NAKON ČETIRI GODINE

razgovore o situaciji u Hrvatskoj i odnosu Vlade i vlasti prema povijesti. Došao sam i zato da riješimo sve naše probleme u interesu Hrvatske i da sve hipoteke koje sramote ovu zemlju u Europi i svijetu stavimo ad acta", rekao je Kraus, te istaknuo da ga zanimaju rezultati a ne riječi i obećanja.

"Mene interesiraju rezultati, da konačno stavimo ad acta pitanja znakovlja, pitanja revizije povijesti, sve ono što sramoti ovu zemlju, i da se konačno počnemo

pridržavati zakona i ustava Hrvatske", naglasio je Kraus, te dodao da "sigurno neće" biti u Jasenovcu sljedeće godine ako se ništa ne promijeni u godinu dana.

"Sigurno neću biti ovdje, niti itko od predstavnika židovske zajednice. Ja sam pružio ruku i sada čekam da vidim što će se dogoditi. Bili smo na jako dobrom sastanku nakon prošlogodišnje komemoracije, gdje su bili predstavnici Vlade i svi ministri, dogovor je bio da se ponovno

nađemo u dogledno vrijeme i riješimo situaciju. Nama se uvijek obraćaju, ovoga puta pet dana prije komemoracije, inače dva do tri tjedna prije toga”, kazao je Kraus.

Dodao je da su neki pomaci napravljeni, posebno u Ministarstvima kulture i obrazovanja, ističući da je: “u kurikulum za ovu godinu ušao posjet Jasenovcu”. Predsjednik Milanović je izrazio zadovoljstvo zajedničkom komemoracijom za žrtve ustaškog logora u Jasenovcu, koji je naveo kao jedno od najgroznijih mjesta u Drugom svjetskom ratu i općenito.

“Drago mi je jer smo nakon dugo vremena, a na jedan način i prvi put s obzirom na politički kontekst i s obzirom što se događalo proteklih godina, došli u ovom sastavu. Tri predstavnika izvršno-predstavničke državničke vlasti, ne sudske, i

predstavnici žrtava te antifašista”, istaknuo je, dodajući da mu je drago da je na ovoj komemoraciji “konačno izbjegnuta govorancija”, što mu je i bila želja.

Milanović se osvrnuo i na HOS-ovu spomen ploču na kojoj je uklesana ustaški pozdrav “Za dom spremni”, koja je iz Jasenovca premještena nedaleko u Novsku, poručivši kako to treba maknuti i negdje baciti, jer to nema veze s Domo-vinskim ratom.

“Politika koju vodimo bazira se na jasnoj osudi zločina, na pijetetu prema žrtvama, njegovanju kulture sjećanja i na kontinuiranom i predanom radu na razumijevanju i toleranciji u društvu”, izjavio je premijer Plenković, dodajući kako je svo nasljeđe koje hrvatski narod ima kroz totalitarne režime bolno i teško, te dijeli hrvatski narod. Naglasio je kako

je zadaća vlasti i obrazovnog sustava da smanjuje te podijele, kako bi istina koja se dogodila bila jasno vidljiva svima.

“Ono što je dobro da je današnje obilježavanje okupilo sve ključne dužnosnike državne vlasti. Ove godine je bila velika obljetnica vezana za logor Auschwitz, tada smo vrlo decidirano i u javnosti osudili fašističke i nacističke zločine, to radimo i sada te želimo da u Hrvatskoj njegujemo kulturu sjećanja”, naglasio je Plenković, te ujedno vrlo važnim ocijenio ponavljati mladim generacijama da budu svjesni najvećih strahota koje su se dogodile tijekom Holokausta, da se jedna od takvih ružnih i tužnih epizoda dogodila i u Jasenovcu.

“Radimo na tome da predstavnici žrtava i vlasti zajednički odaju počast onima koji su ovdje poginuli. Pitanje dijaloga s predstavnicima žrtava je kontinuirano,

JASENOVAC PRVA ZAJEDNIČKA KOMEMORACIJA NAKON ČETIRI GODINE

veliki napori učinjeni su u mandatu ove Vlade, puno veći nego ranije”, poručio je, te podsjetio da je kao premijer četiri puta bio u Jasenovcu, a posjetio je Yad Vashem i Auschwitzu. “Politika koju vodimo, izjave koje dajemo su čvrste, jasne i s te strane otvoreni smo za daljnji dijalog”, ustvrdio je.

Gordan Jandroković poručio je kako više nikada ne smijemo dozvoliti da se na ovim prostorima dogodi zlo kao u Drugom svjetskom ratu.

“Došli smo pokazati poštovanje prema žrtvama ustaškog logora Jasenovac, da bismo iskazali solidarnost s njihovim obiteljima, da bismo osudili karakter ustaškog režima koji je bio zločinački, koji je ubijao i proganjao ljude zato što su bili drugačije vjere, nacije ili političkog opredjeljenja”, izjavio je Jandroković, ističući iznimnu važnost te poruke kako bi mlađe generacije shvatile da mir, sloboda, demokracija i ljudska prava ne dolaze same po sebi. Upitan o nezadovoljstvu koje organizacije naroda žrtava logora Jasenovac izražavaju zbog odnosa države prema ustaškim zločinima, rekao je da “moramo biti uključivi” te je pozvao na međusobno uvažavanje.

U izaslanstvu Sabora bili su i potpredsjednik Sabora Siniša Hajdaš Dončić i saborski zastupnik i predsjednik SDP-a Davor Bernardić, a u izaslanstvu Vlade ministrica kulture Nina Obuljen Koržinek. Također na komemoraciji je i sisačko-moslavački župan Ivo Žinić. Službena komemoracija zbog epidemije koronavirusa uključivala je samo polaganje vijenca i cvijeća, uz poštivanje mjera socijalne distance.

Koncentracijski logor Jasenovac postojao je 1337 dana, a Javna ustanova spomen područja Jasenovac prikupila je imena i podatke za 83.145 ubijenih žrtava (39.570 muškaraca, 23.474 žena i 20.101 djece do četrnaest godina starosti).

JASENOVAC PRVA ZAJEDNIČKA KOMEMORACIJA NAKON ČETIRI GODINE

Potpredsjednik Hrvatskog sabora Željko Reiner (HDZ) pozvao je 22. travnja zastupnike da se s pijetetom dviju važnih obljetnica, 75. obljetnice proboja posljednjih zatočenika iz ustaškog logora Jasenovac te 30. obljetnice prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj.

Posebno dirljiv bio je istup zastupnika SDSS-a Borisa Miloševića koji je pročitao kratku priču Antuna Barca koji je bio zatvoren u logoru Stara Gradiška krajem 1941. godine:

”KROZ REŠETKE

Snijeg je veoma dubok. Zameo je sve ceste i putove. Prekinute su poštanske i autobusne veze. Pa ipak, unatoč tome, ustaše su iz Okučana dotjerale pješke, opet jednu povorku žena, s djecom. Gledamo kroz rešetke nove supatnice. Sve su to seljakinje, različito odjevene i različitih godina. Sudeći po odjeći, sve je to sirotinja. Puštaju ih u dvorište, gdje vrše različite poslove. Nastojimo, makar smo od njih daleko, razabrati njihove fiziognomije, pročitati nešto iz izraza njihovih lica. Poneke od njih upamtimo. Naročito mi se upila u pamćenje neka majka s djetetom, curicom.

Curica je malena, ni za kakav još posao nije. No majka mora raditi. Kćerkica je

uvijek uz nju, držeći se grčevito njezine suknje. Gacaju obadvije po snijegu: curica posrče, no drži se čvrsto majke. Mislim i po noći na njih, kao da su mi bliske i drage znanice. Čim ujutro pogledam u dvorište, tražim ih okom, da se uvjerim, jesu li još uvijek tu. I kad ih ugledam, kao da opažam nekoga od svojih, najdražih. Snijeg neprestano pada. Promet je potpuno obustavljen. U logoru je sasvim ponestalo drva. No ustaše su odlučne. Dali su posjeći stabla u vrtu kraj kaznionice. I sad, po duboku snijegu, jadne zatočene žene prenose to u kaznioničke prostorije. Nose teško, padaju u snijeg, ali se brzo dižu, uplašene od pogleda stražara.

I moje su znanice među njima. Majka nosi na leđima drva, a curica gaca kraj nje. Uzima i ona po jedan komad i nosi, samo da je ne rastave od majke. Tako je to trajalo desetak dana, a onda, jednog jutra, tih žena više nije bilo u dvorištu. Ustaše su rekly: poslale su na rad u selo. Već znamo, što to znači. A ja mislim na malu curicu, koja se tako čvrsto držala majčine suknje.

I nikako da shvatim: tko je imao toliko snage, da je otrgne od majke i ubije obje. Kako je strahovit morao biti taj čas! A snijeg pada dalje, djevičanski čist. Ne ponovilo se.”

POSljednja stanica: JASENOVAC

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

POSljednja stanica JASENOVAC

“I život se moj primače šeolu. Izjednačih se s onima koji u grob odlaze, postadoh kao čovjek bez sile. Kao među mrtve bačen, kao ubijeni, koji leže u grobu, kojih se više ne sjećaš...” Tako je zapisano u Psalmima kralja Davida, a nakon tri tisućljeća obistinilo se na posavskim

poljima, napojenim strahom, očajem i patnjom logoraša. Jasenovac. Srce tzv. NDH. Tamo gdje Una utječe u Savu. Hladne rijeke okružuju i oplakuju ovo strašno mjesto zločina. Mjesto gdje jaseni više ne rastu i gdje topola žalosno stenje. Zadnja stanica prije smrti. Na

tisuće je logoraša stiglo u Jasenovac, malo tko se vratilo.

Proglašenje Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. zbililo se odmah na početku izbijanja Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji. Početnih nekoliko dana državnog vakuuma (Pavelić je putovao

u Zagreb), ubrzo su se pretvorili u zločinački ustaški režim. Već sredinom travnja 1941. bivša kemijska tvornica “Danica” kod Koprivnice preuređuje se za potrebe sabirnog logora, a ustaše od prijašnje vlasti preuzimaju i logor u dvorcu Kerestinec. Započinju upadi naružanih ustaša i oružnika u sela, odvođenja viđenijih Srba i Židova, montirana suđenja. Zatvori se pune. Režim koristi svaki izgovor za masovne deportacije. *Budući Židovi šire lažne vijesti u svrhu uznemiravanja pučanstva te svojim poznatim spekulativnim načinima smetaju i otešćavaju obskrbu pučanstva, to se kolektivno smatraju za to odgovornim, i prema tome će se proti njima postupati i spremati ih povrh kaznenopopravne odgovornosti u zatočenička zbirališta pod vedrim nebom*, glasila je Pavelićeva odredba od 25. lipnja 1941. Uskoro se saznalo o kakvim je “sabiralištima” riječ. Poslije Danice, konvoji zatočenika kreću za Liku, u Gospić, Jadovno i na Pag. Brojem žrtava koje su zauvijek nestale u krškim velebitskim jamama, logor Jadovno zauzima nesretno drugo mjesto. Kad su Talijani saznali o masovnim zločinima u blizini okupiranog Primorja, zauzimaju i područje ličkih stratišta. Ustaše u brzini deportiraju žrtve: žene u Krušćicu kod Viteza, a potom u Loborgrad, a muškarce u novoosnovani logor Jasenovac. Po dalje od tog sela, nalazilo se napušteno industrijsko postrojenje obitelji Bačić. Po ustašama Jasenovac je bio savršen: dobro povezan željezničkom prugom, sa zasebnim kolosjekom u napuštenu tvornicu, okružen rijekama i močvarom, često plavljen i stoga dobro osiguran. S izgovorom radova na izgradnji nasipa od poplava, ustaše tu 23. kolovoza 1941. dovode prve zatočenike. Grade se logorske nastambe i prateći objekti, logor se okružuje bodljikavom žicom, susjedna pravoslavna sela čiste se od nepoželjnih žitelja. Već u studenom iste godine

Logor	Prezime i ime - Oznaka	Datum javljanja	Poslani paketi	Primjetba
Jasenovac	Bašić Salomon Kapaš Kujara	12. 5. 1943	(15. 5.) (4. 6.) 10/6 17/6 20/6 4/7 14/8	p.p.
		21. 6. 43	20/7 28/7 3/8 10/8 17/8 27/8 29/8 10/9 4/10	
		30. 11. "	13/10 22/10 27/10 4/11 10/11 17/11 23/11 30/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1 18/1 25/1 2/2 9/2 16/2 23/2 30/2 6/3 13/3 20/3 27/3 3/4 10/4 17/4 24/4 31/4 7/5 14/5 21/5 28/5 4/6 11/6 18/6 25/6 1/7 8/7 15/7 22/7 29/7 5/8 12/8 19/8 26/8 2/9 9/9 16/9 23/9 30/9 6/10 13/10 20/10 27/10 3/11 10/11 17/11 24/11 31/11 7/12 14/12 21/12 28/12 4/1 11/1	

pojavile bolesti poput tifusa, dizenterije, svraba, pjegavca. Nedostatak pitke vode, konstantna glad i nepostojeći higijenski uvjeti obilježavali su život logoraša. Koristila se voda iz Save ili logorskog jezera koje je bilo zagađeno mrtvima i fekalijama. Zbog izrazito loše prehrane zavladała je avitaminoza, upale i slabost koje bi ubrzale smrt. Ustaše se nisi libili ubiti iz zlobe ili zadovoljstva — upucati, pretući, objesiti ili zaklati logoraša pred drugima bio je svakodnevni prizor. Četiri godine terora u logoru izgledale su kao četiri stoljeća nesreće jer već je i uspjeh bio preživjeti taj jedan dan.

A onda je krenulo. Od kraja ožujka 1945. saveznička avijacija nekoliko je puta bombardirala Logor III i time uništila paniku među ustaše. 12. travnja probijen je Srijemski front, a jedinice Prve armije krenule su posavskim pravcem prema Zagrebu. Već 20. travnja oslobođen je Slavonski Brod, tri dana kasnije Nova Gradiška, a 25. travnja Okučani. U Zagrebu počinju ubrzane pripreme za povlačenje. Naređuje se hitna evakuacija Jasenovca i uništavanje svih dokaza četverogodišnjeg zločina. Danima su gorjele lomače s posmrtnim ostacima logoraša, spaljivala se dokumentacija, minirale logorske zgrade. Uvečer 21. travnja 700 zadnjih zatočenika izvedeno je iz logora i poubijano. Preživjeli logoraši znali su što ih čeka pa su preko noći razradili plan pobune i bijega. Dogovoreno je da se najsposobniji naoružaju postolarskim noževima, čekićima, letvama i ciglama te da će svi istovremeno provaliti na sva vrata i bježati prema izlazu iz logora. U logoru je tada bilo 1073 logoraša. Tog 22. travnja padala je kiša. Oko 10 sati ujutro, na povik Ante Bakotića: "Naprijed drugovi", logoraši su provalili vrata i jurnuli prema udaljenim logorskim vratima. Vatra iz ustaških bunkera kosila je one koji su trčali prema slobodi. Od njih 600, proboj je preživje-

POSLEDNJA STANICA JASENOVAC

lo samo 106 logoraša. Smrtno ranjen Bakotić nestao je u hladnoj Savi. Ustaše su pretraživali okolicu za odbjeglama. Bolesni, stari i nemoćni zatočenici koji nisu sudjelovali u probouju ubijeni su i spaljeni s logorskim objektima. Istog dana, iz dijela logora zvanog Kožara također je započeo probouj zatočenika, a samo 11 ih je preživjelo. Jasenovac je ostao u ruševinama. U selu nije ostala nijedna čitava kuća. Vatre su gorjele do 1. svibnja, a onda dva dana kasnije, partizani 21. divizije ulaze u prostor napuštenog logora i sela Jasenovac. Ono što je ostalo kao živi dokaz ustaškog zla snimila je ekipa Gustava Gavrina odmah 1945. U toj je ekipi bio i Hugo Fischer Ribarić čija je obitelj isto stradala u Holokaustu.

O Jasenovcu su dosad napisane deseci knjiga, novinskih članaka, memoara, feljtona. Nijedan logor NDH nije tako istražen pa ipak, još uvijek postoje nepoznanice. Istraživanje o logoru otežano je

zbog uništenja dokumentacije. Najviše se manipulira brojem žrtava. Od nekoliko stotina do brojke blizu milijun, licitacije logorskim žrtvama ne prestaju ni 75 godina poslije oslobođenja. Najžalosniju činjenicu predstavlja krug ljudi koji otvoreno tvrde da u Jasenovcu masovnih ubijanja nije ni bilo, odnosno da ih je bilo najviše od 1945. do 1948. godine. U Jasenovcu danas nećete naći ostatke krematorija, zidove izbušene metcima ili humke ispunjene ljudskim kostima. Sve je to uništeno u svibnju 1945. Istina da bi muzejski postav mogao bolje prikazati povijest logora i teror nad logorašima i to se može poboljšati s malo truda i volje. Istina je da bi se mogao povećati i broj posjetitelja Spomen područja, posebno onih mlađih. Učenici završnih razreda uče o ratu i stradanjima civila. Kao što je normalno u Njemačkoj, Poljskoj, Austriji, da učenici i studenti posjećuju logore, trebalo bi biti normalno i u Hrvatskoj. Od Jasenovca još moramo mnogo učiti.

VELEPOSŁANIK MOR VAŽNOST OČUVANJA SJEĆANJA I POŠTOVANJA PREMA ŽRTVAMA JASENOVCA

PRIPREMIO: J. C.

Izraelski veleposlanik u Hrvatskoj Ilan Mor poručio je povodom 75. obljetnice proboja iz Jasenovca kako moramo uložiti sve napore kako bi se očuvalo sjećanje i izrazilo poštovanje uspomeni na žrtve Jasenovca te sve žrtve Holokausta.

“Danas, usred globalne pandemije, koja ne razlikuje muškarce, žene i djetu, moramo se ponovo posvetiti ljudskoj solidarnosti, zajedničkoj odgovornosti i poštovanju i beskompromisnoj borbi protiv antisemitizma i mržnje koji se, poput virusa, šire svijetom”, rekao je Mor, te istaknuo kako se “moramo podsjetiti na zločinački karakter takozvane ‘Nezavisne Države Hrvatske’ i njezinu politiku

prema Židovima, Srbima, Romima, kao i prema antifašistima”.

“Obvezni smo uložiti sve napore da bi se očuvalo sjećanje i izrazilo poštovanje uspomeni na te žrtve”, kazao je Mor.

“Ustaški režim, jedan od najgorih od onih koji su surađivali s nacistima, počinio je jezive stvari u Jasenovcu. Ustaško vodstvo i njegovi krvnici su bili potaknuti nacističkom ideologijom antisemitizma, rasizma, nacionalizma, vjerske nesnošljivosti i mržnje”, stoji u priopćenju izraelskog veleposlanika.

Mor je istaknuo kako se treba nastaviti boriti protiv rastućih trendova povijesnog revizionizma i relativiziranja, pokušaja

umanjivanja kriminalne prirode nacizma i suradničkih režima poput NDH, te su protstaviti pokušajima “ušutkivanja povijesnih istraživanja nacističkih zločina”.

“Suočavanje sa zločinima iz prošlosti je dugačak put kojim se mora krenuti odlučno, hrabro i ustrajno unatoč svim poteškoćama”, rekao je izraelski veleposlanik, dodavši kako se samo hrabrim suočavanjem s prošlošću i obrazovanjem mladog naraštaja može osigurati da se Holokaust nikad ne ponovi.

“Šoa (Holokaust) se dogodio — dakle, može se dogoditi opet”, zaključio je Mor.

TIHI I DOSTOJANSTVEN JOM HAŠOA

Bez govora, vijenaca i televizijski prijenosa ove je godine Jom Hašoa u Hrvatskoj, kao i u svijetu, obilježen neobično tiho ali ne s manje dostojanstva ili s manjim sjećanjem na bolnu žrtvu Holokausta. Poštujući sve preporuke nadležnih institucija vezano uz epidemiju koronavirusa, na zagrebačkom groblju Mirogoj kod skulpture Mojsija izaslanstvo Židovske općine Zagreb u kojem su bili predsjednik

Ognjen Kraus, dvojica dopredsjednika Zoran Ferber i Saša Cvetković, predsjednik Izvršnog odbora Ninoslav Perović i glavni rabin RH Lucianom Moše Prelević odalo je počast žrtvama Holokausta. U spomen na sve žrtve rabin Prelević je molio Kadiš i El Maleh Rahamim.

Na sličan način, u tišini, počast žrtvama Holokausta održana je i u drugim dijelovima Hrvatske.

TIHI I DOSTOJANSTVEN JOM HAŠOA

MINUTA ŠUTNJE ZA ŽRTVE HOLOKAUSTA U IZRAELU

PIŠE: F. C.

U jeku pandemije koronavirusa Izrael je 21. travnja zastao kako bi se prisjetio 6 milijuna Židova koje su ubili nacisti i odao im počast minutom šutnje na Jom Hašoa, Dan sjećanja na heroje i žrtve Holokausta. Širom zemlje dvije minute su zavijale sirene, nekolicina pješaka koja se unatoč karanteni našla vani ostala je stajati na mjestu, a vozači su zaustavili svoje automobile i stajali pored njih. Većina

ljudi stajala je na svojim balkonima i promatrala dok je protjecala minuta šutnje. Izrael je pod strogim mjerama karantene dulje od mjesec dana kako bi se zaustavilo širenje koronavirusa. Javne djelatnosti u zemlji uglavnom su zatvorene, mnogi rade od kuće ili su ostali bez posla.

Prema podacima izraelskog ministarstva financija, 75 godina nakon završetka Drugog svjetskog rata u Izraelu živi 189.500 ljudi koji su preživjeli Holokaust. Oko 70 posto ih je u dobi iznad 80 godina, zbog čega je za njih bolest COVID-19 opasna.

Kako bi obilježio Jom Hašoa unatoč strogim mjerama Tel Aviv promiče online događaje — poput dijeljenja priča preživjelih putem Facebooka, a ljudi širom svijeta bili su pozvani da sudjeluju u virtualnom čitanju imena, izgovaranjem imena žrtava. U virtualnom svijetu organizirano je niz događaja kako bi se odala počast žrtvama Holokausta i kako bi se prenijele važne poruke borbe protiv antisemitizma.

U Izraelu je Jom Hašoa nacionalni spomendan i praznik.

VIRTUALNI MARŠ ŽIVIH U SJEĆANJE NA ŽRTVE HOLOKAUSTA

PIŠE: F. C.

Pandemija koronavirusa odgodila je većinu događaja diljem svijeta, pa tako i niz komemorativnih svečanosti vezanih uz jubilarnu 75 godišnjicu kraja Drugog svjetskog rata i Holokausta. Tradicionalni Marš živih tako se ove godine preselio u virtualni svijet, ali sjećanje na Šou i sve žrtve i dalje je prisutno.

Organizatori Marša živih, na kojem je ove godine trebalo biti i izaslanstvo iz Hrvatske, pokrenulo je virtualni projekt sjećanja, nudeći ljudima iz svih krajeva svijeta mogućnost da stave svoju vlastitu spomen-ploču sjećanja na zloglasne željezničke tračnice koje su vodile do logora smrti Auschwitz-Birkenau.

Marš živih već se godinama organizira na Yom HaShoa — Dan sjećanja na heroje

i žrtve Holokausta i održava se svake godine na mjestu nekadašnjeg zloglasnog logora u Poljskoj od 1988. godine.

Nova inicijativa pruža priliku da se na Maršu živih sudjeluje virtualno — jedino što trebate napraviti je sastaviti osobnu poruku i staviti ju na virtualnu spomen ploču uz željezničku tračnicu logora. Virtualni projekt, pokrenut pod sloganom "NikadaZnačiNikada", omogućava ljudima iz svih dijelova svijeta da nastave s tradicijom odavanja počasti žrtvama Holokausta, davanju počasti preživjelim žrtvama a to je istovremeno i važan znak njihove posvećenosti u globalnoj borbi protiv antisemitizma, mržnje i netolerancije.

Prvi koji je postavio virtualnu spomen-ploču bio je izraelski predsjednik Reuven Rivlin koji je napisao: "Sedamdeset i pet godina nakon Holokausta, užasne

tragedije našeg naroda, dok antisemitizam još jednom uzdiže svoju ružnu glavu diljem svijeta, narodi svijeta moraju pokazati zajedništvo. Zajedništvo, u borbi protiv rasizma. Zajedništvo, u borbi protiv antisemitizma i ekstremizma. Zajedništvo, u zaštiti demokratskih vrijednosti i ljudskog dostojanstva. To je misija našeg vremena. To je naš izazov. Ako se možemo ujediniti oko tih pitanja, onda možemo odgovoriti na izazov koji se nalazi pred nama".

Maršu živih svake se godine pridružuje nekoliko tisuća ljudi iz raznih krajeva svijeta. Među onima koji odaju počast žrtvama Holokausta su ljudi svih dobi — a među njima posebno treba istaknuti preživjele žrtve Holokausta.

Od prvog Marša živih 1988. više od 260.000 ljudi prohodalo je 3.2 kilometara od Auschwitza do Birkenaua u sjećanje na žrtve Holokausta.

IZRAELCI U IZOLACIJI PROSLAVILI DAN NEOVISNOSTI

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

Izrael je krajem travnja u izolaciji proslavio 72. obljetnicu osnutka — Yom Ha'atzma'ut ili Dan neovisnosti. Taj dan Izraelci obično obilježavaju proslavama i druženjima na otvorenom ali ove su godine zbog pandemije koronavirusa bili prisiljeni svoj nacionalni praznik proslaviti izolirani i uz poštivanje mjera socijalne distance. Ove je godine veliki broj Izraelaca na rođendan svoje domovine izašao na balkone i zapjevao izraelsku himnu "Hatikva" (Nada).

Izraelski veleposlanik u RH Ilan Mor tom je prigodom čestitao rođendan Države Izrael te iskazao nadu u nastavak uspješne suradnje Izraela i Hrvatske.

"Danas smo suočeni s drugom preprekom i izazovom: pandemijom koronavirusa koja je bacila svijet na koljena i nije pošteđjela niti jednu zemlju, uključujući i Izrael. Životi su nam se stubokom promijenili, ali, unatoč svemu, moramo biti strpljivi i ustrajni. Ako nas je naša prošlost iščemu naučila, onda je to da možemo i hoćemo prevladati svaku prepreku", poručio je veleposlanik Ilan Mor te dodao da je danas Izrael globalna i gospodarska sila, vodeća na svim područjima: poljoprivredi, znanosti, inovacijama, sigurnosti i medicini.

Izraelski znanstvenici, dodao je izraelski veleposlanik, aktivno sudjeluju u svjetskom nastojanju da se pronađe cjepivo za ovaj virus a to je — kako je istaknuo — "još jedan primjer židovsko-

ga načela 'Tikkun Olam' — činiti svijet boljim mjestom za život".

"Izrael stoji uz Hrvatsku i zajednički se borimo za sigurnu i zdravu budućnost", istaknuo je veleposlanik Mor.

"Kad sve ovo prođe, veselimo se daljnjoj uspješnoj suradnji Izraela i Hrvatske. Učeci iz prošlosti, stvorili smo bolju sadašnjost. Iz sadašnjosti stvorit ćemo bolju budućnost — zajedno. Sretan Dan neovisnosti"; čestitao je izraelski veleposlanik.

* IZRAEL SVOJ 72. ROĐENDAN DOČEKAO S 9,2 MILIJUNA STANOVNIKA

Država Izrael svoj je 72. rođendan dočekala s 9,2 milijuna stanovnika, prema podacima Središnjeg statističkog ureda. Izraelsko se stanovništvo u godini dana povećalo za 1,9 posto. Prema projekcijama Središnjeg statističkog ureda, Izrael će 2048. godine, kada će proslaviti 100. rođendan, imati 15,2 milijuna stanovnika.

U proteklih godinu dana, u Izraelu je rođeno 180.000 djece, preminulo je 44.000 osoba, a 32.000 osoba imigriralo je iz dijaspore (najveći broj imigranata stigao je iz Rusije, Ukrajine i Sjeverne Amerike). Izrael je zemlja s "mladim stanovništvom", u kojoj živi gotovo 950.000 djece mlađe od četiri godine.

Židovi čine 74 posto izraelskog stanovništva (6.8 milijuna), dok Arapi čine 21 posto stanovništva (1.9 milijuna). Pro-

sječna životna dob u Izraelu izosi 83 godine, odnosno 81 godinu za muškarce i 84 godine za žene.

Među izraelskim stanovništvom, njih 78 posto rođeno je u toj zemlji. Od osnivanja države, u zemlju je imigriralo 3,3 milijuna ljudi, od toga njih 44 posto nakon 1990. godine.

Kada je Izrael osnovan 1948. godine, samo šest posto svjetske židovske populacije (koja je tada brojala 11,5 milijuna) živjelo je u Izraelu. Danas 47 posto od 14,7 milijuna Židova, koliko ih ima na svijetu, živi u Izraelu.

Prema podacima Središnjeg statističkog ureda, 43 posto izraelskih Židova za sebe kažu da su sekularni, njih 22 posto opisuje se kao "tradicionalni", 11 posto kao "religiozni" a 10 posto kao "ultraortodoksni". Međutim, prema podacima Izraelskog instituta za demokraciju, broj ultraortodoksnih Židova u Izraelu je nešto veći.

Nešto malo manje od polovice židovskog stanovništva živi u središtu zemlje, većinom u širim gradskim područjima Jeruzalema i Tel Aviva. Nešto više od 60 posto arapskog stanovništva živi na sjeveru zemlje.

Jeruzalem je s 936.047 stanovnika najveći grad u zemlji, a nakon njega slijedi Tel Aviv s 461.352 stanovnika.

SRĐAN MATIĆ: ŽIDOVSKE TEME UVIJEK SU MI U FOKUSU

RAZGOVOR VODILA: MAŠA TAUŠAN

Srđan Matić, rođen 1963. u Zagrebu, po struci liječnik koji je završio Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, danas je jedan od najviše pozicioniranih osoba iz Hrvatske u nekoj od agencija UN-a. Srđan Matić radi na mjestu Predstavnik Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i šefa Ureda u Češkoj. Karijeru u WHO-u, UN-ovoj specijaliziranoj agenciji koja je trenutno u žiži globalnog interesa zbog pandemije koronavirusa, počeo je 2001. u Regionalnom uredu za Europu u Kopenhagenu gdje je radio do 2018.. Od rujna te godine nalazi se u Pragu, gdje se osjeća, kako je rekao, kao da se vratio kući.

Kao čovjek s gotovo dvadesetogodišnjom karijerom u toj agenciji ispričao je kako je sve krenulo s WHO-om, te govorio o borbi protiv koronavirusa i o tome što nas čeka u budućnosti. Srđan Matić smatra da je WHO na krizu odgovorio izvrsno, a pohvalio je i hrvatsku reakciju, ističući ipak da je Hrvatska donekle imala i sreće, koja je u epidemijama uvijek potrebna.

Uz respektabilnu međunarodnu karijeru i dalje se nastavlja baviti židovskim temama koje ga zaokupljaju od mladosti.

SRĐAN MATIĆ — COPYRIGHT MINISTARSTVO ZDRAVLJA ČEŠKE REPUBLIKE

Priča kako je njegova obitelj oduvijek dolazila u Židovsku općinu, on je išao u židovski vrtić, tijekom odrastanja odlazio na organizirana ljetovanja i dolazio u omladinski klub. Već kao tinejdžer bio je aktivan u židovskoj zajednici — bio je predsjednik Omladinskog kluba, potpredsjednik ŽOZ-a, a deset godina radio je kao glavni tajnik ŽOZ-a (1984.

do 1994.). Danas ga najviše zanimaju židovska kulturno-povijesna baština, dokumentacija i genealogija.

Kako je počeo tvoj rad za WHO?

Nakon odlaska iz Zagreba, bio sam od 1995. direktor programa za javno zdravstvo Zaklade Otvoreno društvo u New Yorku, gdje sam surađivao s WHO-om.

Imao sam dobre kontakte s regionalnim uredom WHO-a za Europu u Kopenhagenu. Godine 2001. tražili su novog regionalnog savjetnika za HIV i ponudili mi to mjesto. Odlučio sam se preseliti u Kopenhagen, privremeno, a danas sam predstavnik WHO-a u Češkoj.

WHO je trenutno u fokusu interesa na svjetskoj razini zbog koronavirusa. Kakav je njezin odgovor na pandemiju i što nas čeka u budućnosti?

WHO je nakon završetka epidemije ebole 2016. provela ozbiljnu neovisnu evaluaciju i potom napravila cjelovitu reformu programa za hitne međunarodne javnozdravstvene događaje, pa mislim da je, kada se pojavio COVID-19, bila bolje pripremljena nego ikada u povijesti da se suoči s takvim problemom i da je naš rad do sada bio skoro besprijekoran. Dobro smo financirani, imamo puno ljudi koji na tome rade i s problemom smo se počeli baviti rano i jako intenzivno.

Trenutno je glavni cilj u zemljama koje su uspostavile kakvu-takvu kontrolu nad epidemijom normalizirati društvo do maksimuma, a da pri tome javnozdravstveni problem ostane pod kontrolom. Cilj je da se prijenos bolesti trajno zadrži na niskom nivou, ali je moguće da će biti potrebno ponovno uvoditi šire mjere da se suzbiju neočekivani porasti broja novih slučajeva. Jako je važno osigurati kapacitete zdravstvenih službi kako u javnom zdravstvu tako i za ponovnu normalizaciju zdravstvenih usluga.

U svakom slučaju, do trenutka pronalaska cjepiva ili lijeka živjet ćemo ne-normalno, što god to značilo. Budući da je riječ o novom virusu ili bolesti, mi ne znamo kako će se on ponašati, kao što ne znamo hoće li ljudi koji su prebolili covid-19 imati imunitet dužeg trajanja koji će ih zaštititi od reinfekcije. Ne znamo ni hoćemo li se suočiti s drugim ili trećim valom pandemije.

Mislim da se s velikom sigurnošću može reći da će se u sljedećih 5 do 15 godina pojaviti nova pandemija, nekog drugog virusa. Ne znamo kada ni od kuda će krenuti ali iz ove krize moramo izvući zaključke i dobro se pripremiti. Ljudska je vrsta invazivna, remeti ekološke megasustave i traži nove načine za prehraniti 7 milijardi stanovnika. Zato reže šume i dolazi u kontakt s oblicima života s kojima do sada nije živjela. Pandemije su, kao i klimatske promjene, posljedica činjenice da živimo iznad svojih mogućnosti i koristimo resurse koje ne bismo trebali dirati.

Sigurno imaš prebukiran raspored, koliko se i dalje stigneš baviti židovskim temama koje su ti u interesu od mladosti?

Malo se se bavim u smislu aktivnosti u židovskoj zajednici u odnosu na ono kako sam se bavio dok sam živio u Hrvatskoj. Ni u Češkoj, ni u Danskoj ni u New Yorku nisam se aktivirao u židovskim zajednicama, nego sam više izvana sudjelovao u zanimljivim događanjima. Ali to su teme od mojeg interesa. Jedan od mojih hobija je genealogija i budući da se bavim genealogijom moje obitelji, činjenica da živim u Pragu je fantastična jer živim na mjestu od kuda potječe znatan broj mojih predaka, ali i predaka većine hrvatskih Židova koji su izvorno potekli iz Češke i Moravske. Ovdje postoje fenomenalni tragovi židovske prošlosti i mjesta na kojima su moji preci zaista živjeli, sinagoge u kojima su se molili, vjenčavali, imali bar micve i to mi daje osjećaj da sam se vratio doma. Na takav način nisam se u Skandinaviji nikad udomaćio, iako sam živio dobro, ali ovaj povratak u srednju Europu, u kulturno-civilizacijom smislu daje mi osjećaj povratka kući. I Češka i Hrvatska su dio srednjoeuropskog kulturnog kruga u kojem su se Židovi uvijek manje-više dobro osjećali od početka emancipacije i koji im je pružao nadnacionalni prostor u kojem su živjeli vrlo

slično. U Češkoj danas postoje stotine nekadašnjih sinagoga, stotine židovskih groblja i drugih objekata koji su pod posebnom zaštitom, jako dobro održavani i velikim dijelom obnovljeni i sačuvani kao dio kulturne baštine. U Pragu danas ima još 11 sinagoga i 6 groblja koji su sačuvani. Dvije sinagoge su još u upotrebi, a najveći dio ostalih predstavljaju dio židovskog muzeja.

Drugi moj interes je vezan za kulturno povijesnu-baštinu, i to posebno za sinagognu arhitekturu, židovska groblja i arhivsku građu. Za nekoga koga to zanima život u Češkoj je fantastična mogućnost. Tu se može vidjeti dobar primjer kako su neke zemlje uspjele dostojno sačuvati židovsku baštinu usprkos uništavanju za vrijeme Holokausta i poslijeratnog komunističkog režima. Meni je naročito stalo da se to pitanje dobro riješi i u Hrvatskoj. To su moja zemlja i moja zajednica. Ima nas sve manje i jednog dana će kulturna baština Židova u Hrvatskoj, najvjerojatnije, biti jedini dokaz da smo ovdje postojali nekoliko stoljeća.

Koliko te brine porast antisemitizma posljednjih godina u Europi? Jesi li se sam susreo s tako nečim za boravka u SAD-u, Danskoj, Češkoj?

Pojava antisemitizma je svakako zabrinjavajuća i opasan trend. Ali mislim da danas u velikoj većini europskih zemalja antisemitizam nije potican iz tradicionalnih izvora i da zapravo antisemitizam proizlazi iz ogromne količine desničarstva i ksenofobije. A ono danas ima prije svega negativan odnos prema imigraciji i jako izraženi protuislamski stav. A onda se uz to uvijek uključi i manja ili veća količina antisemitizma. Isključivost, ekstremizam i nacionalizam uvijek sadrže i manju ili veću komponentu prikriivenog ili otvorenog antisemitizma.

Tako gledam i na pojave antisemitizma u RH, koje su u manjoj mjeri origi-

nalni antisemitizam, a više uklopljene u izvitoperene poluromantične mračne ideje o NDH i ustaškom pokretu. To proizlazi iz mentalnog i ideološkog nereda oko odnosa Domovinskog rata prema ranijim pokušajima da hrvatski narod ostvari suverenost. Kada bi se napravilo ispitivanje među zadržanim desničarima u Hrvatskoj, mislim da bi tek manji dio imao prvenstveno negativan stav prema Židovima — većina ne bi imala nikakav stav. To je moja pretpostavka.

Ja se osobno nisam nikada susreo ni s kakvom ekstremnom antisemitskom situacijom, ali bio sam vrlo blizu nekim takvim događanjima. Primjerice, u Kopenhagenu kada je izvršen teroristički napad na sinagogu (veljača 2015.) i bio sam svjedok 1991. kada je u Zagrebu eksplozijom podmetnute bombe oštećena Židovska općina.

Vjerojatno pratiš politiku u Hrvatskoj. Kako ocjenjuješ činjenicu da je ove godine nakon dugo vremena održana zajednička komemoracija u Jasenovcu?

Zajednička komemoracija je bila jako dobar potez. Šteta da veći broj ljudi zbog pandemije nije mogao sudjelovati. Ako ništa drugo, to je barem u simboličnom smislu velika promjena. To je gesta u oba smjera i pokazuje ozbiljan interes da se stvari normaliziraju i rade drugačije. Vjerojatno i predsjednik Zoran Milanović ima osobnih zasluga da se taj pomak dogodio i da je došlo do dogovora. Međutim, on je bio predsjednik hrvatske vlade četiri godine i neka važna pitanja za židovsku zajednicu niti tada nisu bila sustavno riješena, poput pravnog položaja, povrata židovske imovine ili očuvanja i obnove židovske baštine. Ta pitanja nisu riješena niti danas, 75 godina nakon kraja Drugog svjetskog rata i 30 godina od neovisnosti Hrvatske. O njegovom budućem doprinosu normalizaciji društva ćemo moći razgovarati za četiri godine.

LOGOTIP WHO

Tek su se zadnjih nekoliko godina stvari vidljivo promijenile vezano uz baštinu uglavnom na lokalnoj razini gdje postoji puno entuzijasta, gdje su ljudi prepoznali važnost židovske baštine kao dijela kulturno-povijesnog naslijeđa Hrvatske. A što se tiče aktualne vlade, moje je uvjerenje da ova hrvatska vlada, kao i mnoge prijašnje nakon 1991., zapravo ne zna što bi htjela i nikad se nije jasno odredila prema pitanjima vezanih uz Drugi svjetski rat i ustaštvo. U svakom slučaju, zajednički odlazak u Jasenovac ima veze i s tim što Kolinda Grabar Kitarović više nije predsjednica Hrvatske.

Tvoji povremeni članci za Ha-Kol su još jedini oblik aktivnog sudjelovanja u zagrebačkoj Židovskoj općini?

Budući da već 25 godina ne živim u Zagrebu, ne mogu biti aktivan na način kao nekada. Ali kad dođem u Zagreb, posjetim i Židovsku općinu. U kontaktu sam s ljudima u Općini i imam nekakvog uvida u to što se događa jer me to zanima. Jedan od mojih doprinosa je i što povremeno pišem o odabranim temama jer mislim da time mogu pridonijeti razmišljanju i aktivnostima u zajednici. Ja sam bio aktivan u zajednici još prije četrdeset godina i sjećam se ljudi od kojih danas više većine nema, kao i događaja kojih se skoro više nitko ne sjeća.

ALENA MORNŠTAJNOVA: “HANA” — DIRLJIVA I SNAŽNA PRIČA O HOLOKAUSTU

PIŠE: NATAŠA BARAC

Roman “Hana”, češke spisateljice Alene Mornštajnovae s pravom se smatra jednim od najboljih djela koje se bave temom Holokausta, a velike pohvale ovaj je roman dobio od književnih kritičara ali i čitatelja. Možda ćete se — s pravom — upitati zašto? O teškoj temi Holokausta toliko je toga već napisano tijekom proteklih desetljeća. Po čemu je “Hana”, roman koji je nedavno u hrvatskom prijevodu (s češkog jezika je roman prevela Sanja Milićević Armada) objavila izdavačka kuća Hena com, poseban?

Svi oni koji vole knjige i čitanje znaju prepoznati trenutak kada se između knjige i čitatelja stvori ono nešto što se možda jednostavno može nazvati “kemijom”. To je trenutak kada čitatelj jednostavno osjeti da ga je knjiga obuzela, da aktere romana može vidjeti pred svojim očima, kao da su živi, kada se može uživiti u osjećaje glavnih likova i kada osjeti da je ta knjiga postala stvarna. Ta kemija događa se s romanom “Hana”, zahvaljujući zasigurno velikom talentu književnice koja zna kako na najbolji način predstaviti isprepletene životne sudbine svojih likova i stvoriti priču koja zaokuplja čitatelje.

Autorica Alena Mornštajnova (1963.), trenutačno najprodavanija spisateljica u Češkoj, za ovaj je roman koji se temelji na stvarnim događajima, morala proučiti povijesne događaje a ono što je stvorila

u kombinaciji povijesti, obiteljske priče i fikcije je predivni spoj napete i dirljive priče koja sigurno čitatelje neće ostaviti ravnodušnima.

Alena Mornštajnova donosi nam priču o životima tri generacije Židova iz češkog grada Valašské Meziříčí (grada u kojem je autorica rođena i u kojem živi) u razdoblju od 1933. do 1963. godine. Hana je teta glavne protagonistice ovog romana — djevojčice Mire koja splotom čudnih okolnosti i tragičnih događaja ostaje bez roditelja i stoga — neočekivano za obje prepuštena skrbi tete Hane, povučene i šutljive žene, koja skriva tešku obiteljsku povijest. S vremenom će Mira bolje upoznati svoju “čudnu” tetu i početi shvaćati zbog čega Hana svoj život živi na takav neobičan način. Može li se život nastaviti nakon Holokausta, je li bilo dovoljno samo preživjeti ili je u tom novom životu moguće pronaći smisao i živjeti bez osjećaja krivnje? U kojoj mjeri obiteljske tragedije utječu na živote onih koji Holokaust i nisu direktno iskusili? Mira i Hana u svom će suživotu morati pokušati pronaći odgovore, a njihovi će životi i čitatelje navesti da razmisle o nekim stvarima koje često, u svakodnevnom životu, smatramo zadanim i normalnim.

Izdavačka kuća Hena com ovim romanom pružila nam je mogućnost da upoznamo jednu od najpopularnijih spisateljica u Češkoj. Alena Mornštajnova, prevoditeljica i profesorica engleskog jezika, počela je pisati relativno kasno — svoj prvi roman “Slepa mapa” napisala je

s 50 godina i roman je odmah bio u užem izboru za nagradu za najbolju knjigu u Češkoj te godine. Roman “Hana” objavila je 2017. godine i on je odmah postao pravi hit na društvenim mrežama, te nagrađen dvjema nagradama. Romani Alene Mornštajnovae prevedeni su dosada na 12 jezika a uskoro bi se mogli naći i na filmskom platnu.

Pandemija koronavirusa nažalost je spriječila najavljeni dolazak Alene Mornštajnovae u Zagreb, ali nadamo se da će do tog posjeta doći uskoro te da će tada biti najavljeni i prijevodi drugih njezinih romana.

ALENA MORNŠTAJNOVA HANA

B”H B-G KAO MODNI KREATOR

PIŠE: LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ,
GLAVNI RABIN U RH

Kad pišem tekst o judaizmu obično pišem o čovjeku i životu uopće, o judaizmu kao načinu življenja, koji u svojoj dubini zadire u same osnove postojanja čovjeka. Jedan od glavnih ciljeva učenja judaizma je shvaćanje tajne smisla života. Jedna od suštinskih stvari koja nas muči, bili Židovi ili ne bili Židovi, bili religiozni ili ne, je koji je smisao svega? Zašto sam se rodio, zašto živim? Tko sam ja? Zašto sam ja ja? Kako da proživim svoj život? Imamo samo jedan život i želimo ga u potpunosti iskoristiti. Čovjek na neki način želi biti pošten prema sebi i opravdati svoj život.

U ovom tekstu se nećemo baviti ni filozofijom života, ni pitanjima poslovnog svijeta, ni pitanjima podizanja obitelji. Bavit ćemo se nečim na prvi pogled jako površnim, ali se nadam da ćemo shvatiti da je tema ovog teksta povezana sa svim ovim prije navedenim pitanjima. Bavit ćemo se židovskom odjećom, a odatle i naziv ovog teksta. Stari židovski tekst kaže da je čovjek B-žja slava, a čovjekova slava je njegova odjeća. Kada netko danas kaže Hrvat ili Englez ili Grk, svakom će se od nas u glavi pojaviti drugačija slika, ovisno o našim prethodnim iskustvima. Ako spomenemo Škota, onda ćemo vjerojatno imati sličniju sliku, muškaraca u suknjama koji piju viski. Ali kad kažemo Židov, velikoj većini ljudi prva asocijacija će vjerojatno biti slika ultra-ortodoksnog Židova obučenog u crni kaftan, s bijelim

B G KAO MODNI KREATOR — TALIT / IZVOR INTERNET

čarapama i šubarom na glavi, iako oni čine tek 5–10% židovske populacije u svijetu. I normalno, slika Židovke s perikom na glavi. Jednom sam pročitao razgovor s jednim poznatim izraelskim novinarom, koji je opisivao svoja putovanja svijetom. I jedino čega se sjećam je opis njegovog susreta s Amišima i kako je bio zadivljen njihovim životom i držanjem običaja usprkos izazovima modernog društva. Osim što su obučeni u crna odijela i nose crne šešire, a žene imaju pokrivene glave maramom i nose duge haljine s dugim rukavima, Amiši su poznati i po tome da ne upotrebljavaju električnu energiju ni automobile. I na rastanku im je rekao

da im se divi i da ih iskreno poštuje zbog držanja svije tradicije. I onda je zastao i rekao sam sebi, stani malo, pa ti Amiši su jednako obučeni kao i dio pripadnika mog vlastitog naroda, s tim da barem oni prihvaćaju sve moderne tekovine i kako to da jedne poštuju Amiše zbog držanja svoje tradicije, dok druge, svoje, slično odjevene, ne samo da ne poštuju, nego ih se sramim pred svijetom. Zavirimo u svoje duše i shvatit ćemo da većina nas osjeća isto, poštujuemo tuđe, dok se sramimo svojih. Zato ćemo se u ovom tekstu uglavnom baviti odjećom današnje religiozne zajednice s malim osvrtom na prošlost.

ŠTO TORA KAŽE O ODJEĆI

Najsvetija knjiga židovstva Tora također govori o odjeći i ističe njenu važnost, te da je u pojedinim trenucima i odredila sudbinu cjelokupnog židovskog naroda. Svi znamo priču o Adamu i Evi, prvim ljudima koji su živjeli u Gan Edenu (Rajskom vrtu). Nakon što su pojeli plod s drveta spoznaje dobra i zla, shvatili su da su goli pa su sebi napravili odjeću od smokvina lišća (Post.:3:7). Posljedica njihovog prekršaja je bio izgon iz Raja. Prije samog odlaska B-g je Adamu i Evi napravio odjeću od kože (Post.:3:21) i obukao ih. U Midrašu rabini kažu da su zapravo Adam i Eva bili obučeni u odjeću od svjetla. Midraš se poigrava riječima, jer na hebrejskom se i riječ koža i riječ svjetlo jednako izgovaraju (or), ali se različito pišu. Riječ koža se piše s slovom ain, a svijetlo s alef. Kabala (knjiga Zohar) donosi da je B-g Adama prije ulaska u Raj obukao u odjeću od svjetla, jednu vrst duhovnog odijela, odijela u kakvo su bili obučeni i anđeli. Bez tog odijela ni Adam ni Eva nisu mogli boraviti u Raju. Izgon iz Raja zahtijeva drugu vrst odijela, te im zato B-g osobno pravi odjeću od kože. Duhovnost je zamijenjena materijalnim, nebesko zemaljskim. Još par primjera iz Tore o odjeći koja je oblikovala i odredila sudbinu židovskog naroda. Kako bi dobio očev blagoslov Jakov oblači odijelo svog brata Esava i tako postaje jedan od očeva židovskog naroda. Tora nam dalje donosi priču o posebno obojenom odijelu koje je Jakov dao sašiti za svog sina Josefa, kojeg je favorizirao u odnosu na druge sinove, koji su ga zbog toga zamrzili i prodali u ropstvo u Egipat. Tako je židovski narod završio u Egiptu. Talmudski mudraci putem Midraša kažu da je Josef u Egiptu zaboravio na kuću svog oca, te se počeo oblačiti i frizirati kao Egipćani. Zato je glavni dokaz u lažnoj optužbi za pokušaj silovanja žene svog gospodara bila upra-

vo ta ista egipatska odjeća koju je Josef tako rado prihvatio. U drugom Midrašu rabini kažu da je, iako se u egipatskom ropstvu spustio na najniži nivo ritualne i duhovne nečistoće, židovski narod samo zbog sljedeće četiri stvari zaslužio da ih B-g oslobodi, izvede iz Egipta i odvede u zemlju Izraela, a to su: zadržali su svoja židovska imena, nastavili su međusobno govoriti hebrejski, gajili ljubaznost jedni prema drugima, te nisu prihvatili egipatski način odijevanja, nego su zadržali svoju odjeću. Vidimo da talmudski mudraci putem Midraša šalju poruku da za Židove nije dobro ako zaborave tko su, ako odbace svoje običaje i ako prihvate običaje svoje okoline. I u tome odjeća igra veliku ulogu. Jedinu odjeću kojom se Tora bavi i detaljno je propisuje je odjeća Velikog svećenika (Kohen Hagadol), običnih svećenika (Kohanim) i Levita. Svakom komadu odjeće daje se izuzeta važnost, jer ti ljudi u Hramu vrše B-žju službu.

Osim odjeće ono što karakterizira Židove je i njihov izgled, njihova kosa i brada. Tora zabranjuje izbrijavanje lica i određeni način šišanja, što ima direktan utjecaj na izgled određenih grupacija u ortodoksnom židovstvu danas. Talmud također donosi nekoliko izjava o odjeći i obući, od kojih se meni najviše sviđa izjava rabina Jude, koji je rekao da ako treba kupiti cipele, osoba mora prodati čak i krovnu gredu.

KAKO SU SE OBLAČILI STARI ŽIDOV I

Danas je teško rekonstruirati odjeću i obuću koju su naši preci nosili u biblijsko i antičko doba. Babilonski Talmud posredno donosi da se osnovna odjeća Židova nije značajno razlikovala od drugih stanovnika grčko-rimsko svijeta. Nekakvu sliku možemo dobiti iz propisa o držanju Šabata. Rabin Josi propisuje da ako na Šabat kuću zahvati požar, iz nje se smije iznijeti samo 18 komada odjeće koje on i nabraja. Kako se ovaj test ne

bavi Šabatnim propisima, neću ulaziti u detaljnija objašnjenja. Midraš Tosefta Dereh Erec donosi redosljed skidanja odjeće prilikom posjete javnom kupalištu. Iz toga se vidi da su osnovni komadi odjeće manje više isti kao i kod nežidova. Čak su i nazivi odjeće isti. Između ostalog boja je činila razliku između muške i ženske odjeće. Muškarci su najčešće nosili odjeću bijele boje, dok su žene nosile raznobojnu. Mišna Ketubot 5:8 (Propisi o ženidbenom ugovoru) donosi da muž ima obavezu ženu opskrbiti odjećom, obucom i nakitom i da to, uz ostale obaveze muža prema ženi, mora učiti u Ketubu (ženidbeni ugovor), koji mladoženja potpisuje prije samog vjenčanja i uručuje mladoj tokom ceremonije vjenčanja.

Postoje samo tri ogromne razlike vezane uz židovsku odjeću, a to su šatnez, cicit i tefilin. Šatnez je naziv za tkaninu koja u sebi sadrži niti vune i lana isprepletene na određeni način. Propise o šatnezu Tora donosi u 3. i 5. Mojsijevoj knjizi (Lev.:19:19) i (Pon.z.:22:11), kojima zabranjuje Židovima nošenje odjeće od tkanine sastavljene od vune i lana. Izuzetak je jedino odjeća Velikog svećenika i cicit (rese). Tora ne donosi specifične razloge za taj propis, ali vjerojatno ima neke veze s idolopokloničkom praksom tog doba. Propisi o šatnezu dio su veće grupe propisa koji se nazivaju kilajim (mješavine), zabrana sijanja raznih sjemenja, miješanja i uzgoj raznih životinjskih vrsta, zabrana uprezanja zajedno životinja nejednake snage itd.

Drugi zahtjev je stavljanje resa (cicit) na svaki ugao odjeće, ako se radi o odjeći s četiri ugla. Tora na dva mjesta (IV 15:37–41; V 22:12) govori o stavljanju resa na uglove odjeće s time da jedna nit mora biti plava (tehelet) kako bi se sjetili svih B-žjih riječi i držali ih se. O obavezi stavljanja cicit govori i treći paragraf molitve Šema Israel. Cicit se sastoji od četiri rese od kojih bi jedna trebala biti plava. Rese

se presaviju da tvore osam niti. Niti se provuku kroz rupu na uglu odjeće i vežu se čvorovi i namotaji. Postoji nekoliko tradicija kako se niti namotavaju i vezuju čvorovi, ali to nije važno za ovaj tekst. Važno je napomenuti da je muslimanskim osvajanjem Izraela u 7.st.n.e. uništena tvornica koja je radila tu specifičnu plavu boju i tako smo izgubili tradiciju i znanje kako se dobiva ta boja i zato današnji cicit ultraortodoksnih Židova nemaju plavu nit. U Izraelu se mogu kupiti turistički ciciti s plavom niti. S obzirom da danas ne nosimo odjeću s uglovima, cicit se stavlja jedino na talit (molitveni šal). Talit je najpoznatiji dio židovske odjeće. To je komad četverokutnog platna, koji se najčešće izrađuje od vune ili pamuka, a može i od svile. Na sebi može imati pruge ili crne (najčešće) ili plave (kao izraelska zastava) ili bijele (za Jom Kipur ili sive. Ovratnik se radi šire i naziva se atara (kruna). Pruge imaju samo estetsku ulogu. Židovi talit nose svaki dan na jutarnjoj molitvi, a na popodnevnoj i večernjoj samo hazan ili kantor (predmolitelj). Molitveni šal nazivamo talit gadol (veliki talit). Običaj je da talit gadol otac ili djed poklone sinu (unuku) na njegov 13 rođendan (bar micva) ili učitelj učeniku, a također prilikom vjenčanja ispod hupe (baldahina) mlada ga poklanja mladoženji (aškenaski običaj). Tako je i moja supruga meni poklonila veliki talit s bijelim prugama. Neke aškenaske zajednice imaju običaj da samo oženjeni muškarci nose talit gadol. Često se na vjenčanju talit gadol upotrebljava kao baldahin. Kabalisti smatraju da je talit tako posebna odjeća da zajedno s tefilinom (molitvenim remenjem) daje molitvi posebnu snagu i pobuđuje kod molitelja posebno strahopoštovanje prema B-gu. U mnogim sefardskim zajednicama mladoženja je tradicionalno umotan u talit gadol. To je tradicija i u aškenaskim zajednicama u Njemačkoj. Kod drugih aš-

B G KAO MODNI KREATOR — CICIT / IZVOR INTERNET

kenaskih zajednica mladoženja je obučen u kitel (bijeli kaftan). U nekim hasidskim zajednicama mladoženja nosi i kaput ili kaftan preko kitela.

Prilikom pogreba pokojnik se nakon pranja tijela (tahara) oblači u posebnu bijelu odjeću bez džepova ili u kitel i umotava u talit gadol, s time da se jedan resa odreže. Izvan Izraela tijela se sahranjuju u sanduku, a u Izraelu samo umotana u talit ili bijelo platno. Pokojnica se sahranjuje obučena u bijelu odjeću za sahranu i umotana u bijelu tkaninu.

Uz talit gadol danas jedini komad muške odjeće koji ima četiri ugla i koji zato zahtijeva da se na njega stavi cicit je tzv. talit katan (mali talit), komad odjeće sličan ponču i najčešće se nosi kao židovska

vjerska potkošulja. Neki ga nose ispod košulje i samo rese vire iz hlača, dok ga mnogi nose preko košulje i hlača. Najčešće muška djeca u ortodoksnim obiteljima nose talit katan još od predškolskog doba.

Treći zahtjev po čemu se odjeća Židova razlikuje od nežidova je nošenje tefilina. Tefilin je komplet od dvije crne kožne kutije koje se s crnim kožnim remenjem pričvršćuju na nadlakticu slabije ruke i na glavu iznad čela, a u sebi sadrži kožni svitak s rukom pisanim tekstom molitve Šema Israel. Tokom jutarnje molitve radnim danom nose ga samo muškarci. Cilj nošenja tefilina je ispunjenje zapovijedi Tore da nam budu znak i sjećanje što nas je B-g snažnom rukom izveo iz Egipta. Obaveza nošenja tefilina spomenuta je

četiri puta u Tori, dva puta u vezi Izlaska iz Egipta (II 13:9; II 13:16) i dva puta u Šema Israel (V 6:8; V 11:18). Na Šabat i na blagdane tefilin se ne nosi. Tefilin kao i talit gadol drže se u prekrasno ukrašenim torbicama. U ortodoksnom judaizmu žene ne nose ni talit ni tefilin, jer su to Tora micvot (Tora zapovijedi) vezane uz vrijeme nošenja, i jer i talit a i tefilin imaju status muške odjeće. Neki rabinski autoriteti dopuštaju nošenje resa u privatnosti. Kod neortodoksnih ne samo da se ženama dopušta nošenje talita i tefilina, nego ih se i ohrabruje da to čine.

Sada u priču moramo uvesti koncept koji je jedan od temeljnih principa judaizma, posebno današnjeg ultraortodoksnog, na koji se svi rabinski autoriteti pozivaju i koji je ključan u odnosu žene i muškarca, ali se odnosi i na područje odjeće i ne samo odjeće. Popularno ga je primjenjivati u sferi ženinog i obiteljskog života iako je to kvaliteta koja se traži i od muškarca. Koncept je poznat pod imenom cniut (na jidišu cnius) i prvenstveno označava skromnost, pristojnost, privatnost, on kaže da ne treba odsakati, treba dati osjećaj ugodnosti da si se uklopio, da nisi drugačiji, jer su svi slično odjeveni i slično se ponašaju. Cniut označava karakternu osobinu vezano uz skromnost i diskreciju, kao i grupu židovskih propisa koji se odnose na ponašanje u javnosti. Danas se taj pojam najčešće koristi s obzirom na pravila oblačenja žena unutar ortodoksnog judaizma. U pravnoj dimenziji (Halaha) judaizma koncept cniuta pokriva svaki i najmanji aspekt svakodnevnog života i mogao bi se definirati kao pozitivni kodeks ponašanja, karaktera i stanja svijesti. Većina ultraortodoksnih zajednica obično imaju Vaad cniut (Odbor za pristojnost), te obitelji ili pojedinci koji se ne drže pravila zajednice riskiraju šiduh (ženidbene šanse) svoje djece. Ali stalno moramo imati na umu da za njih pravila cniuta nisu nešto ružno,

već nešto lijepo, nešto što dolazi od B-ga i nešto što ih povezuje s Njim.

CNIUT I ODIJEVANJE

U daljnjem tekstu ćemo se fokusirati samo na smjernice cniuta u pogledu odijevanja, koje kažu da bi se Židov(ka) ne bi trebao oblačiti na način koji privlači pažnju. To ne znači da bi se trebao odijevati loše ili ružno, već da se ni muškarac ni žena ne bi trebali odijevati na način koji pretjerano naglašava njihov fizički izgled ili privlači nepotrebnu pažnju. Postoje mnogo različitih shvaćanja, te stoga i tumačenja što cniut znači, pa se pripadnici različitih zajednica mogu odijevati na različite načine. Kako ovdje uglavnom govorimo o ortodoksnom judaizmu prvo bih želio reći par riječi o unutarnjoj podjeli. Ortodoksni se dijele kao prvo na Aškenaze (Židove zapadne, srednje i istočne Europe), zatim na Sefarde (Židove koji dolaze iz Španjolske), te Mizrahi (Židove koji dolaze iz muslimanskih zemalja, a sebe ubrajaju u Sefarde). Tu su još Židovi iz Jemena, Buhare ili Irana, ali oni za ovu priču nisu toliko važni. Unutar svake od tih grupa razlikujemo ultraortodoksne, moderno ortodoksne i tradicionaliste. Ultraortodoksne jednim imenom nazivamo Haredi. Ima ih otprilike nešto manje od dva milijuna i prvenstveno žive u Izraelu, sjevernoj Americi i zapadnoj Europi. Dije se na dvije velike grupe koje obje potiču iz Europe (Litavci i hasidi).

Ortodoksno židovstvo sa stanovišta cniuta zahtijeva i od muškarca i od žene da pokriju svoje tijelo. Prema većini mišljenja to uključuje pokrivanje laktova, koljena i ključne kosti. U praksi koncept i pravilo cniuta se više primjenjuje na žene nego na muškarce. Razlog za to je jer muškarci više od žena "slijede svoje oči". U Haredi zajednici muškarci nose duge hlače i košulje dugih rukava. Košulje s kratkim rukavima u tom svijetu ne dolaze u obzir. Haredi Aškenazi nikad ne nose

sandale bez čarapa, čak i izvan sinagoge, dok će pripadnik Haredi Sefarda, posebno Mizrahi, nositi sandale bez čarapa izvan sinagoge. Odjeća koju Haredi nose u sinagogi, a prema mnogima općenito i u javnosti, trebala bi biti kao ona koju nose prilikom dolaska kralja.

Haredi žene nose bluze koje prekrivaju lakat i ključnu kost, te suknje koje prekrivaju koljena i dok stoje i dok sjede, a idealna duljina rukava i suknje ovisi o zajednici čiji je član. Neke žene u svojoj skromnosti ne žele slijediti nikakvu modu, dok druge nose modnu, ali skromnu odjeću. Haredi žene izbjegavaju suknje s prezima, a preferiraju suknje s naborima. Također izbjegavaju pretjerano atraktivne i privlačne boje, osobito svjetlo crvenu, kao i odjeću koja je uska i slijedi liniju tijela ili naglašava obline. Većina žena će radije nositi zatvorene cipele i uvijek će nositi čarape, čija debljina ovisi o zajednici, jer se ne kože ne smije vidjeti. Žene koje pripadaju moderno ortodoksnima se također pridržavaju pravilima cniuta, ali na malo ležerniji način. I one se oblače na skroman način (u usporedbi s općim društvom), ali to nužno ne uključuje i pokrivanje laktova, ključne kosti ili koljena. Neke moderno ortodoksne žene će u javnosti pred muškarcima nositi suknje koje prekrivaju koljena, laktove i dekolte, po mogućnosti široke i labave. Također su puno slobodnije prema nošenju hlača. Odjeća muškarca koji pripadaju moderno ortodoksnoj zajednici često se ne razlikuje od odjeće njihovih neortodoksnih vršnjaka, osim što nose kipa. Neki nose košulje ili majice kratkih rukava, pa čak i kratke hlače. Sandale bez čarapa, iako se obično ne nose u sinagogi, često se prihvaćaju u moderno ortodoksnim kao i u vjerskim cionističkim zajednicama u Izraelu za svakodnevno odijevanje, kako za muškarce, tako i za žene. Kad sam već spomenuo Izrael, većina stanovnika je pod utjecajem kibucničkog mentaliteta

prihvatila ležeran i praktičan stil odijevanja, gdje su odijelo i kravata skoro nepoznata stvar, čak i na vjenčanjima ili pogrebima. Danas ortodoksne žene uključuju sve veću upotrebu skromnog odijevanja kao čin osnaživanja i samo aktualizacije žena, a koji nije direktno povezan s religijskim propisima.

ŽENSKA POKRIVALA ZA GLAVU

Židovski zakon koji regulira cniut zahtjeva da udata žena mora pokriti kosu, točnije glavu (kisui haroš), nekim pokrivalom. Prema Talmudu to je Tora zakon i u tom se kontekstu u židovskoj literaturi naziva Dat Moše (zakon koji dolazi direktno od Mojsija). Izvor u Tori za taj zakon je ritual zvan Sota (IV 5:11 – 31) prilikom kojeg žena optužena od strane muža za preljub mora proći kroz test iskušenja ispijajući gorku vodu. Na početku tog rituala, u cilju otkrivanja njene nevinosti ili krivice, Kohen (svećenik u Hramu) optuženoj ženi uklanja pokrivalo za glavu i raspušta kosu s ciljem iskazivanja skromnosti. Iz tog stiha vidimo da Tora indirektno donosi da je udata žena ima pokrivenu kosu. U Talmudu rabini imaju mahloket (razliku u mišljenju). Na jednom mjestu Talmud (Ketubot 72) donosi da je pokrivanje kose za udatu ženu biblijska (Tora) zapovijed, a na drugom (Mišna Ketubot 7:6) da je to standard skromnosti definiran od strane zajednice. I talmudski mudraci u traktatu Ketubot 72 donose rješenje i kažu da je to biblijski zahtjev, ali da žena sama određuje način pokrivanja. Tora i Talmud kažu da je to čin skromnosti i privatnosti. Kosa u muškim očima u sebi nosi određenu notu seksualnosti i privlačnosti, ali do ženine udaje njena kosa nema status erva (golotinje) i zato ne treba biti pokrivena. Udajom ženina kosa dobiva taj status i zato treba biti pokrivena, barem u javnosti pred drugim muškarcima, jer njezina golotinja (kosa) je rezervirana samo za njenog muža. U

slučaju rastave ili muževe smrti, ženina kosa ponovo gubi status erva i ona više ne mora pokrivati glavu.

Najpoznatija pokrivala za kosu za žene u Haredi zajednici su šeitel (perika), razne mreže za kosu, šeširi, beretke, kape, marame. Šeitel je najkontroverznije među njima iz više razloga. Od prvog trenutka kad je prva Židovka pokrila svoju glavu perikom, rabinski autoriteti imaju oprečna mišljenja o praksi njene upotrebe. Aškenaski Haredi autoriteti kao rabin Moshe Feinstein dopuštaju nošenje perike, drugi kao Lubavicher Rebe čak ohrabljaju njeno nošenje, dok su najveći sefardski (točnije Mizrahi) autoriteti kao rabin Ovadija Josef bili i još su žestoki protivnici i najstrože zabranjuju ženama nošenje perika. Mizrahi Židovi dolaze iz muslimanskih zemalja, a Islam najstrože zabranjuje ženama nošenje perika. Aškenaski Židovi dolaze iz europskih zemalja gdje su u 16. i 17. st. svi, i muškarci i žene, nosili perike. Tada su ih i neke židovske žene počele nositi, da bi u 18. st. stekle veliku popularnost stekle širom aškenaskih zajednica. Tijekom 19. st. među nežidovkama perike izlaze iz mode, ali ne i među Židovkama. Drugi prijepor među rabinima koji dozvoljavaju perike je oko materijala od kojeg se rade i njihove dužine. Neki zahtijevaju da smiju biti napravljeni samo od sintetičkih materijala, ne smiju biti duže od ramene kosti i posebno da ne smije imati umetke prave kose da perika ne bi izgledala kao prava kosa. Neki rabini imaju problem u tome što perike izgledaju ljepše od žene prirodne kose, jer danas perike često izgledaju ljepše i atraktivnije, a i mlade američke aškenaske Židovke su izborile da prave periku od svoje vlastite kose, koju sakupljaju na svojim prethodnim šišanjima. Smisao izražavanja skromnosti ne znači da žena mora biti ružna ili neprikladna. Cniut znači da određeni dijelovi tijela treba pokriti i držati u privatnosti i ne otkrivati ih. Cilj skromnosti nije da

ženu poružni nego općenito da stvori barijeru između njene privatnosti i ostatka svijeta. Osim cijele perike, neke žene nose poluperike i široku traku preko čela. Žene nekih hasidskih struja, kao Satmari, imaju običaj nositi periku na potpuno obrijanu glavu. Glavu briju i uklanjaju svu kosu jutro poslije vjenčanja, te stavljaju periku. Brijanje obično obavlja mladenkina majka. Za žene koje nose perike općenito nije propisana dužina kose ispod perike. U Izraelu samo 5% žena nosi periku. U Jeruzalemu u najpoznatijoj Haredi četvrti vidio sam pripadnike jedne zajednice čije žene na obrijanu glavu stavljaju samo maramu.

Što se tiče vjenčanica nisam primijetio neku posebnu razliku među Haredi grupama. Vjenčаницe su obavezno bijele do poda, rukavi do dlanova, ne vidi se ključna kost i mlada nosi široki šal. Jedina razlika među grupacijama je u debljini vela kojeg nosi mlada. Za kraj priči o perikama, sjetio sam se jedne anegdote s mojih rabinskih studija. Na predavanju o cniutu i pokrivalima za glavu, upitao sam predavača, jednog poznatog rabina, smatra li zaista da perika ispunjava Tora zahtjev za ženinim pokrivanjem glave. Kao dodatnim argumentom sam se poslužio i činjenicom da se muškarcu perika ne računa kao pokrivalo za glavu. Odgovorio mi je da iskreno misli da perika zaista ne ispunjava sve Tora zahtjeve, ali dodao da ja to objasnim njegovoj ženi, jer on neće. U Izraelu je zgodno vidjeti kako u Haredi frizerskim salonima sjede žene s perikama i frizerke zapravo friziraju perike, a ne kosu. Perike nehotično ukazuju i na socijalne razlike unutar zajednice.

MUŠKA POKRIVALA ZA GLAVU

Svake godine nekoliko tisuća učenika u okviru programa vjeronauka prođe kroz našu sinagogu. Najčešće pitanje bilo učenika ili njihovih profesora tiče se židovskog pokrivanja glave. Pa da probam odgovoriti na to pitanje.

U bliskoistočnoj kulturi još iz antičkih vremena pokrivanje glave se smatralo znakom poštovanja. S obzirom da je židovstvo poteklo iz tih krajeva normalno je da je generalno usvojio taj običaj. A i klimatski uvjeti su uslovljavali određenu vrst odjeće (npr. kao kod Beduina) kao i određeni način njenog nošenja. U Mezopotamiji su tako plemići stalno u javnosti nosili neku vrst pokrivala za glavu. Tijekom postojanja I. i II. Hrama u Jeruzalemu do njegovog uništenja, svećenici (kohanim), kao i hramski službenici su nosili turbane. Talmud donosi razna mišljenja u vezi obaveze muškarca za pokrivanjem glave. Na kraju je prevladalo mišljenje onih koji su smatrali da bi se samo nekakav drznik usudio u prisutnosti šehina, ženske manifestacije B-ga, pokazati gologlav. Ako pogledamo rabinske spise iz tog doba, vidjeti ćemo u dobroj rabinskoj tradiciji stalnu raspravu oko važnosti i eventualne obaveze muškarca za pokrivanjem glave. Te rasprave naglo su prekinute u Srednjem vijeku, jer su u mnogim europskim državama kršćanske vlasti nametnuli židovskoj populaciji nošenje posebnih šešira ili kapa, uključujući i žute oznake u cilju poniženja i razlikovanja Židova od ostalih. Šeširi su najčešće bili dugi žuti, šiljasti konusnog okruglog oblika i veoma visoki da bi se mogli vidjeti iz daljine. Kazne za nenošenje su bile veoma visoke. Interesantno je da su srednjovjekovni umjetnici prikazujući u svojim radovima biblijske Židove, prikazivali ih obučena kao svoje suvremenike s tim žutim šeširima. Najpoznatija takva scena je na crkvi Notre Dame u Parizu iznad ulaza u samu crkvu. Srećom taj prikaz nije uništen u požaru.

I u muslimanskim državama su Židovi kao dimis (nemuslimani) u pojedinim periodima u pojedinim zemljama morali nositi drugačiju odjeću, često jakih boja ili neke posebne oznake, neke značke ili posebne pojaseve, a i neke vrste odjeće i obuće su im bile zabranjene. Ali manje

B-G KAO MODNI KREATOR — ŠTREIMEL / IZVOR INTERNET

više su se oblačili kao susjedi, tako da na fotografijama iz Sarajeva vidimo da Židovi nose fesove, glavni sefardski rabin nosi turban, a obučen je kao turski velikodostojnik. Od vremena prisile običaji pokrivanja glave kod Židova su evaluirali i reflektiraju povijest i običaje pojedinih zajednica. U ovom tekstu se uglavnom bavimo ultraortodoksim židovskim grupacijama tzv. Haredi zajednicama i njihovom odjećom. Većina hasidskih struja, nastalih uglavnom u Poljskoj i Ukrajini, a danas uglavnom žive u sjevernoj Americi, zapadnoj Europi i Izraelu, favoriziraju nošenje posebne krznene kape, koja se na jidišu naziva štreimel. U svojoj osnovi štreimel je okrugla kapa okružena i krznom, životinjskim repovima. Zakonodavci u Izraelu od 2009. pokušavaju da Kneset, izraelski parlament, donese zakon koji bi spriječio mučenje životinja. Tim zakonom u Izraelu bi se zabranio uzgoj životinja za krzna. Zakon nikad nije prošao čitanje u Knesetu prvenstveno zbog političkog pritiska europskih zemalja, jer bi da je zakon usvo-

jen Izrael bio “loš primjer” svim drugim državama. A i Haredi članovi Kneseta su se usprotivili, jer bi se tako njima otežalo proizvodnja, uvoz i prodaja njihovog zaštitnog znaka, štreimela. Općenito nije jednostavno i nije najjasnije kako je došlo da se Haredi, a posebno hasidi tako odjevaju. U vezi štreimela ima nekoliko priča koje govore o tome. Neke priče govore da su im se antisemiti (ili ruski car ili Kozaci) htjeli narugati i poniziti ih tjerajući da nose krznene kape. Postoji i teorija da su Židovi sami po uzoru na ruske i poljske plemiće usvojili njihov način odijevanja, pa tako i štreimel.

Postoji nekoliko tipova štreimela. Hasidi koji dolaze iz Ukrajine, domovine hasidizma, Rusije, Galicije, Mađarske ili Rumunjske nose kratke, široke štreimele, smeđe boje, tradicionalno napravljene od životinjskih repova. Hasidske grupe koje su nastale u Poljskoj, a koju je Rusija anektirala u 18. st. nosili su više, uže i tamnije štreimele, poznatije pod imenom spodik, koji se pravio od komada krzna

crne boje. Neki poznati rabini, vođa pojedinih struja hasidizma nosili su posebne spodike bijele boje. Manje poznata vrsta je kolpik, koji je smeđe boje kao klasični štreimel, ali je oblikovan kao spodik. Neki hasidi su ga nosili u posebnim prilikama. Štreimel su hasidi općenito nosili na Šabat, blagdane, vlastito vjenčanje i još neke posebne događaje. Osim raznih hasidskih grupa, štreimel su nosili i neke nehasidske grupe i pojedinci. Povijesno gledano dugo vremena najžešći ideološki protivnici hasidima bili su Litavci, od kojih se jedna grupa doselila u Jeruzalem u 18. st. Ta grupa Litavaca naziva se perušim i iako Litavci generalno ne nose štreimel, perušim su ga počeli nositi u znak podrške hasidima zbog poniženja kojima su ih izložili Kozaci. Tzv. jeruzalemski Židovi također nose štreimel. Oni su još karakteristični po bijelim izduženim ple-

tenim kapicama i prugastim kaftanima sa zebra uzorkom. Štreimel može sadržavati i nekakav simbolizam. Neke hasidske grupacije prave štreimel od 13 repova koji korespondiraju 13 B-žjih atributa milosti, drugi od 18 komada krzna što je numerička vrijednost riječi haj (život), treći od 26 komada što korespondira numeričkoj vrijednosti Tetragrama. Pripadnici aškenaske Haredi zajednice kao i studenti koji studiraju u ješivama, židovskim vjerskim učilištima najčešće nose šešire tankog oboda tzv. fedora šešire. Neke hasidske grupe kao Habad također nose takve šešire. Ugledniji rabini nose Homburg šešire. Postoji još nekoliko tipova šešira kao derby i biber. Danas svi nose šešire crne boje. Prije Drugog svjetskog rata svi su bili slobodniji i otvoreniji i prema drugim bojama.

Židovi središnje Azije nosili su turbane, ovisno o okolini, ali danas se identificiraju s obojenim okruglim buharijskim kapama, kao i raznim kačketima. Najpopularniji i najrašireniji običaj posebno kod Aškenaza za pokrivanje glave

B G KAO MODNI KREATOR / IZVOR LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, OSOBNA ARHIVA

je kipa, okrugla ravna kapa, poznatija po svom nazivom na jidišu jarmulka. Još je nazivaju i kepele. Čak i po pitanju nošenja kipa postoje razni običaji. Haredi i većina moderno ortodoksnih inzistiraju na nošenju kipa ili nekog drugog pokrivala čitavo vrijeme, dok manjina moderno ortodoksnih, kao i tradicionalnih u Izraelu inzistiraju na nošenju samo u sinagogi, prilikom jela i učenja svetih tekstova. Neortodoksna usmjerenja imaju običaj kao i oni. Za razliku od tefilina i talita, kipa nema status svetosti jer nije propisana u Tori, tako da prije pokrivanja glave talmudski rabini nisu propisali govorenje blagoslova.

Ima jako puno raznih vrsta kipa. Razlikuju se po obliku, materijalu, boji. Na dječjim kipot (množina od kipa) možemo nacrtati likove iz crtića i slično. Također na kipot za goste, koje dolaze na vjenčanje ili bar micvu, domaćini mogu kao suvenir napisati imena slavljenika.

Prema vrsti kipa uglavnom možemo identificirati kojoj grupi pojedinac pripada. To je veliki problem u Izraelu, jer biranjem određene kipa čovjek htio ili ne htio u očima drugih sebe svrstava u

određenu grupu s određenim svjetonazorom i političkim stavom u odnosu na Izrael. Heklane kipa nose nacionalno religiozni i moderno ortodoksnici; antilop moderno ortodoksnici; od crnog baršuna Haredi, hasidi, studenti ješiva; Jemeničani imaju posebni kipa od crnog baršuna s ukrašenim rubom. Nežidov prilikom ulaska u sinagogu može staviti kipa iz poštovanja.

Haredi Židovi imaju običaj tokom molitve glavu dodatno pokriti molitvenim šalom. Također svakodnevno, a posebno na javnom prostoru, Haredi imaju običaj glavu istovremeno pokriti s dva pokrivala, s kipa i dodatno sa šeširom (ili štreimelom na Šabat). To dolazi iz Kabale.

Kad se već bavimo glavom još samo par riječi o nečemu što nije odjeća, ali značajno upotpunjuje općepoznati židovski izgled. To je brada i posebno dugi uvojci kose sa svake strane glave, koje nazivamo peot, ili na jidišu pejos. U Tori nema posebnog zahtjeva da Židovi moraju puštati duge uvojke kose. Ali u Tori postoji zabrana izbrijavanja lica, kao i zulufa. Postoji i zabrana određenog načina šišanja kose. Iako postoji zabrana izbrijavanja lica (misli

se britvom), nošenje brade nije obavezno, osim za vrijeme kad smo u žalosti zbog javnih ili privatnih stvari. Inače Židovi se mogu brižati ali samo brijačim aparatom koji radi na principu škarica, ali britvom ne. Zbog Kabale koja bradu smatra ritualno čistom, mnogi Židovi puštaju bradu, a također mnogi nikad svoju bradu ne skraćuju. Kabala kosu drži ritualno čistom te brojni Haredi, posebno hasidi puštaju bradu, izbrijavaju glavu s time da ostave kosu sa strane i puštaju uvojke da rastu.

Odakle dolazi ideja za puštanje uvojaka da rastu? Židovstvo je etički monoteizam i zato se Tora jako puno bavi socijalom i pomaganjem siromasima. Postoji poseban koncept pomaganja koji Tora naziva cedaka (pravda). Jedan od principa je da se prilikom žetve dio uroda ostavi sirotinji. Tako u III 19:9 i III 23:22 Tora zapovijeda da se uglovi polja moraju ostaviti. Ugao polja se naziva pea, a isto tako se naziva i ugao glave. Tu je ta poveznica i zato brojni Haredi Židovi puštaju kosu na uglovima glave s time da uvojke smiju praviti samo prstom.

ZAŠTO SE ŽIDOV I OBLAČE NA TAKAV NAČIN?

Jedna stara poslovice kaže da cipela glavu čuva, a šubara kviri. Počeli smo sa šubarom, ali ne brinite doći ćemo i do cipela. Jedino ćemo preskočiti rublje, ipak ne smijem otkriti sve. Nešto mora ostati tajna. Haredi Židovi, posebno hasidi, i dalje se ne mogu sakriti u gomili. Njihov način oblačenja se ističe i kompletno je različit od svega drugog što znamo. Povijesno to je bila odjeća svih istočnoeuropskih Židova, pod utjecajem poljsko-litavsko-ruskog plemstva. Hasidi su je uglavnom zadržali dok su neki je neki kao Litavci donekle promijenili. Muškarci i hasidi i Litavci se oblače u crnu boju. Radnim danom hasidi nose nešto kraće kapute, bijele košulje, talit katan (vjersku potkošulju) i obične crne hlače. Uglavnom nose cipele s niskom pe-

tom, najčešće bez vezica. U zadnje vrijeme su počeli nositi i crne tenisice. Na glavi nose crnu kipa od baršuna i crni šešir ovisno o grupaciji kojoj pripada. Kaput, sako i košulja kod muškaraca imaju dugmad na suprotnoj lijevoj strani. S time ispunjavaju biblijski zahtjev da imaju drugačiju odjeću od nežidova. U čast Šabata se oblače na poseban način. Oblače najljepše što imaju. Na glavi je obavezno štreimel, svileni crni kaftan, tričetvrt hlače, duge bijele čarape i crne niske cipele bez vezica da na Šabat ne bi vezali čvor. I obavezno gartel, crni svileni pojas preko kaftana, jer s njim razdvajaju svoj duhovni od zemaljskog svijeta, svoju spiritualnost od svoje fizike. Litavci ne nose gartel. Kad još svemu prije opisanom dodamo duge brade i još duge uvojke sa svake strane, nije čudo da kod neortodoksnih Židova njihov izgled ne izaziva baš dobre komentare. Ali za Haredi Židove, posebno haside, njihov način oblačenja je jako važan, jer svojom odjećom svima pokazuju da su u B-žjoj službi. Oni svoju odjeću, svoju različitost i svoju odvojenost vide kao podsjetnik vanjskom svijetu, ali i njima samima na smisao njihovog života i koji im je cilj. Avraham Jakov Finkel, i sam pripadnik hasidskog pokreta i pisac nekoliko knjiga o hasidizmu objašnjava da njihov dugi crni kaput (kaftan) pokriva njihovo tijelo i sakriva njihovu fizičku stranu, posebno za probavu i reprodukciju. Gartel, koji nose tijekom molitve, odvaja njihove um i mozak od njihovih životinjskih funkcija. Oni zakopčavaju dugmad svojih kaputa i košulja na obrnutu lijevu stranu i nose duge bijele čarape i tričetvrt hlače, te crne cipele bez vezica da bi sebe podsjetili da su drugačiji i da ne slijede običaje drugih naroda. B-žju zapovijed židovskom narodu da budemo sveti ispunjavaju na svoj način da uvijek moraju biti svoji i da uvijek moraju biti različiti od drugih.

Litavci su slično obučeni u crna odijela i bijele košulje, te kapute. Ne nose krzne-

ne kape, nego samo šešire tankog oboda. I nose hlače normalne dužine. Sefardi i Mizrahi su dolaskom u Izrael odbacili svoju tradicionalnu odjeću i prihvatili su europski aškenaski način oblačenja.

I za kraj da pokušam sve ovo sažeti. Na pitanje ima li u židovstvu neki službeni obrazac oblačenja, slobodno možemo kazati da nema. Istina, postoje određena pravila oblačenja i za muškarce i za žene koja su određena židovskim vjerskim propisima. Postoje i određeni načini odijevanja koji nisu definirani zakonom, ali se mogu identificirati s određenim grupama unutar židovstva. I ne zaboravimo da ovdje govorimo o ortodoksnom židovstvu.

Postoji nekoliko kategorija židovskih vjerskih propisa koji se tiču odjeće. Prvu kategoriju nazivamo Dat Moše (Mojsijev zakon), što bi bili zakoni dati u Tori. Drugu kategoriju nazivamo Dat Jehudit koje objašnjavam kao tradiciju koje su se židovske žene uvijek držale. Često ta kategorija propisa ima obavezivajuću važnost kao i propisi iz prve kategorije. Ta se tradicija najčešće ističe u Talmudu. Zadnja kategorija propisa, ali što ne znači i manje važna naziva se Minhag Hamakom, što možemo prevesti kao "običaj mjesta", a odnosi se na specifične običaje pojedinog mjesta ili pojedine zajednice. I u židovstvu je prihvaćeno da bi osoba trebala slijediti praksu određenog mjesta u kojem živi. Možda u nekoj zajednici postoje neki običaji koji će se drugim ljudima činiti apsurdnim ili čak glupim. Jednom su pitali jednog velikog rabina, vođu jedne hasidske grupe, o jednom takvom apsurdnom običaju (mjestu održavanju vjenčanja) i on im je odgovorio da propisi iz kategorije običaji mjesta slični na hrpu oraha i pokušaj uklanjanja jednog trulog bi moglo dovesti do rušenja cijele hrpe.

Nadam se da ćete ih nakon ovog teksta početi gledati drugačijim očima. Ja već jesam.

OD ZLATNIH POJASA DO JUDENHUTA

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Odjelo ne čini čovjeka. Poslovica koju smo kao mali naučili još u školi. Ne rugati se ljudima zbog odjeće. No, odjeća je i izraz osobnosti. Ali i socijalnih prilika. I još mnogo čega drugog. Čini li onda ipak odijelo čovjeka? Nisu li odjeća i vanjski izgled bitni faktori, npr. kod zapošljavanja? Kako izgledamo nije nebitno. Odjeća šalje neku poruku. Kod svečanog prijema obavezno je crno odijelo i haljina. Jer crno je uvijek svečano i elegantno, zar ne? A to što neki prolaznik ima podrapane hlače, ne znači uvijek da je beskućnik ili da je jedva pobjegao od susjedovog ljutog psa. Moda je stvar ukusa, a o ukusima se ne raspravlja.

Od davnih dana odjeća je bila ne samo egzistencijalna potreba, već i statusna. Odjećom su se darivali kraljevi, plemići, ratnici, sluga. Nova se odjeća oblačila na vjenčanju, novorođenče se isto darivalo primjerenim komadima. Stari Grci, poznati golači, posvećivali su pažnju što će odjenuti i kako će izgledati, kao i njihovi sljedbenici Rimljani. Prepoznatljiv dio vojničke opreme bile su pteruge, ukrasne suknje od kože ili platna. Grimizni plašt nosili bi vojskovođe, žarko crveni centurioni, a riđe legionari. I kod starih Izraelaca mnogo puta se spominje odjeća. Bilo je naloženo da se za svećenike izradi posebna odora. Aron je kao prvosvećenik nosio oplećak od zlata te haljinu i plašt grimizne boje. Haljine su bile svete i samo ih je Aron za života smio obući. Odjeća je

OD ZLATNIH POJASA DO JUDENHUTA / SREDNJOVEKOVNI ŽIDOV INTERNET

značila i bogatstvo kao u tirske princeze koja “sva je ukrašena kći kraljeva iznutra, haljina joj zlatom iskićena. U vezenoj haljini vode je ka kralju...”, dok je u nevolji Job, razdrijevši plašt, ostao i bez zadnjeg komada odjeće.

Za života u emigraciji Židovi su lako adoptirali običaje sredine u kojoj su živjeli. Velika izraelska zajednica stoljećima je živjela u Babiloniji. Njome je rukovodio birani egzilarn. Davane su mu velike počasti te je priman na kraljevski dvor. Kao statusni simbol, nosio je svečanu svilenu odjeću pripasanu zlatnim pojasom. Nekoliko stoljeća kasnije, na drugom kraju svijeta, u Omejadskoj Cordobi cvala je židovska kolonija. Arapi su od dhimmia (nemuslimana) zahtjevali da nose zunar, poseban pojas kojim su ih razlikovali od većinskog stanovništva. No, restrikcije nisu bile tako doslovne pa su putopisci Kalifatom zapisali da su bogati lokalni Židovi nosili svilenu odjeću i skupocjene turbane na glavi te se vozili u prekrasnim kočijama i jahali na rešenim konjima.

U kršćanskoj Europi Židovi nisu bili u tako dobrom položaju da bi nosili bogatu odjeću. Već od ranog srednjeg vijeka počinju razna ograničenja koja bi im nametali ili bizantski carevi ili neki zapadni vladari. Početkom 13. stoljeća Katolička crkva bila je na vrhuncu moći, a to je doba pontifikata Inocenta III., strasnog borca protiv inovjeraca. Kada je 1215. godine završio 4. lateranski koncil, sudionici su 68. kanon posvetili Židovima i njihovom odijevanju “da Židovi i muslimani moraju nositi posebna odijela kako bi ih se razlikovalo od kršćana; nakana odluke bila je spriječiti međusobne spolne odnose.” Od toga trenutka za Židove se propisuje nošenje posebnih znakova ili pileus cornutus ili Judenhuta, upečatljivog pokrivala za glavu. Bio je to šiljati ili zvonoliki šešir bijele ili žute boje kojeg su Židovi morali nositi po izlasku iz geta. U više srednjovjekovnih manuskripta

OD ZLATNIH POJASA DO JUDENHUTA OBITELJ PAPO I LEVI, BOSNA 1919. IZVOR CENTROPA

jasno se vide Židovi, lako ih se prepoznaje upravo po Judenhutu. Germanske države odabrale su Judenhut koji se kasnije proširio u različitim oblicima.

U svim državama Judenhut nije isto izgledao. Dok se Inocent III. zadovoljio naredbom o označavanju Židova, zemaljski su vladari propisivali vrstu, oblik i boja znakova. U Francuskoj se nosila žuta marama u obliku kotača, Ugarskoj crvena oznaka, a u Engleskoj znak dviju kamenih ploča. Judenhut se javlja i u heraldici, poput grba austrijskog grada Judenburga. Od srednjeg vijeka lik pogrbljenog, tužnog starca Židova sa smešnim šeširom ušao je u literaturu, čak i nacističku karikaturu 1930-ih.

Nakon izгона s Pirenejskog poluotoka, velik broj Židova naselio se u Osmanskom Carstvu. Ni tu nisu prošli bez restrikcija i ograničavajućih dekreta, ali nisu bili progonjeni zbog podrijetla. I te su restrikcije često kršene, a mnogo puta nisu ni razmatrane. Židovi nisu služili u osmanskoj vojsci, nisu smjeli nositi oružje, ni jahati kroz grad. Osmanlije su bili osjetljivi na zelenu (državnu) boju pa je ona bila zabranjena Židovima, stoga su oni nosili najčešće

crno, plavo ili crveno. Iako nisu smjeli koristiti turban kao ni svilenu odjeću, mnogi se toga nisu držali. Muškarci su najradije nosili kaftan s krznenim umetkom i širokim rukavima koji je sezao skoro do poda. Na glavi su nosili fes, najčešće tamnoplavi, nikad crveni. Obuća Židova bila je isključivo crna. Ako bi Židovke obule žute čizme, plaćale bi kazne. Početkom 19. stoljeća i uslijed sve češćih reformi, u Osmanskom Carstvu popuštaju restrikcije i gotovo ih se više uopće ne pridržava. Sve do Drugog svjetskog rata bosanski su Sefardi uvelike zadržali tradicionalnu svečanu odjeću, muškarci tamna odijela s fesovima, a žene raskošnu haljinu s brojnim umetcima, nakitom i amuletima. Nosile su tukado, kapicu s resama i dukatima ispod koje su skrivale kosu.

Vidljivo je da su Židovi pojedine odredbe znali pretvoriti u modni izričaj. No, ništa bolnije nije bilo od oživljavanja zastarjelih odredbi nošenja sramotnih židovskih znakova koje su ponovo uveli nacisti i njima sklone države u prvoj polovici 20. stoljeća. Srednjovjekovne odredbe i opet su poslužile istome — odvajanju Židova od ostalih.

TEŠKO PODNOSITE VRUĆINU? HASIDI NE...

PIŠE: F. B.

OBITELJ HASIDA / IZVOR INTERNET

Posljednjih godina uz već dobro poznate klimatske promjene, temperature su sve više a ponekad nam se čini da više i nemamo četiri godišnja doba, već samo zimu i ljeto. A ljeti, kada su temperature vrlo visoke, svi se pokušavaju što lakše obući kako bi bolje podnijeli te vremenske uvjete.

Ali što rade židovski vjernici koji se moraju pridržavati židovskih propisa u vezi odjeće koju smiju nositi? Kako oni podnose visoke temperature? Pripadnici brojnih židovskih ortodoksnih zajednica — iz vjerskih i tradicionalnih razloga — nose i ljeti tešku odjeću koja pokriva većinu tijela.

Hasidi tako, na primjer, moraju nositi troslojna odijela te na glavi nositi crne šešire obrubljene zečjim krznom, dok žene u njihovim zajednicama moraju biti pokrivena; a to znači da moraju nositi košulje s dugim rukavima i suknje do gležnja.

Kako oni uspijevaju nositi svu tu odjeću po ljetnim vrućinama? Odgovor na ovo pitanje leži naravno u mješavini duhovne i kreativno fizičke sfere. Hasidi će vam kazati kako su naučili ugodno živjeti u svim godišnjim dobima u odjeći na koju su naučeni.

”Mislim da meni nije tako vruće kao drugim ljudima jer nisam direktno izložena suncu”, objašnjava Chany Friedman, koja živi u Brooklynu. I dodaje kako je sretna što ”nije izložena pogledima drugih” koji ju okružuju u svakodnevnom životu.

U hasidskome svijetu, tradicionalna pravila odjevanja i interpretacija drevnog židovskog zakona određuje čednost za žene — koncept poznat kao tzniut — tako da i u najtoplijim danima žene moraju pokrivati svoje tijelo: vrat, noge i ruke, a udane žene moraju nositi perike, marame ili turbane kako bi sakrile svoju pravu kosu.

Iako muškarci hasidske zajednice ne moraju do te mjere poštivati pravila čednosti, oni smatraju da je formalni način odijevanja znak poniznosti i poštivanja drugih.

Hladnoća i toplina postoje samo u našim glavama, smatra Shea Hecht i s nevjericom gleda u muškarce koji hodaju u kratkim hlačama.

”Zašto daju toliko novaca za samo polovicu hlača?”, čudi se i pita: ”Zašto nitko ne pita zastupnike u parlamentu je li im vruće u odijelima? Kako to da se tome nitko ne čudi?”

Ipak i hasidska zajednica svoju odjeću u nekoj mjeri prilagodi visokim ljetnim temperaturama. Žene po ljeti nose odjeću sašivenu od lakših, prozračnijih materijala a muškarci također svoju odjeću zamijene lakšom. Ponekad čak dok rade ili voze skidaju svoje kapute. Ali svaka šetnja ulicom zahtijeva oblačenje kraćeg kaputa, koji se na jidišu zove rekel ili pak dužeg, svečanijeg kaputa, koji se obično nosi za šabat, a koji se zove bekishe.

Hasidska odjeća, uz poštivanje židovskih zakona, služi i drugim ciljevima. Hasidi nošenjem tradicionalne odjeće — koju neki čak nazivaju uniformom — odaju počast svojim precima koji su se na taj način u Europi odijevali još u 18. stoljeću, kada je hasidski pokret i osnovan. Neki dijelovi odjeće, poput okruglih, krznenih šešira i dugačkih kaputa imitiraju stil odjeće koju su nosili pripadnici europskog plemstva.

Tamna, mračna odjeća također služi da se pripadnici hasidske zajednice identificiraju i da ih se odvoji od ostatka svijeta. Pripadnici hasidske zajednice nose čak i specifične okvire svojih naočala: oni su crni i teški, poput odjeće.

”Drago nam je da možemo živjeti u skladu s tradicijom. Ovako su se odijevali naši preci i nama je važno da tu tradiciju nastavljamo”, ističe jedan pripadnik njujorške hasidske zajednice. I sve to bez obzira na visoke temperature.

SUVREMENI IZRAELSKI MODNI KREATORI, LJUBIMCI BROJNIH ZVIJEZDA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Nepoznavateljima prilika na svjetskoj modnoj sceni imena izraelskih kreatora vjerojatno neće biti poznata, iako su oni zapravo međunarodne superzvijezde čiji modeli se danas učestalo nose na modnim pozornicama. Ali istim tim nepoznavateljima poznata bi mogla biti imena celebrityja koje oni odijevaju: Beyonce voli Shahara Aventa, Elija Taharija nose Angelina Jolie i Hillary Clinton, na vjenčanju Serene Williams nosila se Galija Lahav. A tu su još i Alber Elbaz, Nili Lotan, Noa Raviv i Alon Livne. Ako još dodamo i Sharon Tal i Dorin Frankfurt, i dalje sigurno nećemo uspjeti obuhvatiti sve maštovite, talentirane i perspektivne dizajnere u Izraelu koji se već jesu ili će se u bliskoj budućnosti probiti na međunarodnu scenu.

Alber Elbaz (58) istinska je izraelska legenda i jedan od najuspješnih dizajnera koji su potekli iz Izraela. Rođeni Marokanac, imigirao je s obitelji u Izrael s 10 godina, a potom služio u izraelskim obrambenim snagama. Ubrzo nakon što je izašao iz vojske, odlučio je studirati modu na Shenkar školi za dizajn, koju su završavali brojni prepoznati izraelski modni kreatori, i ubrzo pokorio svjetski modni svijet. Godine 1986. seli u New York, a u Parizu od 1996. do 1998. radi za

SUVREMENI IZRAELSKI MODNI KREATORI SHAHAR AVNET / IZVOR INTERNET

Guy Larochea. Potom odlazi na mjesto kreativnog direktora u modnu kuću Yves Saint Laurent, a 2001. počinje raditi za Lanvin gdje ostaje do 2015. kada se razilazi zbog neslaganja s upravom tvrtke, koju je svojom maštom i znanjem vratio na svjetsku scenu. Časopis Time Out uvrstio ga je 2007. među 100 najutjecajnijih ljudi. Nakon odlaska iz Lanvina,

Elbaz je kreirao kompletnu odjeću koju je Natalie Portman nosila za film iz 2016. ”Priča o ljubavi i tmini”, po djelu Amosa Oza, kojemu je bila redateljica, potpisala scenarij, te glumila lik autorove majke. Elbaz je poznat po prisnom odnosu s glumicama koje oblači, a sve njegove linije jednostavne su i ženstvene, nešto poput Lanvinovih kolekcija iz 20-tih godina.

• Shaha Avnet je brend visoke mode sa sjedištem u Tel Avivu, kojemu je na čelu istoimena mlada dizajnerica s nedavnom diplomom Shenkara. Modelima koji pršte životom, veselim, lepršavim i šarenim, mladenački zabavnim, izraelska je dizajnerica hipnotizirala svijet. Kreacije Shaha Avnet nosi Beyonce, a izraelska pobjednica Eurosonga 2018. Netta Barzilay na tom je natjecanju bila odjevena u jednu od kreacija s potpisom Avnet. Talijanski Vogue smatra ju jednom od dizajnera/ica koji najviše obećavaju. “Moja odjeća je za samouvjerene žene, neustrašive, inteligentne i šik. Za žene koje se ne boje biti u centru pozornosti i nositi ‘statement’ odjeću”, rekla je Avnet za talijanski Vogue.

• Elie Tahari (68) imao je samo 19 godina kada se sa 100 dolara u džepu uputio u SAD. Počeo je 70-tih u eri disco kulture kreiranjem haljina i bluza po tadašnjoj modi, a prvi je show imao 1977. u njujorškom kulturnom klubu Studio 54. Osamdesetih godina okrenuo se ženskim kostimima i fokusirao na potrebe zaposlenih žena, kombinirajući modernu sofisticiranost s bezvremenskim stilom. Tahari je uspio pokrenuti vlastiti brend i otvoriti butik na Madison Avenue u New Yorku. Na prijelazu tisućljeća širi brend i na mušku odjeću, modne dodatke, nakit i obuću. Danas je sjedište Taharijeve kompanije u New Yorku s buticima širom svijeta, a među poznatima koje oblači su Angelina Jolie i Hilary Clinton.

• Još jedna izraelska dizajnerica s diplomom Shenkara, Noa Raviv (33) danas radi u New Yorku i voli mogućnosti koje joj u radu pruža današnja tehnologija. U svojim dizajnima uživa u rešetkastim uzorcima za koje joj često koristi i 3D printanje. “Tehnološke mogućnosti 3D printanja otvaraju nova vrata područjima dizajna koja prije nisu bila moguća”, kaže Raviv.

SUVREMENI IZRAELSKI MODNI KREATORI ELIE TAHARI / IZVOR INTERNET

• Od 17. godine, Alon Livné je radio za najpoznatije europske kuće visoke mode, te postao jedan od najprestižnijih izraelskih modnih dizajnera. Učio je kod Alexandera McQueena u Londonu i Roberta Cavallija u Firenzi. U veljači 2013. bio je pozvan da sudjeluje na njujorškom tjednu mode na kojemu je predstavio kolekciju jesen-zima 2013. Kritičari su je opisali “mračno prekrasnom i divno osmišljenom kolekcijom večernjeg izgleda.. dobro skrojenu i vrlo šik”. Alon Livne predstavlja redovito svoje modele na njujorškom tjednu mode, a njegova linija za mladenke “Alon Livne White” priznata je u cijelom svijetu po svojem luksuznom, inovativnom i izvanrednom dizajnu. Oni koji traže komad odjeće od najboljeg i najpoznatijeg dizajnera haljina i ženske odjeće uvijek će pronaći svoj komad iz snova kod Livnea. Pa tako i Lady Gaga

SUVREMENI IZRAELSKI MODNI KREATORI NOA RAVIV / IZVOR INTERNET

koja je jedna od njegovih najvećih fanova, Beyonce, Nikki Minaj, Jennifer Lopez i Naomi Campbell.

• Nili Lotan, utemeljiteljica ‘Nili Lotan Design Studio’ 1980. se iz Izraela preselila u New York, također u domovini završivši prestižni Shenkar. Nakon rada za Ralphu Lauren i Nauticu, kreće 2003. u svoj vlastiti biznis. Otad, Lotan je postala jedna od najuspješnijih dizajnerica u SAD-u. Njezine kolekcije redovito su u Vogueu i Harper’s Bazaaru, a neke od obožavateljica su Gigy Hadid, Kendall Jenner i Gwyneth Paltrow, Rihanna, Jennifer Lawrence, i Kaia Gerber, poznatija kao kći Cindy Crawford.

• Ali celebrityi obožavaju i druge izraelske dizajnerice. Anabelle Tsitsin, 26-ogodišnja dizajnerica koja stoji iza cipela A by Anabelle, ima liniju obuće uočljivu po kristalima, koži i krznu. Sve cipele

radi od talijanske kože u Parabiagu kod Milana, mjestu poznatom po povijesti izrade cipela. Uočene su na Halle Berry u showu Ellen DeGeneres.

• Galiju Lahav vole Beyonce, Serena Williams, Jennifer Lopez. Jedan od ključnih trenutaka za nju bio je kada je kreirala šest haljina za djeveruše na vjenčanju Serene Williams 2017. godine.

• Inbal Dror također je počeo dizajnirati vjenčаницe 2014. uvodeći glamurozni stil “mladenke za crveni tepih”. Iako na kraju nisu naručili vjenčanicu od njega, već sama činjenica da ga je kontaktirala

britanska kraljevska obitelj za vjenčanje Meghan Markle i princa Harryja bila mu je sasvim dovoljna.

• U Tel Avivu sjedište svog brenda ima Dorin Frankfurt, koja je prvi dućan u tom gradu otvorila 1975. Danas je poznata kao dizajnerica elegantnih komada odjeće za žene. Jedinstveno iskustvo života u Izraelu njezin je izvor nadahuća. Kompanija sa sloganom “Dizajnirano i proizvedeno u Tel Avivu” dobro je mjesto ako želite pronaći lokalnu modu.

• Shani Zimmerman, mlada dizajnerica istoimenog brenda sa sjedištem u Tel

Avivu, uklapa inovativne ideje s klasičnim smjernicama. “Imamo kulturu, modu, mlade, zabave, klubove, i to je ono što želim pokazati cijelom svijetu”, kaže Zimmerman.

• Danit Peleg počela je raditi 2014., zainteresirana za utjecaj tehnologije na modu. “Vjerujem da će tehnologija utjecati na demokratizaciju mode i dati dizajnerima više neovisnosti u procesu stvaranja”, kaže ona na svojoj web stranici. Tako u svim projektima eksperimentira s različitim tehnologijama, bilo to rezanje tkanine laserom ili 3D printanje.

SHENKAR — IZRAELSKA ŠKOLA MODE MEĐU NAJBOLJIMA NA SVIJETU

PIŠE: NATAŠA BARAC

Svima onima koji prate izraelsku modnu scenu dobro je poznato jedno ime — Shenkar, modna škola koju su završili najpoznatiji izraelski modni dizajneri i koja se smatra jednom od najboljih na svijetu.

Shenkar je osnovan 1970. godine kao “Škola za modu i tekstilnu tehnologiju”, a cilj je bio obučiti talentirane mlade ljude za rad u izraelskoj tekstilnoj industriji, dizajnu (koji uključuje i tehnološki diza-

jn) te inženjerstvu. Škola je ime dobila po Aryehu Shenkaru, osnivaču i prvom predsjedniku Udruge proizvođača Izraela i pionira izraelske tekstilne industrije. Studij traje četiri godine i odvija se na hebrejskom jeziku, a škola svojim studentima nudi jedinstveni multidisciplinarni pristup, upoznavanje s najnovijim tehnologijama uz moderne koncepte dizajna i umjetnosti.

Prvi predsjednik modne škole Shenkara bio je dr. Nathan Brown, koji je nekada vodio obrazovni sustav New Yorka. On je došao u Izrael zajedno s određenim brojem stručnjaka kako bi studente

podučavao u pet disciplina: tekstilnoj tehnologiji, upravljanju proizvodnjom, upravljanju i marketingom, modnim i tekstilnim dizajnom.

Prva generacija studenata brojala je oko 300 studenata, a Shenkar je od 1983. godine dio izraelskog sveučilišnog programa. Pristup ove škole, koja se nalazi u Ramat Ganu, često se opisuje kao “holistički i inovativan”. Budući da je moda danas više nego ikada prije globalna, odjel za modni dizajn Shenkara održava jake međunarodne veze, te često poziva kao goste predavače iz Izraela i svijeta, koji studentima donose najrelevantnije

novosti iz svijeta mode. Studenti svake godine sudjeluju i na prestižnim međunarodnim natjecanjima za mlade dizajnere.

Škola pokušava ostvariti nešto što se na prvi pogled može učiniti nemogućim: studente vrhunski profesionalci uče dizajnu i tehničkim aspektima struke a pri tome se velika pažnja poklanja osobnim talentima i spontanosti studenta. Pri tome se ne zaboravlja ni globalno kulturno nasljeđe uz posebni fokus na lokalnu kulturnu baštinu.

Ali kako se ova škola uspjela svrstati među najbolje modne fakultete na svijetu s obzirom da Izrael nije svjetska modna meka kao što su to Pariz, London, Milano ili New York? Tajna uspjeha Shenkara leži u tome što su oni gotovo sve svoje nepovoljne položaje pretvorili u prednost. S obzirom da nemaju “teret tradicije”, poput nekih starijih modnih škola na svijetu, studenti Shenkara morali su postati inventivni.

A upisati se na ovu prestižnu školu nije lako, jer vodstvo više gleda na talent nego na iskustvo u modi. Tijekom četverogodišnjeg studija, studenti moraju proučiti i naučiti razne dijelove tekstilnog svijeta: od dječje odjeće, kupaćih kostima, muške odjeće, večernje odjeće i vjenčanica pa sve do odjeće za ekstremne sportove, cipele i torbe. Mogu birati i između izbornih programa modnog novinarstva, fotografije ili na primjer pletenja.

Dio studija posvećen je i povijesti, a škola ima fantastični arhiv u kojem studenti mogu vidjeti i opipati (uz obavezno nošenje zaštitnih rukavica kako se ne bi oštetili vrijedni predmeti) povijesne tkanine i odjeću. Ovaj jedinstveni arhiv mode na Bliskom istoku sadrži stotine i stotine haljina, odijela, cipela, marama i torbi od 17. do 20. stoljeća. Studenti tijekom studija obavljaju svoju pripravnčku praksu kod uglednih dizajnera ili modnih kuća poput Diane Von Furstenberg, Elia Taharija, Lanvina, Cavallija ili Marks and

SHENKAR IZRAELSKA ŠKOLA MODE MEĐU NAJBOLJIMA NA SVIJETU / IZVOR INTERNET

Spencera. Veliki svjetski modni dizajneri često s pažnjom prate modne revije diplomanata Shenkara te u svoje redove primaju one najtalentiranije.

Jedan dio studija usmjeren je na dizajn tekstila, a studenti mogu odabrati i studij dizajna nakita, koji ne uključuje samo nakit već i dizajniranje nekih drugih predmeta koji spadaju u modu - npr. dizajn naočala. Trenutačno se za modne dizajnere školuje dvjestotinjak studenata, koji potiču iz religioznih i sekularnih

obitelji, a među njima i pet studenata arapskog porijekla.

Veliki broj onih koji su završili Shenkar danas rade u lokalnoj i svjetskoj modnoj industriji, kao dizajneri, vlasnici tvrtki, trendseteri a to zasigurno najbolje pokazuje da je vodstvo škole izabralo dobar smjer. Poznata imena svjetske mode poput Albera Elbaza, Elia Taharia i Nili Lotan završili su Shenkar a neki bivši studenti na najboljem su putu da steknu svjetsku slavu.

UTEMELJIO LEVI STRAUSS 1853. GODINE

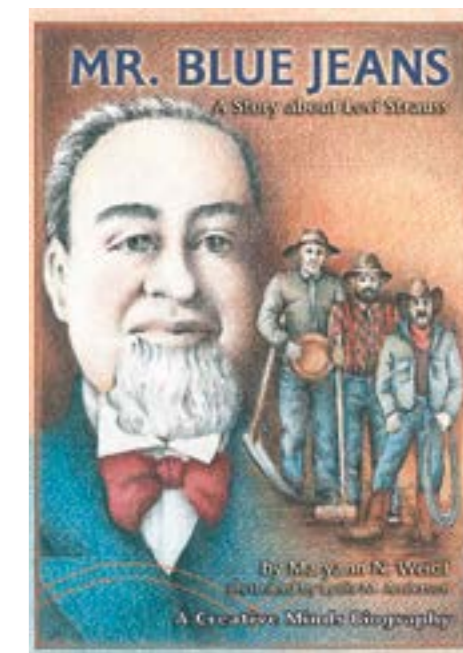
PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Sigurno ste nejednom vidjeli poznatu etiketu na kojoj dva konja s kaubojima pokušavaju rastrgati traperice? Ili onu upečatljivu crvenu markicu umetnutu u stražnji džep? Ako je bila cijela — riječ je o originalu, a ako je nedostajala, bio je to lažnjak ili roba s greškom. Pa modeli 510, 504, 507, 511, 517, ili najpoznatiji 501. Jeste li znali da je broj 5 izabran kao oznaka najveće kvalitete traperica? Naravno, riječ je o levisicama, popularnim trapericama tvrtke Levi Strauss & Co sa sjedištem u San Francisku. Zašto su te traperice postale tako popularne? Što je to privlačilo generacije i generacije mladih, i onih malo starijih, da svakodnevno navlače levisice, bile one izblijedjele, sužene, proširene ili čak pomalo razderane?

Na sjeveru Bavorske, u Buttenheimu, selu od 3.500 žitelja, rodio se 1829. Löb Strauß. Bio je deveto dijete roditelja Hirscha i Rebeke. Straußovi su bili Aškenazi i držali su prodavaonicu mješovite robe u gradu. Nije to bila prava prodavaonica, više obrt u kojem su prepravljali staru robu i prodavali je. Svoj zanat tu je ispekao i mladi Löb. Bavorska je u to vrijeme bila država s mnogo restrikcija prema Židovima, nisu se smjeli živjeti u glavnim ulicama, nisu se smjeli baviti određenim poslovima, nisi imali mogućnost glasanja, čak je bila propisana godišnja kvota

za vjenčanje. Kada 1846. Hirsch umire, Löb ne može održati očevo obrt. U dobi od 18 godina s majkom i tri sestre odlazi u Sjedinjene Države gdje su već otprije živjela njegova braća Jonas i Lippmann. Bilo je to netom prije 1848. i velikih revolucionarnih zbivanja u Europi. Po dolasku u SAD mjenja ime u Levi jer većina Amerikanaca nije pravilno izgovarala njegovo izvorno ime. Zajedno s braćom koja su već stekla trgovačko iskustvo, u New Yorku osniva tvrtku za preprodaju mješovite robe “J. Strauss Brothers & Co.”. Posao se širi pa mladi Levi najprije odlazi u Louisville u Kentucky gdje prodaje robu rančerima. Zlatnu groznicu u Kaliforniji Levi vidi kao dobru poslovnu priliku. Na poziv svog šogora Sterna, u ožujku 1853. dolazi u San Francisco. Cilj je bio otvoriti vlastitu trgovinu za opskrbu rudara koji su jednom tjedno dolazili u grad po namirnice.

Priča govori da je Levi na put krenuo brodom s mnogo robe iz obiteljske trgovine, no snalažljiv kakav je, svu je robu prodao putnicima na brodu. Jedino mu ostalo nekoliko bala čvrstog platna koje je namjeravao iskoristiti za izradu šatora. No, platno je bilo pretanko pa rudari nisu bili zainteresirani. Levi je dobio ideju — ponukan žalbama rudara koji su u teškim poslovima brzo derali svoje hlače, izrađuje hlače od tvrdog pamuka. Trebale su to biti hlače koje će izdržati dugotrajno nošenje, klečanje na kamenu i pjesku, blato i vodu. Tko je gledao westernne, zna da higijena u tim vremenima nije bila na nekoj razini.

LEVI STRAUSS / IZVOR INTERNET

“Te se hlače ni ne trebaju prati”, uvjeravao bi kupce Levi Strauss. Istina, hlače su bile čvrste i postojane te su brzo postale popularne među rudarima, kaubojima i farmerima. U svojoj trgovini Levi je prodavao odjeću, posteljину, češljeve, torbe, marame. Jedan od stalnih kupaca, krojač Jacob Davis zajedno sa Straussom ulazi u posao i 1872. izrađuju najpoznatiji proizvod tvrtke “Levi Strauss & Co.”, plave denim hlače. Hlače su ojačane malenim bakrenim zakovicama (Patent 139,121). S ciferšlusom ili gumbima, imale su veće džepove na stražnjici, a mali prepoznatljivi džepić za sat na desnoj prednjoj strani.

Posao se toliko proširio da partneri kupuju manufakturu platna i otvaraju dvije manje tvornice traperera u San Francisku, samo da zadovolje navalu kupaca.

Levi je bio omiljen među radnicima i dobro ih je plaćao. Utemeljio je zakladu “Levi Strauss Scholarship” pri Sveučilištu Berkeley, a novčano je pomagao gradska sirotišta. Podupirao je mnoge humanitarne akcije, a financijski je sudjelovao u izgradnji sinagoge Emanu-El, najstarije u Kaliforniji. U potpunosti se posvetio poslu i nikad nije zasnovao obitelj. Umro je 1902., u dobi od 73 godine i pokopan je u četvrti Colma u San Francisku. Veliko bogatstvo od 6 milijuna dolara (danas oko 175 mil. \$) ostavio je udru-gama te sinovima sestre Fanny Stern s kojom je živio. Veliki potres i požar u San Francisku 1906. uništili su mnogo izvorne dokumentacije tvrtke, pa je ostalo nejasno što je predstavljao žuti opšav “V” na stražnjim džepovima. No, hlače su se prodavale i dalje, a 1922. dobivaju dodatke za remen. Dotad su ih muškarci pridržavali naramenicama, odnosno popularnim “hosentregerima”. Ime Levi’s dobivaju i drugi odjevni predmeti, tako da u prodaju ulaze traper jakne, košulje, marame, a kasnije i torbe, cipele, remeni, kape i ostali odjevni predmeti. Visoka kvaliteta osigurala je “must have” status među kupcima. Levisice 501 ostale su najpoznatiji model tvrtke. Nosili su ih filmske zvijezde, glazbenici, sportaši. Levi’s brand itekako je poznat u Hrvatskoj. Kada su 26. studenoga 1983. sašivene prve prave levisice u novoj tvornici u Novom Marofu, taj je grad živnuo. Varteksova tvornica zapošljavala je 800 radnika, a godišnje se proizvodilo milijun traperica i oko 800.000 traper jakni. Najveći dio išao je za izvoz. Levisice su uz Coca-colu bile simbol zapadnog svijeta i mladenačkog buntovništva. Mnogi se i dan-danas sjećaju svojih prvih levisica — ako si ih nosio već u osnovnoj školi, bio

si frajer. Proizvodnja je cvala, a zaposlenici su bili zadovoljni dobrim plaćama. A onda, 2007. Varteks ne uspijeva obnoviti licencu i proizvodnja Levi’sa se gasi. Grad se do danas nije oporavio od tog udarca.

Prodavaonica Levi’sa ima posvuda u svijetu. U Americi omiljene traperi-

ce možete kupiti u svakoj robnoj kući, a tako je u brojnim zemljama. Što je zanimljivo, cijena je gotovo uvijek ista — levisice se prodaju za otprilike 100 dolara. Domišljati izum Levija Straussa i danas je svjetski brend. Nije čudo da svoj muzej ima u Americi, ali i u rodnom Buttenheimu u Bavarskoj.

LEVIS TRAPERICE / IZVOR INTERNET

DIANE VON FURSTENBERG: KĆERKA ŽENE KOJA JE SA SMJEŠKOM OTIŠLA U AUSCHWITZ

PIŠE: NATAŠA BARAC

Poznata dizajnerica Diane von Furstenberg stekla je veliku slavu prije svega haljinama koje je osmislila i koje obožavaju žene diljem svijeta, zbog posebnog kroja koji laska ženskoj figuri. Danas se njezine kreacije mogu kupiti u više od 70 zemalja a Diane von Furstenberg smatra se jednom od utjecajnijih žena na svijetu.

Diane je rođena kao Diane Simone Michelle Halfin 31. prosinca 1946. u Bruxellesu u židovskoj obitelji. Njezin otac Leon (Lipa) Halfin bio je porijeklom iz Moldavije a 1929. je iz Kišinjeva prebjegao u Bruxelles. Njezina majka Liliane Nahmias, rođena je u Grčkoj i preživjela je žrtva Holokausta.

Samo 18 mjeseci prije nego što se Diana rodila, njezina je majka bila logorašica u Auschwitzu. Obiteljska povijest i strahote koje su obilježile život njezine majke u velikoj su mjeri odredile i Diane i njezine poglede na svijet. Modna dizajnerica često je govorila o utjecaju koji je njezina majka imala na njezin život, učeći ju da “strah nije opcija”.

A Lilian Nahmias je bila posebna žena, koja je uspjela preživjeti koncentracijske logore Auschwitz i Ravensbrück. “Kao mala djevojčica u Bruxellesu, nisam znala zašto moja majka ima istetovira-

DIANE VON FURSTENBERG / IZVOR INTERNET

ne brojeve na svojoj ruci. Mislila sam da se radi o ukrasu i bilo mi je žao da i ja nemam ukras na svojoj ruci”, zapisala je u svojoj autobiografskoj knjizi “Žena kakva sam željela biti”.

A Lily Nahmias je imala samo 20 godina i bila je zaručena za Leona Halfina kada su je pripadnici ss-a uhitili zbog toga što je radila za belgijski pokret otpora. Na putu iz flandrijskog zatvora prema Auschwitzu, poslala je pismo svojim roditeljima (pismo je pronađeno nakon rata) u kojem je između ostaloga napisala da se ne brinu “što njihova mala Lily odlazi” i da “ona nikada neće biti sama ni nesretna”. “Molim vas da budete hrabri i da ne zaboravite da morate biti dobrog zdravlja zbog mog vjenčanja. Na vas dvoje raču-

nam više nego ikada prije da organizirate predivnu ceremoniju. Želim da znate da odlazim sa smješkom. Puno, puno vas volim”, napisala je Lily.

“To objašnjava tko sam ja — ja sam kćerka žene koja je sa smješkom otišla u koncentracijski logor”, objašnjava Von Furstenberg u svojoj knjizi.

Iz reda onih koji su bili osuđeni na smrt u plinskoj komori, Lily je spasio dr. Josef Mengele. Nacisti su joj istetovirali broj 5199 i dvanaest sati dnevno radila je u tvornici oružja. I preživjela.

Dianin otac bio je uspješni židovski poslovni čovjek, koji se od Holokausta spasio bijegom u Švicarsku. Njezin otac i majka su se nakon rata ponovno sreli u Bruxellesu te se oženili. Iako su liječnici

njezinoj majci zbog lošeg zdravstvenog stanja savjetovali da nema djece, Lily je samo šest mjeseci nakon vjenčanja bila trudna, a svoju je kćerku odgajala da bude jaka i da se ničega ne boji.

A onda je Diana odrasla i s 22 godine zaručila se za njemačkog princa Ego-na von Furstenberga. Na vjenčanju nije bilo mladoženjinog oca koji je vjenčanje bojkotirao zbog toga što nije želio da "židovska krv uđe u njegovu obitelj". U tom braku rođeno je dvoje djece, princ Alexander i princeza Tatiana. Godinu dana nakon vjenčanja Diane je počela dizajnirati žensku odjeću a veliki uspjeh doživjela je kada se nakon razvoda pre-

selila u New Yorku. Prvo priznanje za svoj rad dobila je od tadašnje utjecajne urednice lista Vogue Diane Vreeland.

Ono po čemu je Diane von Furstenberg prepoznata diljem svijeta je haljina na preklop (poznata wrap dress) koja pristaje svim ženama bez obzira na godine ili oblik tijela. Ta poznata haljina, koja se omota oko ženskog tijela, danas se nalazi i u muzejima, a njezinu kreatoricu naziva se i "najutjecajnijom osobom u svijetu mode nakon poznate Coco Chanel". Ova haljina i danas, 40 godina nakon što je prvi puta lansirana u svijet mode, ima svoje štovatelje a svojevremeno se tjedno proizvodilo 25.000 komada te haljine.

Haljinu na preklop nosile su brojne poznate osobe od Madonne i Gwyneth Paltrow pa sve do tadašnje američke Prve dame Michelle Obama.

Von Furstenberg je dizajnirala i dječju odjeću, nakit, parfeme i kozmetiku, a njezina modna kuća DVF imala je boljih i lošijih razdoblja. Ona sama uvijek se posvećivala i humanitarnom radu. A već deset godina njezina zaklada dodjeljuje nagradu snažnim ženama koje su pokazale hrabrost u borbi za ženska prava. Snažnim ženama poput njezine majke Lily.

GABY AGHION

— OD ALEKSANDRIJE DO VRHA SVJETSKÉ MODNE SCENE

PIŠE: J.C.

Drugi svjetski rat upravo je završio a drevna egipatska židovska zajednica te je 1945. sve više osjećala porast antisemitizma u zemlji. Među 80.000 pripadnika egipatske židovske zajednice koji su bili prisiljeni napustiti svoje domove bila je i Gabrielle (Gaby) Hanoka.

Njezino ime možda nije općepoznato, ali imenom modne kuće koju je osnovala — Chloé — nesumnjivo je stekla svjetsku slavu.

Gaby Hanoka rođena je 1921. u Aleksandriji kao najmlađe od sedmero djece u židovskoj obitelji Hanoka. Gaby je svoj istančanu kombinaciju smisla za posao i kreativnog stila stekla od svojih roditelja. Njezin je otac bio utjecajni proizvođač cigareta a strast za modom njezine majke rezultirala je time da su krojači u Aleksandrije gospođi Hanoka šivali odjeću prema najnovijoj pariškoj

modi tog vremena. Gaby Hanoka je pohađala francuske škole i zavoljela sve što je imalo veze s Francuskom.

Gaby se sa svojim suprugom Raymondom Aghionom, kojeg je upoznala kada je imala samo sedam godina, preselila u Pariz gdje su zajedno sa sinom Philippeom osnovali dom.

U glavnom gradu Francuske obitelj Aghion družila se s velikanima poput

CHLOE MODA / IZVOR INTERNET

GABY AGHION / IZVOR INTERNET

slavnog slikara Pabla Picassa i pjesnika Paula Eluarda i Louisa Aragona, i stekli su svoje mjesto na umjetničkoj sceni živog velegrada. S obzirom da je bio porijeklom iz bogate obitelji, Aghion si je mogao priuštiti da otvori galeriju moderne umjetnosti. Bračni par počeo je sakupljati umjetnine. Ali ugodan i lagodan život nije bio dovoljan za Gabrielle Aghion. Godine 1952. odučila je da je vrijeme za promjene, te svoga muža obavijestila da mora nešto raditi.

A izbor ove energične žene bio je svijet mode.

Svoju modnu kuću nazvala je Chloé prema imenu prijateljice kojoj je, kako je tvrdila, nedostajalo stila. Jednu sobu u svom stanu pretvorila je u salon i za početak osmislila šest haljina koje su pokrenule posao. Stil njezine odjeće održavao je njezine društvene vrijednosti, mladost i ženstvenost, sve to uz najbolje tkanine. Gaby je željela da njezina odjeća bude dostupna običnim ljudima, ali da

se pri tome ne šteti na kvaliteti, te je stvorila danas općepoznati pojam "prêt-à-porter", odnosno kvalitetnu odjeću "spremnju za nošenje".

S obzirom da se željela posvetiti isključivo dizajnu, počela je raditi s partnerom Jacquesom Lenorom i tako je Chloé postala modna marka.

Godine 1956. svoju je kolekciju predstavila uz doručak u kulturnoj kavani Café de Flor na bulevaru Saint Germain u pariškoj Latinskoj četvrti. Bila je to prava revolucija, Gaby Aghion nastavila je od tada dva puta godišnje svoje modne kolekcije predstavljati upravo na tom mjestu, a njezine modne revije Parižanke nisu propuštale. Ali Gaby Aghion nije imala samo smisao za modu, ona je također znala prepoznati talente. Tako je 1966. zaposlila obećavajućeg mladog dizajnera Karla Lagerfelda koji je ostao njezin glavni dizajner sve do sredine osamdesetih godina 20. stoljeća. Za Chloé je radila

i poznata Stella McCartney te druga velika imena svjetske mode.

Modna kuća Chloé bila je omiljena marka brojnih prelijepih žena — od Brigitte Bardot, Marije Callas i Grace Kelly pa sve do Jackie Onassis.

Prvi dućan otvoren je 1971. godine a nakon toga uslijedilo je otvaranje stotina dućana diljem svijeta. Modna kuća Chloé je 1975. lansirala i svoj prvi parfem.

Gaby Aghion je 1985. prodala svoju tvrtku ali i dalje ostala aktivna, te nije propustila ni jednu jedinu modnu reviju. Godinu dana prije smrti primila je najveće francusko priznanje — Legiju časti, za svoj doprinos modnoj industriji Francuske. Ovo priznanje primila je uz svog sina, doktora ekonomije, koji se često spominje i kao mogući dobitnik Nobelove nagrade.

Gaby Aghion preminula je u Parizu 2014. godine u 93-oj godini života.

NEOBIČNE TORBICE JUDITH LEIBER

PIŠE: NATAŠA BARAC

Svaka žena morala bi imati malu crnu haljinu, tvrdila je legendarna Coco Chanel. Žena koja drži do sebe mora nositi elegantne cipele, smatra popularni Manolo Blahnik. Ženi je potrebna mala večernja torbica, vjerovala je Judith Lieber.

Judith Lieber rođena je kao Judit Pető 1921. u Mađarskoj u židovskoj obitelji. Njezina majka Helene bila je rođena u Beču, a otac Emil radio je u banci. Judit je njezina obitelj 1938. poslala u London gdje je na King's Collegeu studirala kemiju kako bi jednoga dana mogla raditi u kozmetičkoj industriji. Otac Emil smatrao je između ostaloga da će njegova kćerka biti sigurnija u Londonu ako započne rat čiji oblaci su se već počeli spuštati nad Europom. Ali Judith se upravo pred sam početak Drugog svjetskog rata vratila u Budimpeštu i počela raditi u tvrtki koja se bavila izradom torbica. Naučila je rezati i oblikovati kožu, i šivati torbice. Bila je prva žena koja se pridružila mađarskom cehu za izradu torbi.

Obitelj je uspjela preživjeti progone Židova u Mađarskoj zahvaljujući vezama njezina oca koji je uspio dobiti švicarski *Schutzpass*, dokument koji im je jamčio sigurnost. Taj dokument danas je izložen u Muzeju Holokausta u Washingtonu. U jednosobnom stanu u kojem je živjela obitelj Pető tijekom rata bilo je smješteno 26 osoba. "Tijekom tog užasnog razdoblja,

JUDITH LEIBER / IZVOR INTERNET

dok smo se skrivali i spavali na podu, u svojoj sam glavi stvarala neobične torbice", napisala je Judith puno godina kasnije u svojoj autobiografiji.

U prosincu 1944. svi su oni odvedeni u geto u Mađarskoj, a nakon oslobođenja obitelj Pető bila je smještena u podrum zajedno s još 60 drugih ljudi. Judith je svejedno bila svjesna da su imali sreće: većina članova njezine obitelji ubijena je u Holokaustu. Judith se 1946. udala za Gersona Leibera, američkog vojnika. Kada se zajedno sa svojim suprugom 1947. preselila u SAD-a, Judith je imala samo zelenu torbu s alatom i znanje koje je stekla u izradi i obradi kože. Njezin suprug bio je apstraktni ekspresionistički slikar i član Nacionalne akademije dizajna. Njegova djela izložena su u brojnim američkim muzejima kao i u Izraelskom muzeju u Jeruzalemu.

Judith Leiber je, nakon dugogodišnjeg rada za druge tvrtke, 1963. osnovala svoju tvrtku te postala poznata po svojim večernjim torbicama (tzv. *Minaudière*), često ukrašenih Swarovski kristalima, srebrom ili zlatom. Njezine torbice neobičnog su oblika: izgledaju poput kriški lubenica, kolača, pingvina, paunova ili zmija.

Torbice Judith Leiber prodaju se u ekskluzivnim dućanima diljem svijeta i mogu stajati nekoliko tisuća dolara. Njezine torbice postale su statusni simbol za brojne žene, uključujući i američke Prve dame, koje su na inauguracijskim balovima uvijek nosile torbice Judith Leiber. Prva koja je pokrenula tu tradiciju bila je Mamie Eisenhower, a nakon toga sve su Prve dame, s iznimkom Rosalynn Carter, nosile ove neobične i jedinstvene torbice. Omiljeni motiv dizajnerice su

životinje, a neke torbice stoje i više od sedam tisuća dolara.

Neke bogatašice sakupljaju torbice Judith Leiber — tako bogata Bernice Norman iz New Orelansa navodno ima 300 njezinih torbica.

Judith Leiber za svoj je rad dobila brojne nagrade a njezine su torbice izložene i u muzejima. Obitelj Leiber osnovala je i svoj vlastiti muzej "The Leiber Collection Museum" u kojem su izložena torbice Judith Leiber kao i djela njezina supruga.

Judith Leiber dizajnirala je tijekom svog života više od 3.500 torbica.

Ova jedinstvena žena preminula je 28. travnja 2018. samo nekoliko sati nakon što je preminuo njezin suprug Gerson, s kojim je u braku provela 72 godine.

CALVIN KLEIN, KRALJ TRAPERICA, DONJEG RUBLJA I PROVOKATIVNIH MODNIH KAMPANJA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Bezvremenski ali suvremen, klasičan ali provokativan — tako na svojoj internetskoj stranici tvrtka Calvin Klein opisuje svoj modni brend — odjeću, obuću, torbice, nakit i satove, parfeme, kupaće kostime.. sve ono što je stvorio njezin istoimeni utemeljitelj koji je kompaniju prodao 2003. i umirovio se.

Calvin Klein, jedan od najvećih američkih modnih dizajnera, sedamdesetih je godina prošlog stoljeća stvorio ime na jasnim i pravilnim linijama i nepretencioznoj sportskoj odjeći, u vremenima kada je njujorška modna scena bila puna šarenih hipijevskih krpica i mini suknji. Punog imena Calvin Richard Klein, bio je jedan od nekoliko modnih imena odraslih u židovskoj imigrantskoj zajednici u Bronxu u New Yorku, zajedno s Rober-

tom Denningom i Ralphom Laurenom. Rođen je 19. studenoga 1942. u toj njujorškoj četvrti u obitelji mađarskih Židova i tu je proveo djetinjstvo. Ali nije dugo ostao jer ga je, kako je kasnije opisivao, svojom čarolijom privlačio Grad, svojim ga silama vukao Manhattan.

Bio je drugo od troje djece rođenih u braku Flo i Lea Sterna. Obitelj je živjela relativno ugodno. Baka mu je bila krojačica i prenijela mu ljubav prema šivanju,

a majka je poticala strast za umjetnošću i modom. Potporu je imao i od oca. Kao mladić, dok su se drugi bavili sportom, on je skicirao odjeću i šivao. Pohađao je školu za umjetnost i dizajn, a studirao na Fashion Institute of Technology u New Yorku. Počeo je 1962. raditi kao dizajnerski naučnik za proizvođača kaputa i odijela na Sedmoj aveniji u New Yorku. Noćima i vikendima usavršavao je svoj vlastiti dizajn.

Sa svojim vještinama i idejama o njujorškom urbanom stilu, vlastitu kompaniju pokreće 1968. zajedno s prijateljem iz djetinjstva. Starta s kaputima i odijelima. Nakon susreta s modnim urednikom Baronom de Gunzburgom, Klein postaje njegov 'protégé' i uz Gunzburgovu pomoć predstavljen je njujorškoj modnoj eliti. Kleinova odjeća pojavljuje se u Vogueu i Harper's Bazaaru. Premijerom na njujorškom Tjednu mode, Klein je pozdravljen kao novi Yves Saint Laurent, hvaljen zbog korištenja jasnih, pravilnih linija.

Kasnije je u jednom razgovoru za časopis Interview, objavljen nedugo nakon Baronove smrti, Klein rekao: "On je zaista bio najveća inspiracija mog života.. bio mi je mentor, ja sam bio njegov protégé. Ako govorite o osobi sa stilom i istinskom elegancijom — možda sam snob, ali kažem vam, nema nikoga poput njega. Imao sam sreće poznavati ga tako dobro i toliko dugo".

Nedugo nakon pokretanja modnog biznisa s kaputima i odijelima, Calvin Klein se okreće sportskoj, udobnoj odjeći, posebno onoj koja se može međusobno kombinirati.

Godine 1974. izbacuje CK jeans, uske traperice kojima je slavu donijela i reklamna kampanja s tada tinejdžerskom glumicom Brooke Shields. Ali o tome nešto kasnije.

Donje rublje pod svojim imenom lansirao 1982., te postupno proširuje liniju

i na kupaće kostime, modne dodatke, čarape i naočale.

Kasnih osamdesetih baca se na mirise i 90-tih lansira dva parfema: Obsession i Eternity. Slijede i CK One i CK B, oba uniseks mirisa "za nju i njega".

Njegov svijet uskoro uključuje modni brend Calvin Klein Collection za žene i muškarce, CK sportsku odjeću također za oba spola, te CK jeans, potom liniju modnih dodataka, donjeg rublja, ženskih i muških čarapa, kupaćih kostima i parfema, a sve drži pod svojom pomnom kontrolom i upravljanjem. Najveću popularnost kod šire publike, one koja je uz relativno skromna sredstva željela dobiti glamur CK-a, donijele su mu traperice i parfemi. Sam je svoju filozofiju dizaj-

na opisivao kao "jednostavnu, udobnu odjeću sa stilom — ali ništa pretjerano ili ekstremno". Njegova je odjeća bila relativno skupa, ali ne pretjerano, klasična i jednostavna za nošenje. Postignuća su predstavljala ne samo trijumf njegovog osobnog brenda, već i sazrijevanje američke modne industrije.

Devedesetih godina krenuo je sa svojim provokativnim, ponekad, po nekim kritičarima, čak skandaloznim reklamnim kampanjama. Ali kako to već bude, dobro je da se priča, pa makar i loše. Tako su i Calvinu Kleinu takve kampanje samo pomogle da ponovno dođe u žižu interesa medija i da njegovo ime postane dio svakodnevnih modnih i nemodnih razgovora.

CALVIN KLEIN / IZVOR INTERNET

Polovicom 90-tih godina te su kampanje bile ključ za daljnji uspjeh Calvina Kleina. Medijima je davao hranu kreirajući kontroverze. Klein je razvio reputaciju guranja svojih kampanja do granica prihvatljivosti. Reklame sredine 90-tih prikazivale su tinejdžerice u provokativnim pozama za koje su mnogi mislili da su društveno neprihvatljive i da veličaju pedofiliju, reklamiraju 'heroin chic'.

Jedna od serija reklama prikazivala je tada 15-ogodišnju Brooke Shields u trapericama CK koja kaže: "Želite li znati što je između mene i mojih Calvinica? Ništa." Golemi plakati s Brooke na Times Squareu privlačili su pozornost. Vogue je odbio reklamu, TV postaje otkazale su prikazivanje. Ali Kleinovo se ime vrtilo, postalo je dio svakodnevnih rasprava, punilo medije. Tada je počeo razmišljati o muškom donjem rublju.

Reklame za Kleinovo donje rublje, u suradnji s modelima poput Marka Wahlberga, pomogle su da se i muškarce počne percipirati kao seksualne objekte. "Prvi puta, muško donje rublje moglo je biti seksi", rekao je za Vogue.

Njegova tri najvažnija parfema, Obsession, Eternity i Escape svoj uspjeh također dijelom duguju reklamama punim seksualnih aluzija.

S tada 15-ogodišnjom Kate Moss — mladim androgini modelom koji je bio suprotnost tadašnjim supermodelima poput Claudie Schiffer ili Cindy Crawford, ponovno je erotizirao tinejdžerske godine za Obsession, kao što je već učinio s Brooke Shields za CK jeans.

Reklame za mirise CK One i CK Be nastavile su izazivati publiku.

Godine 2003. prodao je kompaniju Phillips-Van Heusenu (kasnije nazvanom PVH) i umirovio se. Zbog tog poteza, kako kaže, nije zažalio ni trenutka. Putuje, živi bogat društveni život između New Yorka i Los Angelesa. Klein je bio prvi dizajner koji je dobio tri uzastopne

KATE MOSS ZA CALVIN KLEIN KAMPANJ / IZVOR INTERNETU

nagrade Coty za žensku odjeću (1973 – 1975) i najmlađi je dizajner 'prêt-à-porter' odjeće izabran u Kuću slavnih Coty.

Ženio se dvaput, prvi puta 1964. a drugi put 1986. Dvaput se i rastao, a iz prvog braka ima jednu kći. Kada se propituje njegova seksualna orijentacija, kaže samo da je imao odnose s oba spola.

Članak Timesa iz 2006. opisuje lude noćne zabave Calvina Kleina 70-tih godina u tada kulturnom njujorškom klubu Studio 54 s Andyjem Warholom, Lizom Minnelli i Biancom Jagger. "Postojao je narav-

no Studio 54, ali generalno čitav je grad (70-tih i 80-tih godina) bio neprestana zabava, gomile zanimljivih ljudi koji se kreću iz restorana u klub, svako je htio imati svoju vlastitu zabavu. Studio 54 bio je meka seksa, slobode i fantazije. Ali i meka za biznis. Upravo tamo mi se u tri ujutro obratio jedan čovjek i upitao me bi li me zanimalo dizajniranje traperica. Rekao sam da bi, naravno", ispričao je u intervjuu za Vogue 2017. povodom svog 75. rođendana.

RALPH LAUREN, DIZAJNER AMERIČKOG 'CASUALA' S DAŠKOM ENGLEESKE ELEGANCIJE

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Ralph Lauren, rođenog imena Ralph Rueben Lifshitz, američki je dizajner židovskih korijena koji je gradeći svoj modni brend oko slike uspješnog američkog načina života stvorio jedno od najuspješnijih svjetskih modnih carstava. Milijarder je to za čije je bogatstvo teško utvrditi točne brojke, ali one se svakako kreću između 5 i 10 milijardi dolara. Lauren pripada među prvih pet najbogatijih modnih dizajnera u svijetu, među sto najbogatijih ljudi u Americi, a našao se i na Forbesovoj listi sto najbogatijih ljudi na svijetu. Međutim, da te brojke ne bi bile same sebi svrha, taj je filantrop desetljećima uključen u humanitarni rad, prije svega putem svojih zaklada za borbu protiv raka.

Ralph Lauren od mladosti je volio kršiti modna pravila. Njegove kreacije mješavina su engleske aristokracije i sportskog tzv. 'casual' stila američke istočnoobalne elite. Američki je to stil s daškom engleske elegancije. Nekima se čini da je Lauren engleski stil poznao i često razumio bolje od većine Britanaca. Tijekom cijele karijere vodila ga je misao

RALPH LAUREN / IZVOR INTERNET

o bezvremenskom engleskom stilu više klase u kojem je vidio nonšalantnost nošenja skupe odjeće. "Uvijek mi se sviđao izgled starijeg engleskog džentlmena koji se odijeva sa stilom, koji dobro zna što nosi, ali se ponaša kao da mu nije stalo. To je slika koju sam želio prenijeti", rekao je jednom.

Iako danas ima impresivno bogatstvo, korijeni Ralpa Laurena su u radničkoj

obitelji. Ralph Rueben Lifshitz rođen je 14. listopada 1939. u Bronxu u obitelji židovskih imigranata iz Bjelorusije. Bio je najmlađi od četvero braće i sestara. Otac Frank Lifshitz bio je soboslikar koji je želio postati umjetnik, te je ponekad koristio ime Frank Lauren na slikama ne bi li privukao veću pažnju. Majka Frieda Lifshitz bila je domaćica, no djeca nisu ni u čemu oskudijevala. Unatoč tome, Ralph je u ranoj dobi počeo raditi. S dvanaest godina počeo je poslije škole odlaziti u dućane po Bronxu i prihvaćao kojekakve pomoćne poslove. Od zarade je kupovao odjevne predmete kakve mu roditelji nisu mogli kupiti i po kojima se izdvajao od ostale djece u školi Marsha Stern, gdje je nastavu pohađao još jedan budući modni kreator — Calvin Klein. Rano je razvio fascinaciju odjećom i dok su drugi tinejdžeri ponosno hodali u motorističkim jaknama, on je promišljeno ispod pulovera s okruglim izrezom oblačio košulje oksforskog stila i bijele tenisice. Sa 16 godina promijenio je ime u Ralph Lauren, navodno već tada shvaćajući da bi mu to moglo pomoći u probouju na modnu scenu.

Nakon mature Lauren je upisao studij ekonomije, ali je nakon dvije godine odustao. Godine 1967. već duboko zaražen ljubavlju za modu, biznis je počeo s kratvatom, drugačijima nego su nalagali tadašnji modni trendovi, te prvi proboj čini upravo s tim modnim dodatkom. Pet godina kasnije, lansira odjevni predmet koji će mu postati zaštitni znak i središnje mjesto njegovog poslovnog imperija: majica kratkih rukava s ovratnikom i tri gumba, uz amblem polo igrača na lijevoj strani. Majica je u 24 boje i stvorena je za ili po modelu najaristokratskijeg sportaša, igrača pola.

U mušku modu krenuo je s klasičnim odijelima od tvida, a nekoliko godina kasnije, početkom sedamdesetih, pokrenuo je i žensku kolekciju, nastavivši istraživati klasična odijela. Povezao je zatim dva dotad nepoveziva komada odjeće: traperice i sako.

Njegovo ime mnogi su upoznali 1974. kada je odjenuo glumce za film "Veliki Gatsby" gdje svojim klasičnim, pomalo nostalgичnim kreacijama evocira izgubljenju eru elegancije pisca F. Scotta Fitzgeralda. Kostimografijom se ponovno bavio za film "Annie Hall" (1977.) gdje je kreirao dio odjeće koju su nosili Woody Allen i Diane Keaton. "Zanima me bezvremenski stil, ne moda", kazao je. Njegov rad kroz sljedeća desetljeća reflektira taj moto, a istraživanje novih ideja uvijek se temelji na kombinaciji klasičnog američkog odijevanja i engleskog stila.

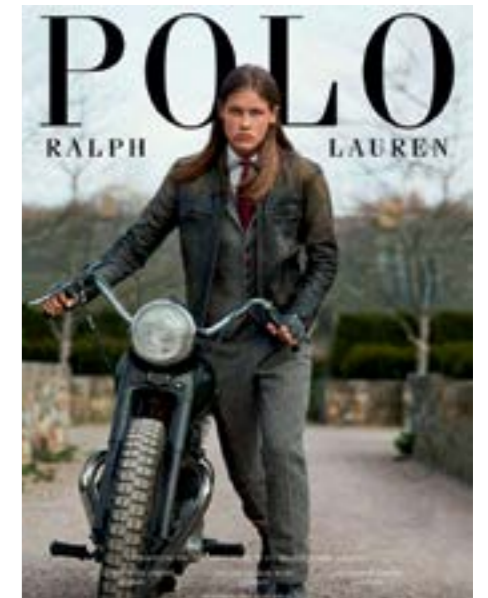
Ralph Lauren ušao je 2006. i u povijest Wimbledona kada je dizajnirao odjeću za suce, linijske suce i mlade sakupljače loptica. Dobivši sponzorstvo, podignuo je ljestvicu visoko. Prevladala je mornarsko plava, s ljubičastim i zelenim elementima. Unatoč činjenici da je sveamerički brend, Laurenova osobna opsesija engleskom kulturom i tradicijom proizvela je klasični, tradicionalni izgled — kažu i da je osobno prekopao arhive fotografija

studenata koji su na Oxfordu i Cambridgeu igrali tenis. Uglavnom, obukavši u sličnom stilu suce, linijske suce i skupljače loptica, stvorio je na terenu sinergiju, poseban tim kojemu je dao osjećaj identiteta na terenu, osjećaj drugarstva i jednakosti. Dvije godine kasnije, 2008. postao je službeni dizajner američkog tima za Olimpijske igre i potom odjenuo američke sportaše za Peking, Vancouver, London, Soči i Rio de Janeiro.

Ali Lauren se nije zaustavio samo na odjeći. Osamdesetih kreće prema dizajnu namještaja, posteljine i svjetiljki, modnih dodataka i nakita, parfema.

Godine 2015. odstupa s mjesta glavnog direktora tvrtke Ralph Lauren Corporation, ali ostaje i dalje kreativni direktor. Osobno bogatstvo iskoristio je i kako bi zadovoljio svoju strast prema starim ili rijetkim automobilima. U njegovoj su kolekciji Ferrari 250 GTO iz 1962., Bugatti 57SC Atlantic Coupe iz 1932., Mercedes-Benz SSK "Count Trossi" iz 1930., Porsche 550 Spyder iz 1955. ali i McLaren F1 Le Mans iz 1996. Kolekcija je tako iznimna i bogata da je 17 njegovih automobila bilo 2011. izloženo četiri mjeseca u pariškom Louvreu.

Lauren je poznat i kao filantrop koji svojim novcem pokušava pridonijeti prije svega borbi protiv raka. Osnovao je zakladu Polo Ralph Lauren koja podupire inicijative borbe protiv raka, obrazovanje i pomaže siromašnijim zajednicama. Također je 80-tih bio jedan od suosnivača Centra Nina Hyde za istraživanje raka dojke pri Sveučilištu Georgetown. Lauren je i na čelu Obiteljske zaklade Ralph i Ricky Lauren, njegove privatne humanitarne udruge u New Yorku, koja prije svega podupire zdravlje, umjetnost i kulturu. Godine 2001. osnovao je Centar Ralph Lauren za liječenje i prevenciju karcinoma u partnerstvu s centrom za rak Memorail Sloan-Kettering u New Yorku. Pokrenuo je i Zakladu Pink Pony,

RALPH LAUREN KAMPANJA / IZVOR INTERNET

globalnu inicijativu za borbu protiv raka. Ove je godine kada svijetom hara koro navirus donirao 10 milijuna dolara za borbu protiv bolesti COVID-19 te se obvezao proizvesti 250.000 maski i 25.000 zaštitnih odijela. "Vjerujemo da smo svi mi povezani bez obzira na to tko ste ili odakle ste. Stoga se na brojne načine borimo kako bismo pomogli svima da prebrode ovu krizu", rekao je Lauren, a stoji na službenoj stranici njegova brenda.

Ralph Lauren imao je i još uvijek ima spektakularan osjećaj za modu i sposobnost da dizajnira američku perfekciju. Njegov je uspjeh bio odskočna daska za generacije židovskih dizajnera koji su američki stil vratili na modnu scenu nakon Drugog svjetskog rata. Anne Klein, Calvin Klein, Diane von Furstenberg, Donna Karan, Michael Kors došli su na scenu 60-tih i 70-tih godina, a nakon njih novi naraštaj s Marcom Jacobsom, Isaacom Mizrahijem i Zacom Posenom.

DR. DRAGUTIN HERLINGER: BURAN ŽIVOT OD SISAČKE KIRURGIJE DO POGIBIJE NA SUTJECI

(Karlovac, 9. ožujka 1887. – Tjentište 9. lipnja 1943.)

PIŠE: IVICA VUČAK

Makso Herlinger (1860. – 1920.) bio je sin Josipa Herlingera, prvoga rabina u Koprivnici, a u Karlovac je došao oko 1880. godine. Imao je trgovinu drvom i građevnim materijalom u Riječkoj ulici. U braku s Karolinom Schwarz (1864.–1942.) imao je devetoro djece. Bio je obrazovan, bibliofil, član karlovačkog ogranka Matice Hrvatske. S godišnjim prinosom 40 K bio je, od 1906. i 1907. godine, član utemeljitelj Društva za podupiranje siromašnih, a vrijednih učenika kraljevske Velike državne realke, a od 1909. bio je odbornik u Upravi toga Društva. U Karlovcu je dr. Gavro Schwarz, rabin izraelitičke bogoštovne općine i vjeroučitelj velike realne gimnazije u Rakovcu 1897. izdao vlastitom nakladom “Povijest Židova od babilonskog sužanjstva do današnjeg doba” – I. svezak – “Doba II. hrama (586 a. – 70 p. Chr. n)”. Najstariji Maksov sin Dragutin je u Karlovcu završio osnovnu školu. Zatim je školske godine 1897/1898. s odlikom završio prvi razred Velike realne gimnazije

u Rakovcu. Nakon što je sljedeće godine završio drugi razred s odlikom bio je među učenicima koji su na poklon od ravnatelja gimnazije dobili pretplatu na časopis “Pobratim”. Kao učenik trećeg razreda gimnazije školske godine 1899/1900. priložio je Dragutin Herlinger 1 krunu za otkup kninske tvrđave. Sve gimnazijske razrede te ispit zrelosti u ljetnom roku 1905. položio je s odlikom. Ujesen 1905. započeo je studij medicine na Sveučilištu u Beču. Tijekom studija stanovao je 9. bečkom distriktu. Započeo je na adresi Währingerstraße 48 (u zgradi na Währingerstraße 25 otvorena je 7. studenoga 1785. Vojno-medicinska akademija “Josephinum”, a kasnije udomljen Institut za povijest medicine). Selio je dvaput (Lackierergasse 5 and Brunnbadgasse 12).

Karlovačka “Sloga”, list koji je, s podnaslovom “Starčevićanski tjednik” počeo izlaziti 1910. godine, donijela je u nedjelju 25. prosinca 1910. pod naslovom “Promocija Karlovčana na bečkom sveučilištu”

vijest: “U petak 23. o. m. obavljena je na bečkom sveučilištu promocija našega domaćega sina g. Dragutina Herlingera na čast doktora sveukupnog liječništva. Mladi doktor postigao je u vrlo ranoj dobi najvišu akademsku čast nakon sjajno svršenih nauka. Radovat će se toj vijesti doista mnogobrojni prijatelji mladoga doktora kao i svi štovatelji vriedne obitelji našega štovanoga sugrađanina, njegova otca g. Maksa Herlingera, ovdašnjega trgovca”.

Krajem 1911. dr. Herlinger bio je najprije sekundarni liječnik na Kožno-veneričnom odjelu bolnice u Sarajevu kojega je od 1907. tj. nakon smrti utemeljitelja dr. Leopolda Glucka (1854. – 1907.) vodio dr. Hugo Zechmeister. Zatim je dr. Herlinger niz godina bio drugi asistent dr. Josipa Preindlsberger od Preindlsperga (1863. – 1938.). Njegov šef, rođeni Bečanin, studirao je medicinu u Beču od 1881. do 1886. te promoviran 1887. Svoje kirurško obrazovanje stekao je na klinikama i odjelima Bečke opće bolnice uz Eduarda Alberta (1841 – 1900.). Jedno vrijeme bio

je asistent dr. Josipa Weinlechnera (1829. – 1906.), šefa kirurškog odjela Dječje bolnice sv. Ane u Beču, pionira bečke dječje kirurgije. Zatim je imenovan primarnim liječnikom kirurško-očnog odjela u Zemaljskoj bosansko-hercegovačkoj bolnici u Sarajevu otvorenoj 1. srpnja 1894. U Sarajevu je upoznao te se u barnabitskom samostanu u Beču 28. studenoga 1896. oženio Milenom Mrazović (1863. – 1927.) spisateljicom i novinarkom, rođenom u Bjelovaru. Ona je završila Ženski institut u Budimpešti te od 1878. živjela u Banjoj Luci, a zatim u Sarajevu predavala 1884/1885. francuski jezik u Djevojačkoj školi Sestara milosrdnica. Od 1886. bila je suvlasnica te kupnjom 25. srpnja 1889. i jedina vlasnica “Bosnische Post” u Sarajevu do 1896. Od 1889. bila je prva žena u članstvu Antropološkog društva sa sjedištem u Beču.

Dr. Preindelsberger je od 1890. objavljivao u bečkim medicinskim časopisima pa je to nastavio i iz Sarajeva. Stariji asistent bio mu je dr. Milivoj H. Kostić (1883. – 1974.). U članku objavljenom u časopisu “Wiener klinische Wochenschrift” u svibnju 1912. opisao je pokusnu operaciju učinjenu 22. kolovoza 1911. na psu osrednje veličine komu je na mjestu resecirane abdominalne aorte usadio 4,5 cm dugački odsječak vene cavae i našao ga u urednoj funkciji pri reviziji nakon 128 dana (29.12.1911). Pred zahvale šefu na potpori iskazao je zahvalnost i kolegi dr. Herlingeru za pomoć u pokusima na životinjama.

U vrijeme balkanskih ratova i dr. Herlinger je u sarajevskoj zemaljskoj bolnici sudjelovao u prikupljanju novca za Crveni križ. U svibnju 1917. je kotarski liječnik dr. Herlinger odlikovan ratnim križem za građanske zasluge trećeg razreda za djelovanje tijekom prvog svjetskog rata. Početkom 1918. kotarski nadliječnik dr. Herlinger bio je pomoćni liječnik u sarajevskoj bolnici.

DR DRAGUTIN HERLINGER

Potkraj rata boravio je u Mostaru na mjestu šefa kirurškoga odjela Okružne bolnice u Mostaru.

Po završetku rata morao je dr. Preindlsberger napustiti Bosnu i od tada je do kraja života sa suprugom bio nastanjen u Beču. Na njegovo je mjesto postavljen dr. Milivoj Kostić koji je 1921. otišao za šefa kirurškog odjela u Beogradu.

Herlinger se nije vratio u Sarajevo. Sredinom 1921. imenovan je primarnim liječnikom i dodijeljen je na službu Kirurškog

odjela gradske bolnice pod državnom upravom u Sisku kojoj je ravnatelj bio dr. Dragutin Barković (1869. – 1939.). Početkom 1922. pristupio je dr. Herlinger Zboru liječnika u Zagrebu.

U sisačkoj su bolnici od 1923. godine bolnički kapaciteti bili razdijeljeni na dva odjela. Herlinger je rukovodio kirurško-ginekološkim odjelom (70 postelja). Nakon premještanja dr. Barkovića za ravnatelja bolnice Milosrdnih sestara u Zagrebu, postao je dr. Herlinger 1922.

ravnateljem bolnice u Sisku. Odjel internističko-zarazni (56 postelja) preuzeo je dr. Ivo Stipčić (1893. – 1945.) koji je promoviran u Pragu 29. svibnja 1929., a u vrijeme dolaska dr. Herlingera u Sisak upravo se vratio iz Beča gdje se usavršavao na Klinikama prof. Norberta Ortnera (1865. – 1935.) i prof. Nikole Jagića (1875. – 1956.). U bolnici su u statusu aspiranata radili dr. Ivo Vidaković, dr. Vuk Vučković te od 1. ožujka 1924. i dr. Ivo Pedišić (1898. – 1986.).

S ciljem upoznavanja novosti i prenošenja u sisačku bolnicu svega onog što bi bilo praktično i u liječenju i u organizaciji rada poslao je dr. Herlinger tijekom 1925. svog asistenta dr. I. Pedišića na kliniku u Beč. Iz Beča, gdje je bio kod prof. Finsterera, prenio je dr. I. Pedišić u Sisak metodu operacije Billroth II – Finsterer. Dr. Pedišić je 1. kolovoza 1927. izvršio prvu anesteziju eterom preko Ombredanove maske. Iste 1927. godine proveo je Pedišić tri mjeseca na kirurškoj klinici Salpatriere kod prof. Antonina Gosseta (1872. – 1944.) u Parizu na međunarodnom liječničkom tečaju abdominalne kirurgije. U jesen 1928. boravio je, uz odobrenje dr. Herlingera, dr. Pedišić ponovno u Parizu na kirurškoj klinici prof. Pierra Duvala te na urološkim klinikama. Dok je on bio u Parizu stigao je prijedlog iz Oblasne uprave da se dr. I. Pedišić natječe za ravnatelja i šefa kirurgije bolnice u Petrinji. Njegov šef dr. Herlinger u svjedodžbi o radu dr. I. Pedišića, pisanoj 19. listopada 1928, napisao je najbolje ocjene i završio “mogu mirne savjesti kazati da je za isto mjesto u svakom pogledu podpunoma kvalificiran”. No dr. I. Pedišić je ponudu otklonio: ” Dok ne završim potpunu kiruršku praksu, staž od 12 godina, ne želim i neću se prije uopće natjecati za šefa kirurškog odjela. Bolnica u Petrinji i u Glini, nama dvije susjedne bolnice, nemaju, niti jedna niti druga, interni odjel, a niti bilo koji drugi bolnički odjel. Kako

vam je i poznato tamo su kirurzi ujedno i internisti, a vode i zarazne odjele. Mislim da to ne odgovara današnjem napretku medicinske znanosti pa, kad bi sada imao i dvanaest godina kirurškog staža, ne bih se natjecao da primim mjesto kirurga u takovoj bolnici....”. Sredinom 1930. javljaju novine da je Odbor, reaktiviran prethodne 1929. godine, za izgradnju židovske bolnice u Petrovoj ulici u Zagrebu, na zemljištu u vlasništvu Židovske bogoštovne općine i Hevre Kadishe osigurao više od tričetvrtine svote potrebne za bolničku zgradu (60 postelja) te će do konca godine prikupiti i ostatak sveukupne svote planirane oko tri milijuna dinara. Uz prof. Huga Ehrlicha u ocjenjivački sud za skicu zgrade bolnice izabrani su dr. Dragutin Herlinger i dr. Vladimir Altmann, a zamjenici člana bili su arhitekt Slavko Benedik i dr. Beno Stein. Vjerojatno je dr. Herlingeru povjeren ta zadaća zbog iskustva stečenog brigom o gradnji zgrade nove bolnice u Sisku započetoj 1929. godine. Za razliku od Židovske bolnice koja nije realizirana, Kirurški paviljon banovinske bolnice u Sisku svečano je otvoren u nedjelju 10. studenoga 1940. nakon uređivanja duljeg od 10 godina i uz trošak od 8 milijuna dinara. Gradnja je bila već nekoliko mjeseci pred završetkom, ali nije bila priključena električna instalacija što je izazvalo opeptovane proteste u novinama. Unutrašnje uređenje i opremanje paviljona obavila je svjetski poznata firma Scherer iz Berna u Švicarskoj i tada je to bila najmodernija bolnička zgrada u Hrvatskoj. Goste je po zdravio ravnatelj dr. Herlinger, a zatim je dr. Milutin Kosanović, predstojnik odjela za narodno zdravlje banovinske vlasti u Zagrebu, proglasio otvorenim paviljon od 112 postelja u kojeg su već sljedećeg dana, u ponedjeljak smješteni prvi pacijenti. Pretrvaranjem soba za dnevne boravke, takvih je bilo četiri, u bolesničke sobe već je prvih dana kirurški paviljon imao 128 postelja, a bolnica ukupno 260.

Zadnjih je godina pred Drugi svjetski rat dr. Herlinger pobolijevao, ali je na molbu dr. I. Pedišića ostao raditi na odjelu. Nastankom NDH dr. Herlinger je, rješenjem ministra zdravstva vlade NDH, umirovljen, a za ravnatelja bolnice u Sisku je promaknut dr. Stipčić. Predstojnikom kirurškog odjela imenovan je dr. I. Pedišić.

Svom učitelju i bliskom prijatelju dr. Pedišić je, na vlastiti nemali rizik, pomogao i neko vrijeme skrivao ga sa suprugom i sinom Brankom u bolnici kao i još nekoliko kolega progonjenih zbog integralnog jugoslavenstva, masonstva i židovstva. Dr. Herlinger iz Siska nalazio se, na dan 1. ožujka 1933., na popisu članova masonske lože “Zagreb”, a njegovo se ime spominjalo se u popisima slobodno-zidarske lože “Zagreb reda Ben B”rith” objavljenim u novinama 1940.

U rujnu 1941. bio je dr. Herlinger premješten u Bihać. Iz Bihaća je 27. rujna 1941. je pisao Pedišiću “... prilike su bile takove i što sam i sam vidio i proživio, da bi Ti to mogao samo usmeno ispričati... Bolnica sama je u vrlo jadnom stanju, takoreći ruševina. Kreveta ima 70, te sada primamo gotovo samo vojsku i sve što je za transport šaljemo u Zagreb, da možemo mjesta napraviti za nove, jer kada god se poduzimlje kakova akcija dolazi 15–20 novih ranjenika. Operiramo samo prešne stvari, jer pitanje asepsa je takovo da se ne ufam operirati nego ono šta apsolutno mora biti... Živimo sasvim povučeno, našli smo si malen stan, nemamo nikakovog poznanstva, i najvolim kada nikoga ne vidim. Molio bih te lijepo da kažeš upravitelju neka se malo interesira šta je sa mojom penzijom jer do sada nisam dobio ni plaću ni penziju. Ovom prilikom bi Ti se još jednom najljepše i od srca zahvalio za sve ono što si mi dobra učinio u najtežim danima moga života. Bio si mi bolji nego li može dobar brat bratu da bude, to Ti moja familija i ja ne ćemo nikada zaboraviti. Ako ćeš imati

vremena sjeti se sa par riječi mene..”. Odgovarajući na poziv prof. dr. Vladimira Čepulića, objavljivan višekratno 1942. godine u “Liječničkom vjesniku”, poslao je dr. Herlinger sredinom 1942. iz Bihaća podatke o Državnoj bolnici u Bihaću (i fotografiju) za Zborov Muzej za povijest zdravstva u Hrvatskoj koji je pri Hrvatskom liječničkom zboru otvoren 1944. u prostorijama u Liječničkom domu u Šubićevoj 9. u Zagrebu.

Kad su partizani preuzeli vlast u Bihaću i okolici dr. Herlinger je sa sinom ostao s njima. Od mjeseca studenoga 1942. bio je u sanitetu NOVJ. S obzirom na njegovo kirurško iskustvo dodijeljena mu je funkcija upravitelja partizanske bolnice smještene u gustoj šumi na Grmeču u kojoj je u studenom 1942. bilo 90 teških ranjenika. U prosincu 1942. vodio je dr. Herlinger tečaj za više bolničare u Bihaću. U siječnju 1943. premješten u bolnicu u Koričenicima. U tijeku kretanja partizanske vojsku prema Neretvi

rukovodio je dr. Herlinger kirurškom bolnicom u selu Jahlići i kasnije u ožujku u selu Ježepresina.

Na Sutjesci bio je liječnik u Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba partizanske vojske. Umro je na Vučevu, 12. juna 1943. od posljedica ranjavanja. Samozatano je podnosio svoje zadnje trenutke. Njegova supruga Gizela, kći Julijusa Schwartza, rođena 1890. u Glini, otišla je s njim u Bihać te mu se pridružila u partizanskoj NOV od studenoga 1942. Bila je bolničarka u bolnici br. 1 u Podgrmeču, te u Centralnoj bolnici Vrhovnog štaba tijekom tzv. četvrte i pete neprijateljske ofanzive. Poginula je 12. lipnja 1943 na Vučevu. I njihov sin Branko koji je rođen 1925. u Ogulinu te bio učenik, otišao je skupa s roditeljima, po dolasku ustaša na vlast i skrivanja u bolnici, u Bihać. U partizanskoj vojsci od studenoga 1942. kao bolničar u bolnici br. 1 u Podgrmeču, zatim u Centralnoj bolnici Vrhovnoga štaba do pogibije 13. lipnja 1943.

U obiteljskoj grobnici Herlingerovih na židovskom dijelu groblja u Dubovcu prvi je 30. siječnja 1912. pokopan Bogdan Herlinger, Dragutinov mlađi brat koji je umro u Zagrebu kao odličan učenik sedmog razreda gimnazije. Nakon njega pokopani su otac Makso te majka Karolina te zapisano sjećanje na dr. Dragutina, i njegovu obitelj Gizu i Branka te Milana Herlingera, Miroslava Herlingera (Karlovac, 1889. – Mishnar Hajam/Izrael, 1952.), Gjuru Herlingera (Karlovac, 1890. – Zagreb, 1977.), i Alice Weiss, Aleksandra Weissa.

• *Članak o dr. Dragutinu Herlingeru objavljen je u Liječničkim novinama br. 132, u rujnu 2014. godine. Uredništvo Ha-Kola zahvaljuje uredništvu Liječničkih novina na dozvoli da se ovaj zanimljiv članak objavi u Ha-Kolu. Uredništvo se posebno zahvaljuje i autoru dr. Ivici Vučaku na trudu da od zaborava sačuva sjećanje na ugledne židovske liječnike.*

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- LJERKA SCHMUTZER — 500,00 KN
- GISELA WEINBERGER — 400,00 KN

ZA VJERSKU SEKCIJU

- LJERKA SCHMUTZER — 500,00 KN

ZA POTREBE ŽOZ-A

- IVO I MANDA IVIN, LAUFEN, NJEMAČKA — 500,00 EURA (POMOĆ ZA POSLJEDICE POTRESA)

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAV SCHWARZ

- KRISTIJAN ZIMMER — 1.500 KN
- RICHARD GOLDSTEIN — 1.000 KN
- ZLATKO KOVAČIĆ — JEDNA PERILICA ZA SUDE I DVA HLADNJAKA
- ŽELJKO MIŠČEVIĆ, PROMOTIVNA PAKIRANJA D.O.O., ZAGREB — DONACIJA 25 ZAŠTITNIH VIZIRA

GODINA OBLJETNICA ERICHA FROMMA: (P)OSTATI I BITI ČOVJEK

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Erich Fromm je iskreno i duboko bio uvjeren u sposobnost čovjeka da “popravi” svijet u kojem živi. U svojim je teorijskim radovima “nudio” argumente koji su trebali “ojačati” nastojanja u izgradnji “ideala ljudskosti”, tj. smislenog odnosa prema ljudskom društvu kao takvom. On nije bio, kako se mnogima činilo, nikakav naivni optimist; upravo suprotno, radilo se o filozofu i analitičaru društva koji je raspolagao snažnim i originalnim kritičkim oruđima i koji je bio uvjeren kako se zlo, usprkos svemu, može na racionalan način, barem ograničiti, ako ne i pobijediti. Stoga, ne čudi da su ga mnogi u svjetskoj znanstvenoj zajednici, ali i u široj kulturnoj i društvenoj javnosti smatrali (i to s pravom) za jednog od najvećih i najznačajnijih humanističkih mislilaca 20. stoljeća koji je svojim svekolikim stvaralaštvom na samosvojan način uspio nadvladati i “prekoračiti”, te na novi način razraditi psihoanalitički autoritet svog velikog uzora Sigmunda Freuda i to, prije svega uvođenjem socio-ekonomskih i kulturno-povijesnih kriterija u refleksije o čovjeku i njegovom društvu. Time je ujedno otvorio nove horizonte socijalne psihologije, ali i put prema marksizmu koji je, bez ogleđa na sva svoja ograničenja, pa i zablude, bio

ERIC FROMM

i ostao mišljenjem epohe. Ali, odmah treba dodati: Fromm je bio ne samo žestoki kritičar kapitalističkog društva, već i sovjetskog marksizma, staljiniziranog real-socijalizma, čak je možda u svojim istupima bio daleko žešći u kritikama dogmatskog socijalizma nego li u istupima protiv deformacija građanskog društva i tzv. formalne demokracije. U oba slučaja upozoravao je na sve brže i opasnije udaljavanje čovjeka od humanističkih ideja, sve izraženije oblike otuđenja, tako da je njegova idejna ori-

jentacija, antropološki vezana uz “liniju” Marxove misli kod brojnih liberalnih i konzervativnih intelektualaca, ali i (neo) staljinskih tvrdolinijaša nailazila na brojne kritike i objede, ali odgovori koje je na sve te napade ponudio Fromm u knjizi “Imati ili biti” (1976.) na najbolji način ilustriraju kako se tu ne radi ni o kakvom “lijevom Mesiji”, neutemeljenom vizi-onaru, već o intelektualcu od formata koji naprosto pokazuje i dokazuje kojim stvaralačkim moćima čovjek raspolaže i da samo o nama ovisi hoćemo li (iz)gra-

điti “bolesno” ili “zdravo društvo”. Bilo o čemu da je pisao, u širokom rasponu od sociologije i filozofije, preko religije do psihologije i antropologije, Fromm je neprestano naglašavao: procese čovjekove individualizacije neminovno prate anksioznost i strah što kod svih nas, kao pojedinaca, stvara veliku potrebu da se sjedinimo sa samim sobom, ali i sa svojom sredinom i svijetom. Tu je zapravo i ključ problema, ali i njegovo rješenje, na nama je odluka što više želimo i tražimo: probleme ili rješenja.

Prigovori na Frommovo učenje su se svodili na tezu kako u njegovim promišljanjima nedostaju pretpostavke za odstranjenje suštinskih oblika otuđenja; međutim, on je teorijski razradio (u duhu marksističke interpretacije čovjeka i društva) konkretne analize tzv. historijske prakse koje su uvelike nadvladavale “apstraktnu humanističku dimenziju mišljenja”, ali koje ipak, prije svega, treba shvatiti i kao poticaje da se krene u veliku avanturu općeg i pojedinačnog preobražaja, što su mnogi tumačili kao “isprazno koketiranje s općim mjestima” koja lijepo zvuče, ali ništa konkretno ne (raz) rješavaju. Fromm je, kako bi opovrgao ove prigovore, ispisao cijelu fascinantnu biblioteku knjiga od kojih je gotovo svaka (p)ostala, naravno u svom “fahu” kanonskom literaturom i time je otvorio do tada praktički nepoznate prostore čovjekovog duha i svijeta.

Erich Pinchas Seligman Fromm rodio se 23. ožujka 1900. u Frankfurtu na Majni u ortodoksnoj židovskoj obitelji, tako da mu je prvotna ambicija bila postati rabinom, u mladosti je bio pod utjecajem rabina Horowitza, a kasnije kada se intenzivno bavio proučavanjem hasida, Tore i Talmuda, komunicirao je s rabinom Salmanom Baruchom Rabinowim. Majka (Rosa Krause) i otac (Naftali) zdušno su ga podržavali, ali kada se ipak odlučio za studij prava (zgrožen antisemitskim

ispadima kojih je i sam bio žrtva), nisu se bunili i bez pogovora su prihvatili njegov izbor. Međutim, nakon samo dva semestra Erich je napustio studij prava i u Münchenu i Heidelbergu nastavio studirati sociologiju, filozofiju, ekonomiju i psihologiju, tako da je 1922. diplomirao kod Alfreda Webera (brata čuvenijeg Maxa Webera), a nakon toga se počeo intenzivnije baviti i psihoanalizom da bi 1929. u Berlinu otvorio i privatnu praksu. Prije toga, u heidelberškom je sanatoriju prakticirao psihoanalizu pod vodstvom Friede Reichmann s kojom se 1926. i oženio iako je bila deset godina starija od njega. Tada su oboje istupili i formalno iz ortodoksne zajednice, ali ostali su tzv. sekularnim Židovima koji više nisu participirali u vjerskom, već samo u tzv. tradicijskom judaizmu. Međutim, bračna veza se brzo raspala (iako su se formalno razveli tek 1943.), a Fromm se nakon toga još dva puta ženio; po dolasku u Ameriku s imigranticom Henny Gurland, a nakon njene smrti (1953.) s Amerikankom Annis Freeman.

Kao uvjereni neofrojdista bio je jednim od utemeljitelja Južnonjemačkog instituta za psihoanalizu i tu se povezoao s Wilhelmom Reichom (autorom čuvene studije o masovnoj psihologiji fašizma), a u razdoblju od 1929. do 1932. intenzivno je surađivao s Institutom za socijalna istraživanja, tako da ga i danas mnogi smatraju za jednog od najznačajnijih predstavnika tzv. Frankfurtske škole kritičke teorije. Dolaskom nacista na vlast, Fromm je emigrirao iz Njemačke i 1934. se našao u SAD-u gdje je počeo predavati na sveučilištu Columbia u New Yorku. Tijekom 1940. dobio je američko državljanstvo i tada je počeo intenzivno surađivati s brojnim uglednim američkim sveučilišnim centrima (Yale, Michigan itd.). Još za vrijeme boravka u Berlinu upoznao je glasovitu Karen Horney (1885. – 1952.), a po dolasku u Ameriku u Was-

ingtonu se povezoao s njenim Institutom za psihoanalizu i zajedničkim snagama s Harry Stack Sullivanom (1892. – 1949.) izvršili su veliki utjecaj na dopune, ali i promjenu percepcije psihoanalitičke teorije. Fromm je smatrao da postoje osnovni organski nagoni koji su zajednički svim pojedincima, ali i da se razlike između pojedinaca mogu objasniti samo pomoću interakcije s društvom i društvenim procesima. Ali, zbog osobnih i principijelnih neslaganja s Karen Horney (ona je smatrala kako Fromm, budući da nema liječničku licencu ne može predavati na “njenom” Institutu) prekinuli su suradnju, tako da je Erich počeo surađivati s Institutom za psihijatriju, psihoanalizu i psihologiju na Bennington Collegeu, zapravo bio je jedan od osnivača ove institucije koja je stekla veliki ugled diljem Amerike. Nakon što mu je oboljela druga supruga, odlučio se preseliti u Meksiko, vjerujući kako će joj suho podneblje Cuernavaca spriječiti širenje artritisa i postao je profesorom na sveučilištu u Ciudad de Mexico. Postao je (1955.) pročelnikom psihoanalitičkog odsjeka tamošnjeg Medicinskog fakulteta, a 1963. bio je i inicijator osnivanja psihoanalitičkog instituta. U to doba Fromm se sve više i politički angažirao (američki mirovni pokret, angažman protiv rata u Vijetnamu itd.), a istodobno je počeo zagovarati vlastitu viziju tzv. humanističkog i demokratskog socijalizma. Iz tog vremena poznate su i njegove diskusije s Herbertom Marcuseom (koji ga je kritizirao u svojoj studiji “Eros i civilizacija”) kao i s Noahom Chomskym. Po odlasku u mirovinu, kao profesor emeritus preselio se u Švicarsku (1974.) gdje je 18. ožujka 1980. i umro u Ticinu (kod Locarna), a sahranjen je na tamošnjem glasovitom groblju Bellinzone.

Ako zanemarimo knjige pisane na njemačkom i spomenemo samo njegova najpoznatija djela napisana na engleskom

jeziku, to je biblioteka od skoro 30 knjiga, tada možemo u potpunosti shvatiti s kakvom je stvaralačkom energijom raspolagao ovaj čovjek. Interesantno je također napomenuti kako je gotovo svako njegovo djelo postalo svojevrsnim bestselerom, istina više u široj nego li u akademskoj javnosti. Knjige kao što su: "Escape from Freedom" (1940.), "The Art of Loving" (1956.), "S. Freud's Mission" (1957.), "Marx's Concept of Man" (1961.), "The Heart of Man" (1964.), "Humanist Socialism" (1965.), "The Anatomy of Human Destructiveness" (1973.), "To Have or to Be?" (1976.) i danas vrše veliki utjecaj na generacije studenata i uglednih intelektualaca, jer Fromm je raspolagao izuzetnom sposobnošću da o krajnje složenim stvarima piše čitko i razumljivo. Raspolagao je ogromnim, enciklopedijskim znanjem te je imao i dobar uvid u dalekoistočne filozofije; uostalom njegovo djelo o psihoanalizi i zen budizmu (napisano zajedno sa Suzukijem), danas se smatra klasičnom literaturom kroz koju se povezuje tzv. istočna i zapadna misao.

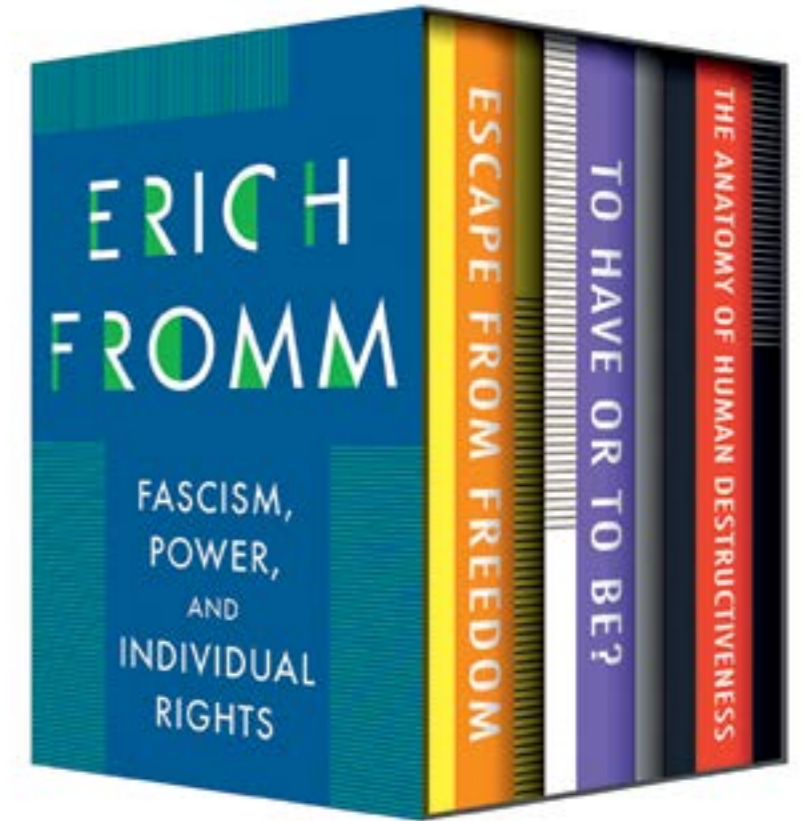
Kada govorimo o Frommovim etičkim stavovima ishodište za razumijevanje njegove "moralke" nalazimo u ljudskoj prirod(nost)i koju prije svega karakterizira sloboda, a pri tomu razlikuje dvije vrste tog stanja: slobodu od nečega i slobodu za nešto. Uprkos tomu što je sloboda prirodno stanje koju je čovjek ostvario "odvajanjem od prirode" (a što je zapravo bio prvi akt slobode), čovjek je možda zauvijek izgubio prvotni raj, ali tim je stvaralačkim odnosom pojedinca prema svijetu (spontanitet, aktivnost i ljubav) bila uspostavljena dinamika života kroz koju se vršila individualizacija osobe, odnosno proces tzv. (samo)realizacije. Problemi nastaju kada se čovjeka iz ekonomskih, političkih, socijalnih i inih razloga ograničava u toj samorealizaciji; tada sloboda postaje ugrožena,

postaje teško breme i čovjek gubi osjećaj sigurnosti. Prestaje biti produktivan i spas traži u bjekstvu od slobode i odgovornosti. Time zapravo čovjek radi protiv vlastite prirode; slobodni pojedinac mora prihvatiti gorke činjenice i izazove s kojima se suočava i to kroz povijesnu i egzistencijalnu dihotomiju. Pod prvom je podrazumijevao sve socijalne i kulturne situacije za koje je vjerovao da se mogu promijeniti, a pod drugom je podrazumijevao "nepromjenjive kategorije" kao što su tzv. životne neminovnosti poput bolesti, suočavanja s gubitkom najbližih i uopće životnih ograničenja. Dakle, čovjek mora izabrati kojim putem krenuti (imati ili biti) ili se vratiti u prirodno stanje ne bi li time izbjegao "lekcije individualiteta". Taj bijeg od slobode je pun anksioznosti, straha itd., ali i to je jedini način kako čovjek (p)ostvaruje sebe samog kao slobodnu i produktivnu ličnost. U tom kontekstu Fromm je naglašavao i potrebu za zajedništvom, koju je tumačio kao jedinstvo sa samim sobom i drugima, odnosno s transcendentijom, ukorijenjenošću i identitetom. Društvo se mora zasnovati na tzv. racionalnom autoritetu, mora se stvarati klima demokratskog društvenog razvoja, u protivnom se stalno proširuju prostori eksploatacije u vidu ograničenja naših ogromnih, a neiskorištenih potencijala.

Fromm je razlikovao kategorije autoritarnosti, destruktivnosti i autokratskog konformizma; u prvom slučaju pojedinac se priklanja autoritetu u strahu od slobode i ovaj oblik može poprimiti i ekstremne forme, primjerice u vidu sadomazohizma. U drugom slučaju, pojedinac nastoji pobjeći od osjećaja vlastite bespomoćnosti i inferiornosti tako da nastoji uništiti svijet oko sebe, jer kako Fromm kaže: "Destruktivnost je bijeg od neproživljenog života". U trećem slučaju, čovjek negira vlastitu osobnost, nekritički preuzima "vanjske idole" i

izgubivši svoju prirodnost postaje onakvim kakvim ga je oblikovalo totalitarno društvo. Konformizam karakteriziraju rezignacija, podložnost, odustajanje od ranije usvojenih nazora, pa sve do gubitka vlastite volje. U svakom od navedenih primjera sloboda se odbacuje kao suvišan teret. Ali, u svom djelu "Čovjek i psihoanaliza" Fromm je iznio mišljenje o "umijeću života" koje se manifestira kroz tzv. humanističku etiku. Naime, bio je uvjeren kako usprkos svim deficitima i deformitetima čovjek kao biće u sebi nosi ideju dobra, odnosno sposobnost samousavršavanja i kako se njegov karakter uobličava u stalnoj interakciji ličnosti i socijalne sredine. Humanistička je etika izrazito antropocentrična; naglašava kako je "čovjek mjera svih stvari" (Protagora, Aristotel, Epikur), te kako ne postoji ništa više i uzvišenije od ljudske egzistencije. Utoliko je humanistička etika superiorna tzv. autoritarnoj etici koja se zasniva na strahu od autoriteta, te na osjećajima zavisnosti i podčinjenosti; u sadržajnom smislu pitanja dobra i zla rješava, bez izuzetka u interesu autoriteta, a ne pojedinca. Ključ humanističke etike su vrline i one definiraju odgovornost spram vlastitog bića. Usko su povezane s pitanjima ljudskog karaktera u kojem se "koncentrira energija pojedinca u procesima asimilacije i ospoljenja". Asimilacija i socijalizacija kao forme "ljudskih su-odnosa" manifestiraju se u četiri temeljna oblika: akcepciju povezanu s odgovornošću, mogućnostima proširenja utjecaja na nova područja, ozbiljenje aktivnosti prema novom i drukčijem, te prisposobljavanje potrebama partnera. Ova produktivna orijentacija omogućava stvaralaštvo kao takvo, zrelu ljubav, racionalnost mišljenja i usavršavanja, to je put kreativnosti. A, s druge strane osobe koje su izložene "narušavanju harmonije asimilacije" uvjerenje su kako sve ono dobro nalazi izvan njih samih i njihovih

moći i ova neproduktivna orijentacija u osnovi formira četiri karaktera ličnosti. To su receptivni (traži oslonac u drugome), konformistički (stjecanje materijalnih vrijednosti kao kompenzacija nesigurnosti), eksploatatorski (zasniva se na agresivnosti) i gramzivo-grabežljivi (vid gomilanja materijalnih dobara). Stvaralačka nesposobnost i nemogućnost kritičkog mišljenja izvori su samotuđenja i Fromm je ustvrdio postojanje pet osnovnih potreba: okvire orijentacije i posvećenosti, ukorijenjenost, jedinstvo, djelatnost i stimulacija. Zadovoljenje ovih potreba čovjeku omogućava (p)ostvarenje slobode, a neuspjeh da te potrebe zadovolji upućuju ga autoritarnosti i destruktivnosti. U tom kontekstu Frommovu "Anatomija ljudske destruktivnosti" možemo shvatiti kao sumu njegovih promišljanja; polemizirajući s K. Lorenzom, B. F. Skinnerom, raznim instinktivistima, (neo)bihevoristima itd. odnosno njihovim poimanjem zla i agresije, te socijalnih i kulturoloških faktora, on je isticao epohalnost Freudovog psihoanalitičkog pristupa i smatrao ga je ključem za "razumijevanje sila koje stvaraju čovjekov karakter". Freudovu je objavu nesvjesnog shvaćao u dinamičkom smislu, ona je imala revolucionaran značaj, jer je izmijenila "doba slike svijeta" dotakavši se samih izvora i korijena ljudskog ponašanja. Fromm nam je posredovanjem Freuda "servirao" radikalno uznemirujuće slike, jer se više nitko nije mogao skrivati iza dobrih želja i namjera, a ujedno je naglasio u čemu se kriju opasnosti stanja u kojem bi ljudi stvarno znali sve što bi mogli i trebali znati o sebi i drugima; to bi kataklizmički p(r)otreslo same temelje ljudske zajednice i civilizacije. Protiveći se Freudovoj biološkoj određenosti neuroza, Edipovom kompleksu, libidu i slično, Fromm je umjesto filogenetskog isticao ontogenetsko učenje, tvrdeći kako je "otac

ERIC FROMM NASLOVNICE KNJIGA

psihoanalize" bio limitiran tadašnjim okruženjem i znanjima i stoga nije mogao povezivati iracionalne fenomene i društvena zbivanja. Kao što je odbacio Freudovo isključivo naglašavanje bioloških činjenica, kod Marxa, kojeg je u jednakoj mjeri cijenio, odbacio je isključivost u prenaglašavanju socio-ekonomskih faktora.

U ovom djelu Fromm je ilustrirao (su)odnos psihologije i neurofiziologije pri istraživanju instinkta i agresije, tvrdeći kako je čovjeku potreban sustav, u njemu on ima svoje mjesto u "podupiranju" relativno stabilnih vrijednosti i ideja. Slijedeći antropološke tragove, Fromm je dokazivao kako su naši pretci bili ma-

nje agresivni od čovjeka suvremenog doba, a najvažnijim je pokazateljem ove "instrumentalne agresije" rat, uz napomenu kako je apsurdno tvrditi da razloge rata i ratovanja treba tražiti u čovjekovoj urođenoj destruktivnosti. Objašnjavajući ovaj pojam smatrao je kako se destruktivnost ispoljava kroz dva oblika: spontanitet i karakternu strukturu. Dio destruktivnog karaktera su i forme sadizma koje mogu imati i seksualni i aseksualni karakter (kao na primjer kod Staljina), ali za sadistički je karakteristična strast da ovlada životom, svim živim, da ih pretvori u stvar, tako da su sadizam i mazohizam uzajamno (s)vezani pojmovi: to su dva

aspekta jednog te istog izvorišta i osjećanja životne neispunjenosti. Kao tipičan primjer sadizma Fromm je naveo Himmlera, klasičnog malograđanina koji prevladavanje osjećaja vlastite inferiornosti (zavist prema onima koji su od njega jači i samouvjereniji) vidi jedino u prisvajanju neograničene moći i totalnom uništenju svih drugih, “boljih” od sebe. S druge strane, baveći se pitanjima nekrofilije kao rušilačke agresije, u kojoj dominira fascinacija ubojstvima i zločinima, kao najizraženiji oblik takvog ponašanja navodio je Hitlera. Nekrofiliju je objašnjavao kao netrpeljivost prema životu, posredovanu narcizmom kao vidom umišljenog (samo)savršenstva, ali i incestom kao nezdravom duševnom vezanošću za roditelje. Svi ti fenomeni su do određene mjere prisutni u svakom biću; u “malim količinama” nisu škodljivi, ali kada se javljaju u zaoštrenom obliku, kao

kod Hitlera (“sindrom raspada”) postaju opasnom i perverznom psihopatologijom. Posebnu pozornost Fromm je posvetio fenomenu ljubavi; iako je čovjek individua, istodobno on ne može bez drugog bića, a ovi procesi povezivanja imaju različite oblike i jedino se u potpunosti mogu shvatiti i protumačiti “ljubavlju kojom je čovjek u stanju slomiti i stijene”. Umijeće ljubavi je umijeće odnosa prema životu koje se mora (na)učiti; to nije samo odnos prema određenoj osobi, ne može se svesti samo na individualnu razinu, već ima i svoju društvenu dimenziju. Zlatno je pravilo ljubavi nalik biblijskom: ljubav prema bližnjem, ali uz napomenu da je ne treba brkati s etikom pristojnosti. Dok navedena “biblijska” pravila zapravo znače: “osjećati odgovornost i za drugoga i biti s njim u dobru i zlu”, etika pristojnosti nas (za)vodi distancom, respektiranjem prava bližnjih, ali ona zapravo ne govori

o umijeću ljubavi kao specifičnoj ljudskoj kvaliteti koju je Fromm smatrao temeljnim uvjetom naše egzistencije i opstanka. Fromm i njegovo djelo bili su i još uvijek jesu široko prihvaćeni, a kritike koje su mu bile upućivane više su bile izrazi jala i zavisti, jer on je “znao i mogao ono što drugi nisu znali: na jednostavan i razumljiv način pojasniti najzamršenije fenomene čovjekova bića i njegova svijeta”. Etiketirali su ga idealistom, revizionistom, utopistom, a on sve to nije bio, već je unutar tih sadržaja kritički tumačio i tražio rješenje problema i kriza kojima je čovjek bio izložen. Upravo u tomu je bila njegova veličina i značaj, jer vidio je bolji svijet i izvan svih (za)datih kanona tražio je mogućnosti transcendencije. Mnogi su govori kako je njegovo vrijeme prošlo, ali svaka nova generacija potvrda je upravo suprotnog. Njegovo vrijeme tek dolazi.

VRHOVNI SUD SLOVENIJE PONIŠTIO PRESUDU LEONU RUPNIKU

PIŠE: J. C.

Slovenski Vrhovni sud poništio je u siječnju iz procesnih razloga presudu iz 1946. godine kojom su komunističke vlasti zbog izdaje i suradnje s okupatorom osudile na smrt i strijeljale Leona Rupnika, predsjednika pokrajinske vlade pokrajine Ljubljane pod njemačkom okupacijom od studenoga 1943. do svibnja 1945. godine. Poništenje presude tražio je jedan od Rupnikovih potomaka, a sud je utvrdio da je u postupku bilo više pravnih pogrešaka i da se nije odvijao po tada važećim pravilima.

Rupnik je od 1941. do 1945. godine u tzv. Ljubljanskoj provinciji pod okupacijom Talijana i Nijemaca surađivao s okupacijskim vlastima i osnovao domobranstvo koje se borilo protiv partizana, a bio je poznat po svojim izrazito antisemitskim i pronacističkim stavovima. Rupnik je pisao antisemitske rasprave i držao antisemitske govore, te je tako 1944. kazao kako “moramo mirno i sa svim fanatizmom voditi bitku protiv židovske svjetske dominacije”. Strijeljan je kod ljubljanskog groblja Žale u rujnu 1946. godine, ali mu je grob nepoznat.

U procjeni presude iz 1946. godine slovenski Vrhovni sud je polazio od procesnih standarda koji su vrijedili u vrijeme suđenja te je utvrdio da presuda u većem dijelu nije sadržavala obrazloženja

za svaku točku presude, kako je to bilo potrebno. Ukidanjem presude Vrhovni sud formalno je predmet presude Rupniku vratio okružnom sudu u Ljubljani, ali novog suđenja neće biti jer se ne može suditi preminulim osobama.

Direktor Židovskog kulturnog centra u Ljubljani Robert Walzl izrazio je šokiranost i duboku zabrinutost zbog ove odluke slovenskog Vrhovnog suda. “Procjenjujemo da svjedočimo prvom koraku u političko motiviranoj želji da se rehabilitira zločinački kolaboracionistički režim u Sloveniji tijekom Drugog svjetskog rata čiji je ‘predsjednik’ bio spomenuti Leon Rupnik, koji je bio pravedno suđen i osuđen na smrt kao ratni zločinac, a koga je čak i prijeratna jugoslavenska kraljevska vlada, tada u egzilu, označila kao izdajicu. Rupnikova policija, pod vodstvom Lovre Hacina, također osuđenog i pogubljenog 1946., organizirala je uhićenja i deportacije preostalih slovenskih Židova u Ljubljani i okolici 1943. i 1944. godine, samo mali broj je preživio. Rupnikovi Domobranci sudjelovali su u Holokaustu protiv Židova u području Trsta pod vodstvom zloglasnog oficira SS-a i ratnog zločinca Odila Globočnika 1944. – 1945. Židovski kulturni centar u Ljubljani obavijestit će svjetsku javnost o ovoj sramotnoj odluci

slovenskog Vrhovnog suda. Pratit ćemo daljnji razvoj događaja u vezi negiranja Holokausta, revizije prošlosti i pokušaja oživljavanja i opravdavanja fašističkih i nacističkih zločina i tome ćemo se neumorno protiviti”, napisao je u javnom priopćenju direktor Židovskog kulturnog centra u Ljubljani.

Centar Simona Wiesenthala također je oštro prosvjedovao protiv ove odluke slovenskog Vrhovnog suda. Odluka o poništenju presude čovjeku koji je “aktivno sudjelovao u zločinima Holokausta” je sramotna i predstavlja iskrivljanje povijesti te veliku uvredu Rupnikovim žrtvama, rekao je Efraim Zuroff, direktor za istočnoeuropska pitanja Centra Simona Wiesenthala, u pismu slovenskoj veleposlanici u Izraelu Andreji Purkart Martinez.

“Molimo Vas da naš prosvjed odmah prenesete nadležnim slovenskim vlastima kako bi se mogle donijeti mjere za uklanjanje goleme štete koju je uzrokovala nepravedna odluka slovenskog Vrhovnog suda”, istaknuo je Zuroff u pismu.

Židovi su na području Slovenije živjeli od davnih rimskih vremena, a procjenjuje se da danas u Sloveniji živi između 400 i 600 Židova.

Creativity requires the courage
to let go of certainties.

Erich Fromm

www.thequotes.in

KAKO SU ALŽIRSKI ŽIDOVİ POMOGLI SAVEZNICIMA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Kada je Francuska 1830. godine kolonizirala Alžir, u toj zemlji, koja je narednih 130 godina bila francuska kolonija, živjelo je oko 26.000 Židova. Alžirski Židovi uživali su u slobodi i jednakošći zahvaljujući francuskom ministru pravosuđa Adolpheu Crémieuxu koji je 1870. godine alžirskim Židovima dao sva moguća prava. Crémieuxov dekret rekao je da Židovi mogu imati sva prava kao pojedinci ali ne kao narod, u pokušaju da tako umanjí židovski nacionalni identitet i da od njih napravi lojalne građane Francuske s pravima koja su imali svi drugi Francuzi.

I tako je alžirska židovska zajednica iskusila radikalnu i brzu kulturnu revoluciju, više od drugih sličnih zajednica na sjeveru Afrike. Veliki broj članova židovske zajednice napustio je tradiciju i svoj židovski identitet i postali su frankofili — prihvatili su francusku kulturu, bavili se umjetnošću, književnošću i poezijom.

Ali 1940. godine Alžir je postao protektorat vlade u Vichyju koja je surađivala s nacistima. Višijevski režim ukinuo je Crémieuxov dekret, te su tako alžirski Židovi ostali bez državljanstva a režim je pokrenuo i oštru antižidovsku kampanju. Uskoro su svi židovski studenti bili

KAKO SU ALŽIRSKI ŽIDOVİ POMOGLI SAVEZNICIMA / JOSE ABOULKER

izbačeni sa sveučilišta i iz javnih škola.

Židovi su 1941. godine činili dva posto alžirskog stanovništva ali oni su imali veliki postotak školovanog stanovništva, samo kao primjer možemo navesti da se 38 posto studenata medicinskog fakulteta deklariralo kao Židovi, a slična situacija bila je i na drugim fakultetima. Izbacivanje sa sveučilišta bio je tek početak — uskoro Židovi više nisu mogli raditi kao liječnici, pravnici, profesori i dužnosnici. Bili su ostavljeni na milosti i nemilost Alžiraca i francuskih kolonijalista koji su tu promjenu jedva dočekali,

ljubomorni na njihov dugogodišnji povlašteni status.

Mladi Židovi, koje je vodio José Aboulker, odlučili su reagirati. Aboulker je bio potomak bogate i obrazovane obitelji: njegov otac dr. Henri Aboulker bio je uspješan kirurg koji je predavao na sveučilištu a njegova majka Berte Bénichou-Aboulker bila je proslavljena pjesnikinja i jedna od prvih žena u Alžiru koja je objavljivala svoja književna djela. José Aboulker živio je s obitelji u Oranu gdje su imali veliku vilu koja je imala i svoju vlastitu sinagogu. Obitelj Aboulker bila je jedna od velikih

alžirskih židovskih obitelji koja je dala brojne rabine, liječnike i intelektualce.

José Aboulker nije se želio pomiriti s novom situacijom, ni prihvatiti rasizam i diskriminaciju Židova: okupio je rođake, studente i prijatelje i oformio židovsku skupinu otpora koja je bila predstavljena kao sportski klub Géo Gras. U početku su pokušavali zaštititi Židove od nasilja, nabavljali oružje i dijelili antivladine pamflete, ali čitavo to vrijeme pripremali su se za veće operacije. A velika operacija počela je 8. studenoga 1942. godine.

Ljeto 1942. godine bilo je ključni trenutak u borbi Saveznika protiv nacista. Početkom srpnja snage generala Erwina Rommela stigle su El Alamein i prijetile su zauzimanjem Egipta uključujući i strateški važan Sueski kanal. Tog je mjeseca počela i bitka za Staljingrad i Staljin je od Saveznika traži da otvore novu bojišnicu na zapadu. Ali oči stratega bile su uperene na Afriku.

Operacija kodnog imena Baklja uključivala je iskrcavanje Saveznika na obale Maroka i Alžira, kao i borbu za sjevernu Afriku. Američki zapovjednik ove operacije bio je general Dwight Eisenhower. On je znao da među dužnosnicima Višij-

ske vojske ima onih kod kojih je mržnja prema Nijemcima bila jača od vjernosti prema svom režimu. Amerikancima je trebala pomoć i pronašli su Aboulkera i njegovu skupinu. Početak za tu akciju bio je 8. studeni 1942. Aboulkeru i njegovim “sportašima” trebalo je samo 15 minuta da preuzmu glavno sjedište alžirske policije i glavnu radio postaju. Nosili su uniforme fašističkog pokreta i posjedovali su lažne naloge. Oni su 18 sati emitirali lažne vijesti i naredbe preko radija, što je dovelo u zabludu pripadnike Višijskog režima, te omogućilo Saveznicima da se iskrcaju u Alžiru. I tako je počela operacija Baklja. U sljedeća 24 sata, američke snage koje su brojale oko dvije tisuće vojnika preuzele su vlast u Alžiru. Uspješna operacija imala je dugoročne učinke: Rommel se morao boriti na dvije bojišnice i to je olakšalo ulazak Saveznika u Italiju. Uspoređujući je s drugim slučajevima židovskog herojstva tijekom Drugog svjetskog rata i Holokausta, ova priča vrlo se rijetko spominje u knjigama, dokumentima ili istraživanjima.

José Aboulker nastavio je svoju borbu protiv nacista, a nakon rata posvetio se medicini ali i borbi za neovisnost Alžira.

Nikada nije želio da se o njegovom ratnom djelovanju puno govori, uglavnom nije davao intervjuje — ali nakon njegove smrti 2009. godine, objavljena je njegova knjiga “Pobjeda 8. studenoga 1942.”. Preminuo je 2009. godine u Francuskoj.

KAKO SU ALŽIRSKI ŽIDOVİ POMOGLI SAVEZNICIMA

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

